† ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΗΛΙΟΥΠΟΛΕΩΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΡΕΥΜΑΤΟΣ

(ΑΡΝΑΟΥΤΚΙΟΓΙ)

ISMANOGLIO
LEGARO

Τὸ καθαρὸν προϊὸν τοῦ βιβλίου τούτου
προορίζεται διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς σχολῆς
τοῦ Μ. Ρεύματος.

ΣΤΑΜΠΟΥΛ
ΤΥΠΟΙΣ ΑΔΕΛΦΩΝ ΤΣΙΤΟΥΡΗ
1949

3278.

† ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΗΛΙΟΥΠΟΛΕΩΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΡΕΥΜΑΤΟΣ

(ΑΡΝΑΟΥΤΚΙΟΓΙ)

SISMANOGLIO MEGARO

ΣΤΑΜΠΟΥΛ
ΤΥΠΟΙΣ ΑΔΕΛΦΩΝ ΤΣΙΤΟΥΡΗ
1949

Τὸ παρὸν βιβλίον

ἀφιερώνω

εἰς τοὺς ἁπανταχοῦ ζῶντας Μεγαρευμιώτας

καὶ εἰς τὰς μακαρίας ψυχὰς

τῶν ὁπουδήποτε κεκοιμημένων τέκνων

τοῦ Μ. Ρεύματος.

Ὁ συγγραφεὺς

† Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΗΛΙΟΥΠΟΛΕΩΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ

† Ὁ Μητροπολίτης Ἡλιουπόλεως Γεννάδιος.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ὅταν πρὸ εἴκοσι καὶ ἐννέα περίπου ἐτῶν εἶχον ἔλθη εἰς τὸ Μέγα Ρεῦμα ὡς ἀρχιερατικῶς προϊστάμενος, δύο πράγματα μοῦ ἔκαμναν διαρκῶς μεγάλην ἐντύπωσιν. Πρῶτον τὰ ἐρείπια παλατιῶν, ὅπως π.δ.χ. τοῦ Σούτσου καὶ ἄλλων, καὶ δεύτερον τὸ περιεχόμενον τῶν δύο κωδίκων, μικροῦ καὶ μεγάλου τῆς Κοινότητος. Τὰ γραφόμενα τῶν δύο αὐτῶν μνημείων εἶναι ἐν μέρει ἐξήγησις καὶ διασάφησις, ἀκόμη δὲ καὶ συμπλήρωσις τῶν λειψάνων ποὺ ἀφῆκεν ὁ πανδαμάτωρ χρόνος ἀπὸ τὸ Μιχαήλιον καὶ τὴν χώραν τῶν Ἀσωμάτων. Τὰ δύο αὐτὰ κίνητρα τῆς ἱστορικῆς ἐρεύνης διὰ τὴν γνῶσιν τοῦ παρελθόντος τοῦ χωρίου τούτου τοῦ Βοσπόρου μὲ ὡδήγησαν εἰς πλῆθος πολὺ ἀρχαίων βυζαντινῶν συγγραφέων, περιηγητῶν, διπλωματῶν καὶ ἄλλων οἱ ὁποῖοι ἀπὸ διαφόρους αἰτίας καὶ ἀφορμὰς ὁρμώμενοι ἐπεσκέφθησαν τὸ χωρίον μας καὶ ἀφῆκαν γραπτὰς τὰς περιγραφὰς καὶ τὰς ἐντυπώσεις των.

Τοιουτοτρόπως εἰσῆλθον εἰς τὸ ἀχανὲς παρελθὸν ὅπου προσεπάθησα νὰ ἀνεύρω ὅλα τὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα θὰ ἠμποροῦσαν νὰ χρησιμεύσουν ὡς ὑλικὸν διὰ τὸν καθορισμὸν ὅλων τῶν ἐκφάνσεων τοῦ βίου αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τὸ σύνολον τῶν ἱστορικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ μαγευτικοῦ αὐτοῦ χωρίου τοῦ Βοσπόρου.

Δυστυχῶς τὰ στοιχεῖα αὐτά, τὰ ἀπαραίτητα διὰ τὴν οἰκοδομὴν ἑνὸς ἱστορικοῦ οἰκοδομήματος, ὅσον ἀφορᾷ τὸ Μέγα Ρεῦμα, δὲν ὑπάρχουν δι' ὅλας τὰς περιόδους τῆς μακρᾶς του ζωῆς. Διὰ τοὺς πρὸ τῆς Ἁλώσεως χρόνους ἀπαντοῦν σποραδικαὶ πληροφορίαι καὶ μόνον δι' ὡρισμένα χρονικὰ σημεῖα. Διὰ τὴν μετὰ τὴν Ἅλωσιν ἐποχὴν μέχρι τῆς ἐμφανίσεως τῶν κοινοτικῶν κωδίκων ὀλίγαι εἰδήσεις παρέχονται ἀπὸ διάφορα πρόσωπα, εἰδήσεις καταχωρισθεῖσαι εἰς βιβλία σπάνια, τὰ ὁποῖα κατώρθωσα νὰ ἴδω κατὰ τὰς διαφόρους ἐπισκέψεις μου εἰς τὰς μεγάλας Βιβλιοθήκας τῆς Εὐρώπης, ὅτε ἐζήτουν ὑλικὸν διὰ τὴν συγγραφὴν τῆς ἱστορίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

Ὑπῆρχον, ὅπως σημειώνω καὶ ἄλλοῦ τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ, ἀρχαιότεροι κοινοτικοὶ κώδικες οἱ ὁποῖοι θὰ μᾶς ἦσαν πολυτιμότατοι ὄχι μόνον διὰ τὴν ἐξερεύνησιν τοῦ χωρίου εἰς ἀρχαιοτέρους χρόνους, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐξακρίβωσιν πολλῶν σημείων τῆς Ἱστορίας καθόλου τοῦ Γένους μας. Καὶ αὐτὸ εὐκόλως κατανοεῖται ὅταν λάβῃ κανεὶς ὑπ' ὄψιν ὅτι εἰς τὰ τῆς διοικήσεως π.δ.χ. μιᾶς ἐνορίας, ἑνὸς χωρίου, κατὰ μίαν ὡρισμένην χρονικὴν περίοδον, ὑπάρχουν ὄχι ὀλίγα σημεῖα

κοινὰ μὲ ἄλλας κοινότητας καὶ ἄλλα χωρία τῆς ἰδίας ἐποχῆς· τοιουτοτρόπως ὀλίγον κατ' ὀλίγον θὰ ἐσχηματίζετο μία ἀρκετὰ σαφὴς ἰδέα περὶ τοῦ συνόλου.

Παρ' ὅλα ὅμως τὰ χάσματα ποὺ κατ' ἀνάγκην θὰ παρουσιάσῃ ἡ ἱστορία αὐτὴ τοῦ Μ. Ρεύματος, θὰ δώσῃ μίαν γενικὴν ἰδέαν περὶ τῆς ζωῆς τοῦ χωρίου καθ' ὅλους τοὺς χρόνους τῆς ὑπάρξεώς του. Θὰ ἔχῃ καὶ τὰ ἰδιαίτερα πλεονεκτήματά της. Θὰ ὠφεληθῇ ὄχι μόνον ὁ Μεγαρευμιώτης, μανθάνων ὁπωσδήποτε τὸ παρελθὸν τοῦ χωριοῦ του καὶ μὲ τὴν γνῶσιν αὐτὴν ἐξηγῶν πιστότερον τὸ παρόν του, ἀλλὰ καὶ οἱοσδήποτε ὁμογενὴς ἀποκτῶν πληροφορίας διὰ πολλὰ πράγματα τὰ ὁποῖα θὰ κινήσουν τὸ ἱστορικὸν καὶ τὸ ἐθνικόν του ἐνδιαφέρον.

Ἐκτὸς τούτου εἰς τὴν ἱστορίαν αὐτὴν καταχωρίζονται εἰδήσεις ἐξηκριβωμέναι ποὺ ἀναφέρονται εἰς ἐκλετὰς ἀρχιερατικὰς προσωπικότητας τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος καὶ πλουτίζουν ἔτσι ἕν μέρος τῆς ἱστορίας τοῦ οἰκ. πατριαρχείου, κατὰ τὸν προειρημένον αἰῶνα. Ἀναγραφὴ πάλιν πολλῶν γεγονότων, ποὺ ἀφοροῦν τοὺς διασήμους φαναριώτας τοῦ ἰδίου αἰῶνος, διαφωτίζει πολλὰς λεπτομερείας εἴτε βιογραφικὰς εἴτε ἑτέρας σχετικὰς πρὸς τὴν κοινοτικὴν καὶ ἄλλην δρᾶσίν των, καὶ κατά τρόπον τοιοῦτον ὥστε διορθώνονται ἢ συμπληρώνονται εἰς ὄχι ὀλίγα σημεῖα ὅσα ἔγραψαν περὶ τῶν ἐγκρίτων αὐτῶν ὁμογενῶν ὁ ἡμέτερος Ἐπαμεινώνδας Σταματιάδης («Οἱ μεγάλοι Διερμηνεῖς»), ὁ Emile Legrand καὶ ἄλλοι γράψαντες περὶ τῶν Ἑλλήνων Μ. Δραγομάνων, Ἡγεμόνων τῶν Παραδουναβίων Χωρῶν, Ὀφφικιάλων καὶ ἄλλων φαναριωτῶν εἰς διαφόρους Ἐγκυκλοπαιδείας. Δύο μεγάλοι Λογοθέται τῆς τοῦ Χ. Μ. Ἐκκλησίας ἀνακαλύπτονται εἰς τοὺς κώδικας. Πληροφορίαι τινὲς τῶν κωδίκων μᾶς διαφωτίζουν ὡς πρὸς τοὺς ἰδιαιτέρους δραγομάνους τῶν νήσων Κρήτης καὶ Κύπρου. Οἱ τοιοῦτοι ἰδιάζοντες Ἕλληνες, βοηθοὶ τρόπον τινὰ διοικηταὶ τῶν δύο ἐκείνων προνομιούχων Μεγαλονήσων, ὄχι μόνον συχνὰ ἐπεσκέπτοντο τὴν πρωτεύουσαν τῶν Σουλτάνων—δι' ὑποθέσεις τῶν περιφερειῶν των—καὶ προετίμων ὡς κατοικίαν τὸ Μ. Ρεῦμα, ἀλλὰ καὶ διαρκεῖς εἶχον ἀντιπροσώπους, καπικεχαγιάδες ἢ κονσούλους λεγομένους, οἱ ὁποῖοι ὡσαύτως διέμενον εἰς τὸ ἴδιον χωρίον.

Πολλὰ γεγονότα εἰς τοὺς κώδικας σημειούμενα καὶ ἀναφερόμενα εἰς τὴν πολιτείαν καὶ τὴν συμπεριφορὰν διαφόρων ἀνωτέρων ὑπαλλήλων τῆς σουλτανικῆς Τουρκίας παρέχουν μίαν συμβολὴν εἰς τὴν καθόλου ἱστορίαν τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους. Μᾶς μανθάνουν ὁποῖος ὁ μηχανισμὸς τῆς τότε διοικήσεως καὶ ποῖα τὰ ἄτοπα ἀπὸ τὸν μηχανισμὸν αὐτὸν τῆς διοικήσεως, προϊόντα, κατὰ τὸν Α. Κ. Ὑψηλάντην, τοῦ τότε

«ἐπικρατοῦντος δεσποτισμοῦ» α). «Τῷ μπουργκουτζῇ πασῇ διὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ὀσπητίου τῆς γυναικὸς τοῦ ἀποθανόντος Μιχαλάκη (γρ. 1500) Κιουρκτζῇ πασῇ, διὰ τὴν ὁποίαν ἐμηνύθησαν οἱ ἐπίτροποι εἰς τὸν divanhane καὶ ὁ καπουτὰν πασᾶς ***ἔβαλεν ἀμέσως τὸν γεωργάκην σαράφην εἰς τὸ κάτεργον***, ὡς τζεμπῆν (Εἰσπράκτορα, ταμίαν) τῆς ἐκκλησίας καὶ ἕνα τῶν ἐπιτρόπων διὰ τὴν πληρωμὴν αὐτὴν τῶν ἄσπρων, ὅθεν ἐπειδὴ ἡ προσταγὴ ἦτο σφοδρὰ καὶ ἀπαραίτητος καὶ κινδυνώδης, ἐδόθησαν εἰς τὴν γυναῖκα τὰ ἀνωτέρω ἄσπρα, κατὰ κοινὴν γνώμην, δάνεια εἰς ἐξόφλησιν τοῦ χρέους αὐτῆς καὶ ἀπαλλαγὴν ***τῶν εἰς τὸ κάτεργον ἀνευθύνων δύο ἐπιτρόπων τῆς*** ἐκκλησίας» (μικρ. κῶδιξ φ.129α ἔτος 1808).

Καὶ διὰ πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ γεγονότα—καθὼς τὴν εἴσοδον τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου εἰς τὴν Προποντίδα κατὰ τὸ 1807—μᾶς δίδουν οἱ κώδικες μερικὰς ἀγνώστους ἀπ' ἄλλου πληροφορίας.

Ἀκόμη καὶ διὰ τὴν εἰκόνα τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς τοῦ Βαλουκλῆ μᾶς πληροφοροῦν τὰ γραπτὰ ἐκεῖνα μνημεῖα ὅτι ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος ὑπῆρχεν ἡ συνήθεια νὰ μεταφέρουν τὴν εἰκόνα ἐκείνην οἱ ἱερεῖς τοῦ Βαλουκλῆ εἰς τὰς διαφόρους ἐνορίας διὰ νὰ ψάλλωνται ἁγιασμοὶ β).

Καὶ ἕνα σημεῖον ἀκόμη πρέπει νὰ τονίσω ὡς ἄξιον ἰδιαιτέρας προσοχῆς καὶ μελέτης. Αὐτὸ εἶναι ἡ γλῶσσα τῶν κωδίκων. Κατὰ τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα εὑρίσκεται πολὺ ἐπηρεασμένη ἀπὸ λέξεις τουρκικάς. Τὸ καθαρῶς ἑλληνικὸν κείμενον ἀπαντᾷ μὲ τὴν μορφὴν τῆς τότε ὁμιλουμένης ἁπλοελληνικῆς. Εἶναι περίπου ἡ γλῶσσα τοῦ Καισαρίου Δαπόντε καὶ τοῦ Α. Κ. Ὑψηλάντου, ἀνακατευμένη μὲ περισσοτέρας τουρκικὰς λέξεις (πισμανλίκι ἀντὶ «μετανόησις», μασράφια καὶ ἰράτια ἀντὶ ἔξοδα καὶ ἔσοδα καὶ πάμπολλα ἄλλα). Ἡ ἐπίδρασις αὐτὴ τῆς τουρκικῆς γλώσσης καὶ ἡ ἐπικράτησις εἰς τὰ ἀρχεῖα τῶν ἐνοριῶν Κων)πόλεως τῆς ἁπλοελληνικῆς παρατηρεῖται καὶ περὶ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος. Ἀποσπάσματα ἀπὸ τοὺς κώδικας τῆς ἐνορίας Ταταούλων δημοσιευθέντα ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Μελισσηνοῦ Χριστοδούλου, χωρεπισκόπου Ταταούλων (μὲ τὸν ψιλὸν τίτλον Παμφίλου), ἀποσμάματα ἀνερχόμενα μέχρι τῶν μέσων τοῦ προμνησθέντος αἰῶνος, ἀρκούντως μαρτυροῦν περὶ τούτου. Ἐνῷ δὲ ἡ γλῶσσα τῶν ἀρχείων καὶ τῶν καταστίχων τῶν ἐνοριῶν Κ. Π. ἤρχισε να ἐπηρεάζεται τόσον ἀπὸ

α) Τὰ μετὰ τὴν Ἅλωσιν σ. 333.

β) Μικ. κῶδιξ φ. 77α (1800) «τῷ ἀρχιμανδρίτῃ διὰ τὸ φέρσιμον τῆς ἁγίας εἰκόνος ζωοδόχου πηγῆς γρ. 5:Ο».

ΠΡΟΛΟΓΟΣ
ISMAGIO MANOGLIO

ἀπόψεως τῆς ἑλληνικῆς ἐκφράσεως, ὅσον καὶ ἀπὸ ἀπόψεως δανεισμοῦ λέξεων ἀπὸ τὴν τουρκικήν, ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος, τὸ γλωσσικὸν ὕφος τῶν πατριαρχικῶν ἐγγράφων τὴν τοιαύτην ἐπίδρασιν ἤρχισε νὰ δοκιμάζῃ κατὰ τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα καὶ μέχρι τῶν μέσων τοῦ δεκάτου ἐνάτου μὲ μερικὰς ἐξαιρέσεις. Ὑπάρχει π. δ. χ. ἑλληνικὴ μετάφρασις ἐπισήμου τουρκικοῦ ἐγγράφου ἀφορῶντος τὸν τρόπον τῆς διοικήσεως τοῦ οἰκ. πατριαρχείου καὶ ἐκδοθέντος κατὰ Μάϊον τοῦ 1775, ἐπὶ Πατριάρχου Σωφρονίου. Ἡ μετάφρασις αὐτὴ περιέχει πολλὰς τουρκικὰς λέξεις «σάρτια καὶ σουρούτια ἀντὶ «ὅροι», «νιζάμ» ἀντὶ «νόμος», «μάλι» ἀντὶ «περιουσία», «περουσανλίκι» ἀντὶ «δυστυχία» κ. ο. κ — καὶ μᾶς παριστάνει ἀκριβῶς τὴν κατάστασιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τοῦ εἴδους τῆς χρήσεως αὐτῆς εἰς τὰ Πατριαρχικὰ Γραφεῖα κατὰ τὰ τέλη τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος. Τὸ ἴδιον φαινόμενον μᾶς παρουσιάζουν καὶ τὰ πρακτικὰ τοῦ λεγομένου Διβανίου (=δικαστηρίου) τῆς Μ. Πρωτοσυγκελλίας. γ)

Ἡ ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου κατὰ τὸν δέκατον ἕβδομον αἰῶνα καὶ εἰς αὐτὰ τὰ πρακτικὰ τοῦ δικαστηρίου καὶ εἰς τὰ διαζευκτήρια γράμματα εἶναι ἀπηλλαγμένη ἀπὸ ξένας λέξεις, εἶναι σχεδὸν ἡ βυζαντινὴ γλῶσσα. Ἐδημοσίευσα πολλὰ τοιαῦτα ἔγγραφα εἰς τὸ δεύτερον μέρος τῆς Φωτιείου Βιβλιοθήκης. Ἐκεῖ ἀπαντᾷ καὶ ὁ βυζαντινὸς ὅρος «καπετάνος».

Μὲ τὰ ὀλίγα ποὺ καταχωρίζω εἰς τὸν πρόλογον αὐτὸν ἐπιθυμῶ νὰ δείξω ὅτι ἡ ἱστορία τοῦ Μ. Ρεύματος, τὴν ὁποίαν παρουσιάζω εἰς τὸ Κοινὸν θὰ εἶναι νομίζω ὠφέλιμος ὄχι μόνον εἰς τοὺς ἁπανταχοῦ Μεγαρευμιώτας ποὺ θὰ μάθουν καὶ τί ἦτο τὸ χωρίον των εἰς τὸ παρελθόν, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλους τοὺς φιλιοτορας, πρωτίστως εἰς τοὺς ὁμογενεῖς καὶ κατόπιν καὶ εἰς τοὺς ξένους τοιούτους.

† Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΗΛΙΟΥΠΟΛΕΩΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ

γ) «ταβᾶς» «μουζακερὲς» κ. ἄ. Βλέπε «Φωτίειον Βιβλιοθήκην» μέρος Αον σ. 20, 21—27—29 δημοσιεύεται τὸ πρωτότυπον τουρκικὸν κείμενον. Διὰ τὸ διβάνιον Μ. Πρωτοσυγγελίας Β΄. τόμος (αὐτόθι) σ. 15 κ. ἄ. Ἐκεῖ καὶ μακρὸς λόγος περὶ ὀροθετηρίου τοῦ δικαστηρίου (1845) διὰ τοῦ ὁποίου ἐπανέρχεται ἡ ἀρχαία τάξις καὶ ὁμολογία εἰς τὰ πατριαρχικὰ κριτήρια.

† ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΗΛΙΟΥΠΟΛΕΩΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΡΕΥΜΑΤΟΣ

(ΑΡΝΑΟΥΤΚΙΟΓΙ)

Α΄.

ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ, ΟΝΟΜΑΣΙΑ

α) Εἰς ἕνα τόπον πράγματι μαγευτικόν, ποὺ ἔχει ὅλας τὰς καλλονὰς τῆς φύσεως, εἰς μίαν κοιλάδα στρωμένην κάτω ἀπὸ ἕνα γραφικὸν λόφον — κοιλάδα ποὺ φθάνει ἕως στὴν παραλίαν — κεῖται τὸ περίφημον ἱστορικὸν χωρίον τοῦ Βοσπόρου, Μέγα Ρεῦμα, τουρκιστὶ Ἀρναούτ - κιόγι.

Ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου, ὅπου οἱ γηραιοὶ γιγάντιοι πλάτανοι, ποὺ εἶδον πολλὰς ἑκατοντάδας ἐτῶν,— κάτω ἀπὸ τὴν σκιὰν τῶν ὁποίων ξεκουράζετο καὶ ἐδροσίζετο πότε πότε καὶ ἡ ξακουσμένη Θεοδώρα, σύζυγος τοῦ Μ. Ἰουστινιανοῦ — καὶ τὸ Ἁγίασμα τοῦ Προφήτου Ἡλιού, ἀπὸ τὴν κορυφὴν λέγω τοῦ λόφου ἀκατάπαυστα τρέχει ὁ μικρὸς ποταμός. Διασχίζει τὴν χαράδραν ποὺ σχηματίζουν οἱ δύο παράλληλοι λόφοι καὶ διατρέχει τὸ νοτιανατολικὸν μέρος τοῦ χωριοῦ.

Ὁ P. De Tchihatchef ἐμελέτησε τὰ στρώματα τῆς γῆς ποὺ παρουσιάζει τὸ ἔδαφος τοῦ Μ. Ρεύματος, ἰδίως δὲ τὸ βραχῶδες στρῶμα καὶ εὗρε κάποιαν ἀναλογίαν μεταξὺ τῆς φύσεως τῶν βράχων τοῦ χωριοῦ καὶ τῶν πορφυρῶν λίθων τοῦ δασώδους βουνοῦ Esterel τῆς γαλλικῆς Προβηγκίας παρὰ τὰς θαλασσίας Ἄλπεις. (Alpes maritimes) 1).

Ὅλα τὰ πέριξ τοῦ χωριοῦ ὑψώματα, ὡς ἐκ τῆς συστάσεως τοῦ ἐδάφους, ἦσαν κατάλληλα δι' ἀμπελοφυτείαν. Ὁ Γερμανὸς ἱερεὺς τῆς ἐδῶ γερμανικῆς πρεσβείας Στέφανος Γερλάχιος (Gerlach) ἐπισκεφθεὶς τὸ χωρίον κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1576, περιγράφει τὰς ὡραίας καὶ πυκνὰς ἀμπελοφυτείας τοῦ προαστείου αὐτοῦ τοῦ Βοσπόρου (Weinwachs) 2). Περὶ ἀμπελώνων ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τοῦ Μ. Ρεύματος γίνεται λόγος

1) «Le Bosphore et Constantinople» 1877, τρίτη ἔκδοσις σ. 431.

2) «Stephan Gerlarchs Türkisches Tagebuch» σ. 206. Ἐξ ἄλλης ἀφορμῆς θὰ ἐπανέλθω εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ Γερλαχίου.

καὶ εἰς ἕν τουρκικὸν ἔγγραφον χρονολογούμενον ἀπὸ τοῦ ἔτους 975 Ἐγίρας (1568), ἀπολυθὲν ἐπὶ Σουλτάνου Σελὴμ τοῦ Βου. (Arnautköy bağları). Διὰ τὰ ἴδια «ἀμπέλια», ποὺ θὰ ὑπῆρχον καὶ πρὸ τῆς Ἁλώσεως, μᾶς πληροφοροῦν καὶ οἱ δύο κώδικες τῆς κοινότητος, μικρὸς καὶ μεγάλος,—τοὺς ὁποίους πολλὲς φορὲς θὰ ἀναφέρω—ὅπου ἀπαντῶμεν τὰ σχετικὰ πρὸς τὸν τρυγητόν, πρὸς τὰ ἔξοδα ποὺ ἐπλήρωνεν ἡ κοινότης κατὰ τὴν περίστασιν αὐτὴν εἰς ὡρισμένον Τοῦρκον ὑπάλληλον κ. ἄ. [3]) Κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὑπῆρχε καὶ τὸ μέχρι σήμερον φέρον τὸ ὄνομα «ἀμπέλι τοῦ Πατριάρχου», ἀνῆκον ἄλλοτε εἰς τὸν ἐνταῦθα ἐπὶ πολλὰ ἔτη κατοικήσαντα πρώην Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Κωνστάντιον τὸν Β′ († 1859), εἰς τὸν ὁποῖον καὶ τσαΐρη, ὡς ἀναφέρουν οἱ κώδικες, ἐνοικίαζεν ἡ κοινότης διὰ τὰ ἄλογά του. [4])

Ἀπὸ τοῦ 1803 περίπου ἡ μυρωδάτη φράουλα ἤρχισεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ ἀντικαθιστᾷ τὰ σταφύλια τῶν ἀμπελιῶν. Ἡ εἰσαγωγὴ τῆς φράουλας ὀφείλεται εἰς τὴν ἡγεμονικὴν οἰκογένειαν τῶν Ὑψηλαντῶν, ἡ ὁποία, καθὼς θὰ γίνῃ καὶ ἀλλοῦ λόγος, εἶχε πολλοὺς δεσμοὺς μὲ τὸ Μέγα Ρεῦμα.

Ὡς τὰ πρὸς τὴν θάλασσαν μέρη τοῦ χωρίου, ὅπου καὶ τὸ ρεῦμα—τὸ μακρὸν ρεῦμα—θὰ ἀναφέρω τὰ σχετικὰ τοῦ Στράβωνος καὶ τοῦ Πολυβίου. Ὁ πρῶτος ὁμιλῶν γενικῶς περὶ τοῦ Βοσπόρου ἀναφέρει τὰ «δύο πελάγη», τὸ τῆς Προποντίδος καὶ τὸ τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Τὸ στενὸν (ὁ Βόσπορος) τὸ ὁποῖον ἑνώνει τὰς δύο θαλάσσας—«διθάλαττος τρόπον τινὰ οὗτος»—ἔχει δύο ἄκρας, εὐρωπαϊκὴν καὶ ἀσιατικήν. «Κατὰ μέσον γάρ πως ἄκραι δύο προσπίπτουσιν, ἡ μὲν ἐκ τῆς Εὐρώρης καὶ τῶν βορείων μερῶν, ἡ δ' ἐκ τῆς Ἀσίας ἐναντία ταύτῃ, συνάγουσαι τὸν μεταξὺ ***πόρον*** καὶ ποιοῦσαι δύο πελάγη μεγάλα» [5]). Κατὰ τὸν Πολύβιον (δεύτερον πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα) «τὸ στόμα», δηλ. τὸ στενὸν τὸ συνάπτον τὸν Πόντον καὶ τὴν Προποντίδα, ἔχει μῆκος ἑκατὸν εἴκοσι σταδίων. Περὶ τοῦ ρεύματος τοῦ χωρίου γράφει τὰ ἑξῆς: ὅταν ἡ φορὰ τοῦ ρεύματος φθάσῃ εἰς τὸ Ἑρμαῖνον (Ρούμελη χισαρὶ) «ᾗ στενώτατον ἔφαμεν εἶναι», ἀποκτᾷ ὁρμὴν μὲ τὴν ὁποίαν δυνατὰ προσβάλλει τὴν εὐρωπαϊκὴν ἄκραν τοῦ στενοῦ ἐκείνου μέρους τοῦ Βοσπόρου, μὲ αὐτὸ δὲ τὸ δυνατὸν κτύπημα, τὸ ρεῦμα γυρίζει πρὸς τὴν ἀντικρυνὴν πλευρὰν (τῆς Ἀσίας). Ἀπὸ ἐκεῖ δὲ πάλιν «τὴν ἀνταπόδοσιν ποιεῖται (ξαναγυρίζει χάρις εἰς τὴν ὁρμὴν μὲ τὴν ὁποίαν

[3]) Κῶδιξ μικρὸς φ. 18 β′ ἔτος 1794 «γρ. 363 εἰς μπιτιρμὲ παγμποζουμού...»
[4]) Κῶδιξ μεγάλος φ. 284.
[5]) Στράβωνος «Γεωγραφία»... β 5.

κτυπᾶ τὴν παραλίαν) ***πρὸς τὰ περὶ τὰς Ἑστίας ἄκρα καλούμενα τῆς Εὐρώπης.»*** [6]) Καὶ εἰς ἄλλο μέρος τῆς ἱστορίας του ὁ ἴδιος Ἕλλην ἱστορικὸς γράφει περὶ τῶν Βυζαντίων ὅτι «κατὰ θάλασσαν ἐπικαιρότατον οἰκοῦσι τόπον καὶ πρὸς ἀσφάλειαν καὶ πρὸς εὐδαιμονίαν πάντων τῶν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς οἰκουμένῃ». (γ. 38) Κάμνων δὲ λόγον διὰ τὸν Βόσπορον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον περνοῦν τὰ πλοῖα, ἀφίνει νὰ ἐννοήσωμεν τὸν θαλάσσιον πλοῦτον τῶν Βυζαντίων. Ἰδιαιτέρως αὐτὰ ἐφαρμόζονται εἰς τοὺς κατοίκους τοῦ Μ. Ρεύματος, ὅπου, ἐκτὸς τῆς ὑλικῆς εὐτυχίας διὰ τὰ ἰδιαίτερα πλεονεκτήματα τοῦ Βοσπόρου, ὑπῆρχον καὶ ὑπάρχουν τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα τῆς φύσεως ποὺ μεταβάλλουν τὸν τόπον αὐτὸν εἰς εὐδαίμονα κατοικίαν, εἰς ἐπίγειον παράδεισον. Τὰ ἀνωτέρω ἔχων ὑπ' ὄψιν ὁ ἀείμνηστος Σκ. Βυζάντιος, ἐπισκεφθεὶς πολλὲς φορὲς τὸν Βόσπορον—μαθητὴς τῆς σχολῆς Κουρουτζεσμὲ—ἔγραψε τὰς γεμάτας ἀπὸ ποιητικὴν ἔξαρσιν γραμμάς. «Ἐάν, λέγει, πρὸς κατοικίαν ἀνθρώπων ἡ φύσις ὥρισε τόπους τινὰς ἐκλεκτούς, ὀλίγοι τῶν ἐν τῇ οἰκουμένῃ δύνανται νὰ φιλονεικήσουν τὰ πρωτεῖα πρὸς τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Μεγάλου Ρεύματος. Διότι παρεκτὸς τῶν λοιπῶν πλεονεκτημάτων, ὅσα ἡ ἄκρα αὕτη ἔχει κοινὰ καὶ πρὸς ἄλλα πολλὰ τοῦ Βοσπόρου μέρη, ἡ ἀπ' αὐτῆς θέα πρὸς οὐδεμίαν παραβάλλεται ἄλλην..... ..... παρὰ τὴν ἀκτὴν μὲν ἔχει τις διαβαίνοντα κατ' ἀνάγκην ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμούς του, ἢ παρασυρόμενα διὰ σχοίνων, ὅλα τὰ τὸν Βόσπορον ἀναπλέοντα πλοιάρια· ἀντικρὺ δὲ ἐπὶ τῆς Ἀσίας, ἥτις μόλις ἀπέχει λεπτά τινα, ὅλην τὴν καλλονὴν τῶν καταπρασίνων λόφων τοῦ Καντιλλῆ καὶ Βανλῆ καί, κατὰ τὰς νηνέμους ἐκείνας καὶ μαγευτικὰς τοῦ Μαΐου νύκτας, ἀκούει τὰς ἀηδόνας τῶν δύο παραλίων, ἀντιμελῳδούσας ἐξ ὑπ' ἀμοιβῆς πρὸς ἀλλήλας, ὡς μουσουργοὺς ἀγωνιζομένους ἐπὶ θεάτρου.» («Ἡ Κωνσταντινούπολις» Β′ (Ἀθήνησι 1862) σ. 118).

Τὸ φαινόμενον τὸ ὁποῖον παρετήρησεν ὁ πολυμαθὴς καὶ εἰς ὅλα τέλειος εἰδικὸς κατὰ τὴν ἐποχήν του φιλόσοφος Ἀριστοτέλης [7]), φαινόμενον ποὺ παρατηρεῖται εἰς ὅλον τὸν Βόσπορον εἶναι τὸ ἑξῆς: Εἰς ὡρισμένην τοῦ ἔτους ἐποχὴν τὰ ψάρια ἐμβαίνουν εἰς τὴν Μαύρην Θάλασσαν· εἰς ἄλλον πάλιν ὡρισμένον καιρὸν βγαίνουν ἀπὸ τὸν Πόντον καὶ διευθύνονται πρὸς τὴν Προποντίδα (τὸν Μαρμαρᾶν). Τὸ πέρασμα αὐτὸ ποὺ γίνεται ἀπὸ τὸ στενὸν τοῦ Βοσπόρου παρουσιάζει ἕνα περίεργον καὶ εὐχάριστον θέαμα. Μαγευτικώτατον εἶναι διὰ τὸν

[6]) Πολυβίου Ἱστορίαι δ. 43.
[7]) Ἀριστοτέλους Ἱστορία ζώων· στ′ ἱστ. 5 καὶ ιβ′ 6. Ἴδε μίαν μελέτην τοῦ μακαρίτου Σταυράκη Ἀριστάρχη βέη Μ. Λογοθέτου εἰς τὸ «Ἡμερολόγιον Ἀνατολῆς» 1886 «Ὁ Βόσπορος κατ' Ἀριστοτέλην» σ. 188—201.

θεατὴν ποὺ στέκεται εἰς τὸ Μεγάλο Ρεῦμα (Ἀκιντὶ μπουρουνού, «ἄκρα τῶν Ἑστιῶν). Ὁ Ἀριστοτέλης κάμνει λόγον διὰ τὰς «σκορδύλας ἢ αὐξίδας»· ταύτας δὲ «καλοῦσιν οἱ μὲν σκορδύλας, οἱ δὲ Βυζάντιοι αὐξίδας», (μικρὲς παλαμύδες) «διὰ τὸ ἐν ὀλίγαις αὐξάνεσθαι ἡμέραις». Ἀπαριθμεῖ ὁ Ἕλλην φιλόσοφος διάφορα εἴδη ψαριῶν· προσθέτει καὶ τοῦτο ὅτι εἰς τὸ στενὸν τοῦ Βοσπόρου πλέουν κατὰ κοπάδια· «πλέοντα κατ' ἀγέλας τὴν αὐτὴν μετανάστευσιν ἀναλαμβάνουσι». Τὸ ἔαρ, λέγει, εἰσέρχονται εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον, ἔνθα εὑρίσκουσι προσφορωτέραν τροφὴν καὶ ἔνθα γεννῶσιν ἀνέτως, μὴ παρενοχλούμενα ὑπὸ μεγάλων θηρίων τῆς θαλάσσης, τὸ δὲ φθινόπωρον, ἅμα ὡς αὐξηθῶσι τὰ νεογνὰ αὐτῶν ἐξέρχονται ἐκ τοῦ Πόντου καὶ μεταβαίνουσιν εἰς τὴν Προποντίδα ταχύτερον μὲν ἢ βραδύτερον ἀναλόγως τοῦ ἀνέμου». Διὰ τὰς παλαμύδας (θίννους) παρετηρήθη ὅτι «εἰσπλέουσιν εἰς τὸν Πόντον παραπλέοντες τὴν ἀσιατικὴν τοῦ Βοσπόρου ἀκτήν, ἐκπλέουσι δὲ διὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς». Καὶ «ὄστρακα εἴδομεν, γράφει, τρεφόμενα ἐκ τοῦ διὰ τοῦ Βοσπόρου διαπλέοντος φύκους. Ὁ σοφὸς ἐκεῖνος Ἕλλην μᾶς ἐξήγησε μὲ τὴν πολυμερῆ του μόρφωσιν καὶ τὴν ὀξεῖαν καὶ ἀκριβῆ παρατηρητικότητά του διατὶ οἱ σημερινοὶ ψαράδες τοῦ Μ. Ρεύματος καὶ μερικῶν ἄλλων προαστείων τοῦ Βοσπόρου στέκονται— ὡρισμένας τοῦ ἔτους ἐποχὰς—στὴν παραλίαν μὲ τὰ «εὐθύβολα» (δίκτυα) καὶ περιμένουν τὸ πέρασμα τῶν ψαριῶν. Μᾶς διασαφηνίζει καὶ τὴν αἰτίαν διὰ τὴν ὁποίαν τὰ στρείδια ἰδιαιτέρως τοῦ Ἀρναούτ-κιοιγιοῦ εἶναι σαρκώδη καὶ εὔγεστα.

β) Διὰ τὴν ὀνομασίαν τοῦ χωρίου ἀρχαιοτέραν μαρτυρίαν ἔχομεν τὰ γραφόμενα τοῦ ἱστορικοῦ Πολυβίου. δ. λ. δ. δύο αἰῶνας πρὸ Χριστοῦ. Εἴδομεν ὅτι ὁ Πολύβιος ὁμιλεῖ διὰ τὰ ἄκρα (=ἀκρωτήριον) τῆς εὐρωπαϊκῆς τοῦ Βοσπόρου ἀκτῆς, τὰ ὁποῖα εἶναι κοντὰ στὰς «Ἑστίας». Μᾶς φανερώνει λοιπὸν τὸ προχριστιανικὸν ὄνομα τοῦ χωρίου.

Ὁ ἱστορικὸς Σωζόμενος, ἀκμάσας κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ πέμπτου μ. χ. αἰῶνος, ἀναφέρει τὴν ὀνομασίαν «Ἑστίαι» ὡς παλαιὰν ὀνομασίαν τοῦ χωρίου, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ὠνομάζετο «Μιχαήλιον [8])». Μετὰ τὸν Πολύβιον καὶ πρὸ πάντων μετὰ τὸν Σωζόμενον τὸ ὄνομα «Ἑστίαι» ὡς παλαιὰν τοῦ χωρίου ὀνομασίαν ἐπαναλαμβάνουν πολλοὶ συγγραφεῖς εἴτε ἐκκλησιαστικοὶ εἴτε λαϊκοί.

---

[8]) «Ἐπισημότατον (εὐκτήριὸν οἶκον ἔκτισε Κωνσταντῖνος ὁ μέγας) δὲ μάλιστα ξένοις τε καὶ ἀστοῖς ἐξ ἐκείνου γενέσθαι συνωμολόγηται τὴν ἐν ταῖς ***Ἑστίαις ποτὲ καλουμέναις*** ἐκκλησίαν. ***Τόπος δὲ οὗτος ὁ νῦν Μιχαήλιον*** ὀνομαζόμενος. «Ἐκκλ. Ἱστορία β. 3 Migne 67 στ. 940. Τὸ χωρίον αὐτὸ «ἐπισημότατον..» ὁ Κάλλιστος τὸ ἀναφέρει εἰς τὴν Στένην καὶ τὸν ναὸν τῆς Στένης.

Ὁ κατὰ τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα ἀκμάσας Νικηφόρος Κάλλιστος ὁ Ξανθόπουλος ἀντιγράφει τὸν Σωζόμενον καὶ μεταχειριζόμενος τοὺς ὅρους «Ἀνάπλουν» καὶ Στένην,—«ὃ Σωσθένιον ὁ χῶρος κλῆσιν ἠμοίρηται» —καὶ κάμνων λόγον διὰ τοὺς δύο ναοὺς ποὺ εἶχε κτίσῃ ὁ Μ. Κωνσταντῖνος, συγχέει καὶ τοὺς δύο ναοὺς καὶ τὰς τοποθεσίας. Ἡ σύγχυσις αὐτή, ὡς θὰ ἴδωμεν καὶ ἀλλοῦ, ὡδήγησε διὰ μερικὰ ἱστορικὰ γεγονότα εἰς ἐσφαλμένα συμπεράσματα. Ὁ Κάλλιστος ἐξ ἀπροσεξίας τὸ ὄνομα «Μιχαήλιον» ἀποδίδει εἰς τὴν Στένην. Συνεχίζων δὲ τὴν ἀντιγραφὴν—ἓν μέρει ἀπρόσεκτον—τοῦ Σωζομένου ἐπαναλαμβάνει ἀταράλλακτα τὴν μεταξὺ Βυζαντίου καὶ Μιχαηλίου ἀπόστασιν εἰς στάδια. Ἀπὸ τὸν λογαριασμὸν αὐτὸν καταφαίνεται ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ Καλλίστου μνημονευόμενον «Μιχαήλιον» δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἦναι τὸ ἀπομακρυσμένον χωρίον τῆς Στένης, ἀλλὰ τὸ πλησιέστερον πρὸς τὴν πόλιν Μ. Ρεῦμα. Τριάκοντα καὶ πέντε στάδια ἀπόστασις λογαριάζεται διὰ τὸν πλέοντα δεξιὰ ἀπὸ τὸν Πόντον (τὸ Μ. Ρεῦμα) πρὸς τὴν πόλιν, ἑβδομήκοντα δὲ καὶ περισσότερα «διὰ τὸν κύκλῳ περιοδεύοντα τὸν διὰ μέσου πορθμόν [9]).

Ὁ Γάλλος βοτανολόγος καὶ περιηγητὴς Γύλλιος Πέτρος (Pierre de Gylle, Gyllius) εἰς τὸ περὶ «Θρακικοῦ Βοσπόρου» σύγγραμμά του ἀναφέρει τὸ ὄνομα «Ἑστίαι», ὡς ἀρχαῖον ποὺ φανερώνει ὄχι μόνον τὸ ἀκρωτήριον, ἀλλὰ καὶ τὴν πέριξ αὐτοῦ περιοχήν, ὅπου τὸ Μιχαήλιον. Διὰ τὸ Μιχαήλιον προσθέτει ὁ Γύλλιος· «quum graeci hodie, appellant Asomaton, ab aede olim nobili Michaelis archangeli (τὸ ὁποῖον οἱ Γραικοὶ σήμερον ὀνομάζουν ***Ἀσωμάτων***, ἀπὸ τὸν ποτε περίφημον ναὸν τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ»). Ὁ ἴδιος ξεχωρίζει τὰς ὀνομασίας «Μιχαήλιον», «Ἀσωμάτων» καὶ «Μέγα Ρεῦμα». Τὸ ἀκρωτήριον promontorium nominatum à Graecis Mega Rheuma (ὀνομαζόμενον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Μέγα Ρεῦμα) «De Promontorio appellato Estiis a promontorio jam dicto progressus sexcentos passus, parveni ad vicum Michaelium» (ἀπὸ τὸ ἀκρωτήριον ποὺ ὀνομάζεται «Ἑστίαι» πρὸς τὸ ἤδη ρηθὲν ἀκρωτήριον προχωρήσας 600 βήματα ἔφθασα εἰς τὸ χωρίον Μιχαήλιον». «De Bosphoro»... ἔκδ. Lyon 1561 κεφ. X. σ. 99). Καὶ ὁ Γερλάχιος, τὸν ὁποῖον ἀνωτέρω ἀνέφερα, κάμνει λόγον διὰ τὴν ὀνομασίαν τοῦ χωρίου φέροντος τὸ ὄνομα τῶν ἁγίων ἀγγέλων, τῶν Ἀσωμάτων. Καὶ ὁ Γερμανὸς Μαρτῖνος Κρούσιος (Turcograecia σ. 222) καὶ ὁ Λεϋνκλάβιος εἰς τὰς Πανδέκτας (No CXXVIII) ἐπαναλαμβάνουν τὴν ἰδίαν ὀνομασίαν. Ὁ Du Cange (Δουκάγγιος ἀρχὰς 17ου αἰῶνος) ἀφοῦ

---

[9]) Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Η' 50 Migne τόμ. 145 στ. 1328.

κάμνει λόγον διὰ τὸν ἀρχαῖον ναὸν τοῦ χωρίου, τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαήλ, ἀναφέρει τὴν ὀνομασίαν «Μιχαήλιον» ὡς ἀρχαίαν καὶ προσθέτει τὰ ἑξῆς: «locum hodie Asomaton seu Ἀσωμάτων (διότι ἔτσι δηλοῦν τοὺς ἀγγέλους οἱ Ἕλληνες) Graesi vocant»· τὸν τόπον σήμερον οἱ Ἕλληνες ὀνομάζουν «Ἀσωμάτων». Μνημονεύει δὲ καὶ τὸν Κρούσιον καθὼς καὶ τὸν Λευγκλάβιον, οἱ ὁποῖοι, ὡς εἴδομεν, ἀναφέρουν τὴν ὀνομασίαν «Ἀσωμάτων» διὰ τὸ χωρίον μας. [10])

Ἡ ὀνομασία «Ἀσωμάτων κώμη» ἢ «χώρα τῶν Ἀσωμάτων» ἀπαντᾷ καὶ κατὰ τοὺς πρὸ τῆς Ἁλώσεως χρόνους. Ὁ ἱστορικὸς Γ. Φραντζῆς, ὁ ὁποῖος μεταχειρίζεται καὶ τὸν ἑνικὸν «Ἀσώματος» γράφει τὰ ἀκόλουθα σχετικὰ πρὸς τὴν ὀνομασίαν τοῦ χωρίου· «ἐπειδὴ δὲ ἀπὸ τῆς «ἀρχῆς τοῦ αὐτοῦ ἔτους (1452) ἐψιθυρίζετο ὅτι ὁ ἀμηρᾶς (ὁ σουλιᾶνος Μωάμεθ ὁ Β΄) ἐβούλετο ἐλθεῖν κατὰ τὸ στενὸν ἐγγὺς τοῦ ἀνωτέρου μέρους τῆς τοῦ ***Ἀσωμάτου κώμης*** οἰκοδομῆσαι τι φρούριον». (τὸ φρούριον Ρούμελη Χισαρί). Ὕστερον ἀπὸ ὀλίγας σελίδας σημειώνει «τὸ τῶν «Ἀσωμάτων στενόν». [11])

Πότε ἀκριβῶς ἔπαυσε νὰ χρησιμοποιῆται ἡ ὀνομασία Μιχαήλιον δὲν γνωρίζομεν, πάντως ὅμως πολὺ πρὸ τῆς Ἁλώσεως ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ ὀνόματος «χώρα τῶν Ἀσωμάτων».

Μετὰ τὴν Ἅλωσιν ἐξακολουθεῖ, ὡς εἴδομεν, ἡ ὀνομασία «χώρα τῶν Ἀσωμάτων» συμφώνως πρὸς τὸ ἔθιμον τῶν Βυζαντινῶν, νὰ παίρνῃ δ.λ.δ. ἕνα χωρίον τὸ ὄνομά του ἀπὸ τὴν ὀνομασίαν τοῦ ναοῦ τοῦ χωρίου. Τοιουτοτρόπως τὸ μεσάχωρον (Ὀρτάκιογι) «Ἅγιος Φωκᾶς» ἀπὸ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Φωκᾶ, ἡ Ξηροκρήνη (Κουρούτσεσμε) «Ἅγιος Δημήτριος» ἀπὸ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Δημητρίαυ κ. ο. κ

Κατὰ τὸ ἔτος 1569 ὁ Μονεμβασίας Ἱερόθεος γράφει· «ἐν χωρίῳ «Ἅγιος Δημήτριος» ἐπονομαζομένῳ ἐν τῷ Καταστένῳ κειμένῳ ἀναμέσυν τοῦ τε Ἁγίου Φωκᾶ καὶ ***τῶν Ἀσωμάτων***» [12]) Ἡ ὀνομασία αὐτὴ ἀπαντᾷ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ δεκάτου ἑνάτου αἰῶνος. Εἰς τὸν μικρὸν κώδικα (φύλλον 101 α) ἀναγινώσκομεν· «λεπτομερὴς καταγραφὴ τῶν ἐπα-

[10]) «Constantinopolis Christiana» ἔκδ. Βενετίας 1729 σ. 130 κ. ἑ. (κεφ. XXXII). Καὶ ὁ Βανδούριος (Bandurii Imperium orientale» Β. σ. 734) ἀναφέρει περὶ τοῦ Μιχαηλίου ὅταν σχολιάζῃ τὸν Ἀνώνυμον εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν Βυζαντινῶν χρονογράφων καὶ τῶν νεωτέρων συγγραφέων Γυλλίου καὶ Λουκαγγίου.

[11]) Ἔκδοσις Βόννης σελ. 223 καὶ 233.

[12]) Ἐκκλ. Ἀλήθεια ἔτος Δ΄. σ. 400 Εἰς τὴν Τουρκογραικίαν τοῦ Κρουσίου, εἰς τὴν σελίδα τὴν ὁποίαν ἀνωτέρω ἀνέφερα, καταχωρίζεται γράμμα τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου τοῦ Β΄ ἐκδοθὲν κατὰ τὸ ἔτος 1584 καὶ ἀφορῶν τοὺς ἱερεῖς τοῦ Μ. Ρεύματος, τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται ἐκεῖ «Χώρα τῶν Ἀσωμάτων».

κολουθησάντων ἐξόδων τῆς τε ἐκκλησίας καὶ τῆς χώρας ***τῶν θείων Ἀσωμάτων*** τοῦ Μεγάλου Ρεύματος». Εἰς τὴν σφραγῖδα ποὺ φέρει χρονολογίαν «1777» εἶναι γραμμέναι αἱ λέξεις «χώρα τῶν Ἀσωμάτων τοῦ Μ. Ρεύματος». Ὥστε τόσον ἡ ἐκκλησία ὅσον καὶ ἡ χώρα—ἡ κοινότης—ἔφερον τὴν ἰδίαν «τῶν Ἀσωμάτων» ὀνομασίαν. Εἰς τὸν κατάλογον τῶν ναῶν τοῦ Τρύφωνος (1593) δὲν ἀναφέρεται ὁ ναὸς τῆς χώρας τῶν Ἀσωμάτων. Εἰς τὸν τοῦ Πατεράκη καταχωρίζεται· «42. Ἡ χώρα τῶν Ἀσωμάτων» [13]).

Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἤρχισε νὰ ἐπικρατῇ τὸ ὄνομα «Μέγα Ρεῦμα», προελθόν, ὡς γνωστόν, ἀπὸ τὸ μακρὸν ρεῦμα. Ὁ Γύλιος ἔγραψεν ὅτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του τὸ χωρίον ὠνομάζετο «τῶν Ἀσωμάτων» (1553), δὲν παρέλειψεν ὅμως νὰ σημειώσῃ ὅτι διὰ τὸ παρὰ τὸ ἀκρωτήριον δυνατὸν ρεῦμα (μᾶλλον μακρὸν διότι ἰσχυρότερον εἶναι τὸ τοῦ Κανδιλλῆ) ὠνομάζετο τότε ὑπὸ τῶν κατοίκων Μέγα Ρεῦμα. Fluctum vehemens incursus quem Graeci hujus aetatis Μέγα Ρεῦμα appellant» (ἔνθ. ἀνωτ. σ. 105)· Εἰς τὸν κώδικα τοῦ ἐνταῦθα Μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου καταχωρίζεται κατάλογος διαζυγίων ἐκδοθέντων μετὰ τὸ 1660. Τὸν κατάλογον αὐτὸν ἐδημοσίευσα εἰς τὸ δεύτερον μέρος τῆς Φωτιείου Βιβλιοθήκης. Δημοσιεύω τρία διαζύγια εἰς τὰς σελίδας 127, 129 καὶ 147 ποὺ ἀναφέρονται εἰς κατοίκους τοῦ Μ. Ρεύματος. Εἰς τὰ δύο ἀναφέρεται «χωρίον τῶν Ἀσωμάτων» καὶ εἰς τὸ τρίτον «χωρίον τοῦ Μ. Ρεύματος». Ἐξεδόθησαν τὸ 1672 ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Διονυσίου τοῦ Δ΄. Ἀπ' ἐδῶ φαίνεται ὅτι κατὰ τὸν δέκατον ἕβδομον αἰῶνα καὶ προηγουμένως ἐχρησιμοποιοῦντο καὶ αἱ δύο ὀνομασίαι· συχνοτέρα ἦτο ἡ τῶν Ἀσωμάτων. Ὁ Πατριάρχης Καλλίνικος ὁ ἀπὸ Προϊλάβου, πατριαρχεύσας κατὰ τὸ 1757 καὶ γράψας πατριαρχικὸν κατάλογον, κάμνων λόγον διὰ τὸν Πατριάρχην Γαβριὴλ τὸν Δ΄., ἀποθανόντα τὸ 1785 εἰς τὸ Μ. Ρεῦμα, γράφει: «Γαβριὴλ ὁ Σμυρναῖος ὁ ἀπὸ Παλαιῶν Πατρῶν τρισεπίσκοπος καὶ μετετέθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τέθνηκε πατριαρχεύσας ὡς ὁ Σωφρόνιος εἰς τὸ ***κατάστενον Μέγα Ρεῦμα***» [14]). Ὡς εἴδομεν ὁ Φραντζῆς καταχωρίζει «τὸ τῶν Ἀσωμάτων στενόν».

Εἰς τὸ Μέγα Ρεῦμα ἐδίδετο καὶ ἄλλο ὄνομα ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους ἱστορικούς, τὸ ὄνομα «Ἀνάπλους». Ἀνάπλους ὠνομάζετο καὶ ἡ ναυ-

[13]) «Ἐκκλ. Ἀλήθεια» Κ΄. σ. 523. Ὁ Pitton de Tournefort εἰς τὸ «Relation d'un voyage du Levant (1717, Lyon p. 445 συγχέει τὸν Κουρουτζεσμὲν μὲ τὸ Μ. Ρεῦμα· «εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ἀκρωτηρίου ἵδρυται, γράφει, ὁ Κουρουτζεσμές, ὀνομαζόμενος ἄλλοτε Ἀσωμάτων».

[14]) Κ. Ι. Δυοβουνιώτου, «Καλλίνικος Γ΄. Π)χης Κ/πόλεως». Ἀθῆναι 1915. σ. 62.

σιπλοΐα εἰς τὸν Βόσπορον,[15]) καὶ αὐτὸς ὁ Βόσπορος. Τὴν ὀνομασίαν αὐτὴν ἔφερεν εἰδικῶς καὶ τὸ χωρίον τοῦ ὁποίου γράφεται ἐδῶ ἡ ἱστορία. Ὁ ἱστορικὸς Προκόπιος (στ΄. αἰῶνα) εἰς τὸ περὶ κτισμάτων κεφ. η΄, γράφει· «ἱερὰ δύο τῷ ἀρχαγγέλῳ Μιχαὴλ ἀνειμένα καταντικρὺ ἀλλήλοιν ἑστῶτα τοῦ πορθμοῦ ἑκατέρωθεν συνέβαινεν εἶναι, θάτερον μὲν ἐν χώρῳ καλουμένῳ ***Ἀνάπλῳ***, ἐν ἀριστερᾷ εἰσπλέοντι τὸν Εὔξεινον Πόντον τὸ δὲ ἕτερον ἐν τῇ ἀντιπέραν αὐτῇ». Ὁ χῶρος ὁ καλούμενος Ἀνάπλους εἶναι χωρὶς καμμίαν ἀμφιβολίαν τὸ χωρίον τῶν Ἀσωμάτων, τὸ Μέγα Ρεῦμα. Ὁ Θεοφάνης κατὰ τὸν ἕνατον αἰῶνα γράφει «... καὶ τοῦ Ἀρχαγγέλου (τὸν ναὸν) ἐν ιῷ ***Ἀνάπλῳ*** ὁ φιλόχριστος βασιλεὺς ᾠκοδόμησε».[16]) Εἰς τὰ Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως ἀναγινώσκομεν τὰ ἀκόλουθα σχετικὰ πρὸς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ὀνομασίαν· «ὁ δὲ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ὁ μέγας οὐ μόνον οἴκους περιφανεῖς.. ἔκτισεν ἀλλὰ καὶ θείους τε καὶ ἱεροὺς ναοὺς πολυτελεῖς ἀνεδείματο... καὶ τὸν τοῦ Ἀρχαγγέλου τοῦ ***ἐν τῷ Ἀνάπλῳ*** καὶ τὸν ἐν τῷ Σωσθένει» (Στένῃ). [17]) Ὁ Οἰκ Πατριάρχης Κωνστάντιος ὁ Ἀπὸ Σιναίου (1831-34) εἰς τὴν «Κωνσταντινιάδα» του ἀναφέρει τὰ ἑξῆς περὶ τῶν ὀνομασιῶν τοῦ Μ. Ρεύματος· «ὁ τόπος ἔπειτα Ἑστίαι ποτέ, ***Ἀνάπλους***, Μιχαήλιον, καὶ τὰ νῦν Ἀρναούτ-κιοϊ καὶ Μέγα Ρεῦμα»[18]).

Πόθεν ἡ ὀνομασία Ἀρναούτκιοϊ; Ὁ Ἄγγλος Edwin A. Grosvenor εἰς τὸ βιβλίον του «Constantinople» (London 1845 σ. 161) γράφει· «Ἀρναούτκιόϊγι, τὸ χωρίον τῶν Ἀλβανῶν, ἦτο «ρημαγμένον» κατὰ τὸ 1468. Κατόπιν Μωάμεθ ὁ Β΄. ἔκαμε τὸν ἐποικισμὸν αὐτοῦ μὲ αἰχμαλώτους ἀπὸ τὴν Ἀλβανίαν, οἱ ὁποῖοι, ἀφοῦ ἐστερήθησαν τὸν ἀήττητον ἀρχηγόν των Σκεντὲρ βέην, δὲν ἠμπόρεσαν νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὰ ὅπλα τοῦ Σουλτάνου». Ἡ πληροφορία τοῦ Ἄγγλου συγγραφέως, ἂν

---

[15]) Διονύσιος ὁ Βυζάντιος ἔτσι ὀνομάζει τὸν πλοῦν αὐτόν.

[16]) Ἔκδ. Βόννης σ. 34. Ὁ Μ. Γεδεὼν εἰς τὸ Λεξικὸν Γεωγραφίας καὶ Ἱστορίας Σ. Βουτυρᾶ, τόμ. Γ΄. σ. 967 γράφει· «εἰ καὶ νομίζομεν, ὅτι ἐκεῖ που ἔκειτο ὁ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς Ἀνάπλους, ἂν μὴ ἐκαλεῖτο οὕτως αὐτὸ τὸ Ἀρναούτκιοϊ».

[17]) Ἔκδοσις Preger σ. 18 (1921 Teubner).

[18]) Ἔκδ. 1844 σ. 172. Εἰς τοὺς «Ἑλάσσονας Συγγραφεῖς» σ. 160 γράφει· «κηδεύεται (ὁ Σωφρόνιος) ὁσίως ἐν τῷ κατὰ τὸ χωρίον τοῦ Βοσπόρου Ἑστιῶν ποτε καὶ ***Ἀνάπλου*** (μέγα τἀνῦν Ρεύματος) Ναῷ τῶν Ταξιαρχῶν. Ὁ Julien Pargoire, καθολικὸς κληρικὸς ἀσχοληθεὶς μὲ τὴν τοπογραφίαν τοῦ Βυζαντίου ἔγραψε καλὴν μελέτην περὶ Ἀνάπλου καὶ Σωσθενίου εἰς τὰ «Mélanges de Topographie Byzantine, Anaplie—Sosthène εἰς τὴν Izwestia τοῦ 1923 σ. 75—97. Εἰς τὴν σελίδα 97 ἀναπτύσσει ὀρθῶς τὰς διαφόρους σημασίας τοῦ ὅρου «Ἀνάπλους» μίαν ἀποδίδων εἰς τὸ Ἀρναούτκιόγι.

καὶ δὲν μᾶς λέγῃ ἀπὸ ποῦ τὴν πῆρε, φαίνεται ἀληθινή, καθότι εἰς ἕν ἐπίσημον τουρκικὸν ἔγγραφον τοῦ Σελὴμ τοῦ Β΄. τοῦ μεθύσου, ἀπαντῶμεν, καθὼς καὶ παραπάνω ἐμνημόνευσα, τὴν ὀνομασίαν Ἀρναούτκιογι. Τὸ φέρον χρονολογίαν 1568 ἔγγραφον αὐτὸ ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ προώρως ἐκλιπόντος Τούρκου ἱστορικοῦ Ἀχμὲτ Ρεφίκ. («Ἡ Ζωὴ τῆς Σταμπούλ» κατὰ τὸν δέκατον αἰῶνα Ἐγίρας—τουρκιστὶ—σ. 7 μὲ παλαιοὺς χαρακτῆρας· οἱ λοιποὶ τόμοι περιέχοντες ἔγγραφα ἀναφερόμενα εἰς τὸ ἴδιον θέμα ἐδημοσιεύθησαν μὲ λατινικοὺς χαρακτῆρας). Ἡ ἐνδιαφέρουσα ἡμᾶς ἐδῶ περικοπὴ τοῦ ἐγγράφου ἔχει ὡς ἑξῆς: «Hasay Humayundan Arnavutköyü baglarinda av avlanmasina dayir..... .... Bostancı başına hükm ki Hasköy yolunun sol kolu canibı ve arnavutköy bağları Hasey humayün için kuru iken bazi kimseler ande şekâr ittikleri istima olunmağın...» Διὰ μὴ κάμνουν κυνῆγι εἰς τὰ ἀμπέλια τοῦ Ἀρναοὺτ-κιόγι, ἀπὸ τὸν αὐτοκρατορικὸν οἶκον διαταγὴ πρὸς τὸν Μποσταντζῆ μπασῆ· ἐνῷ τὸ μέρος τὸ κείμενον ἀριστερὰ τοῦ δρόμου τοῦ Χασκιογιοῦ καὶ τὰ ἀμπέλια τοῦ ***Ἀρναούτκιόγι*** τυγχάνουν δάσος τοῦ αὐτοκρατορικοῦ μου οἴκου ἠκούσθη ὅτι μερικὰ ἄτομα κυνηγοῦν ἐκεῖ...»

Β'.

ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΟΥ Μ. ΡΕΥΜΑΤΟΣ

Οἱ κάτοικοι τοῦ Μιχαηλίου ἢ μᾶλλον τῶν Ἑστιῶν, ὡς πρὸς τὴν προέλευσίν των, δὲν ἠμποροῦν νὰ χωρισθοῦν ἀπὸ τοὺς Βυζαντίους. Ἐξ αἰῶνας περίπου πρὸ Χριστοῦ ἦλθον ἄποικοι ἀπὸ τὰ Μέγαρα, ἀπὸ τὸ Ἄργος καὶ ἀπὸ ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Πολὺ πρὸ τῆς ἀφίξεως τῶν ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἀποίκων τὸ Βυζάντιον ὑπῆρχεν ὡς πόλις ἢ κωμόπολις. Ὁ κ. Καρολίδης εἰς τὴν Ἱστορίαν τοῦ μακαρίτου Κ. Παπαρρηγοπούλου (ἔκδ. Ἐλευθερουδάκη σ. Αα. σ. μή. μθ' σημ. 2) σημειώνει τὰ ἀκόλουθα· «τὸ Βυζάντιον ὑπῆρξεν ὡς πόλις πρὸ τῆς εἰς ταύτην ἀποικίσεως τῶν Μεγαρέων. Ἡ λέξις «Βυζάντιον» εἶναι ἀρχαία θρακικὴ ἢ θρακικοπελασγικὴ—ἔχει σχέσιν συγγενείας μὲ τὰς θρακικὰς λέξεις βιζύα, βύζηρες, βαρβύζης (διατὶ ὄχι καὶ μὲ τὸ ὄνομα—προσθέτω—τῆς θρακικῆς πόλεως Βιζύη;) «Βυζάντιον» γλωσσικῶς εἶναι τὸ ἴδιον μὲ τὸ «Πούζαντις» πόλιν ὑπὸ Θρακῶν Κιμμερίων ἐκτισμένην παρὰ τὴν εἴσοδον τῶν Κιλικίων πυλῶν.» (Ποδαντάς, ἢ Ποδυανδάς, νῦν Μπόζαντα).

Κατὰ τὸν ἴδιον σοφὸν ἱστορικόν μας ἡ λέξις Βυζάντιον γλωσσικῶς ἔχει σχέσιν μὲ τὸ «Βόσπορος», «βοὺζ» ἢ «βὺζ» (Πύζας ἐπὶ νομισμάτων) σημαίνει στενόν, ἐνῷ τὸ ἄντ ἄντε δηλοῖ τόπον. [19]) Μία πληροφορία τὴν ὁποίαν εὑρίσκομεν—μὴ ἀναφερομένην ὑπὸ τοῦ Π. Καρολίδου—εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦ Franciscus Combefis (Παρίσιοι 1664) τὸ ἐπιγραφόμενον «Originum rerumque Constantinopolitanarum variis auctoribus manipulus» περὶ τῆς προελεύσεως τῶν πραγμάτων τῆς Κων/πόλεως, συλλογὴ ἐκ διαφόρων συγγραφέων) καὶ ἡ ὁποία ἀφορᾷ τὸ Βυζάντιον, μὲ πείθει ὅτι εἶναι ὀρθὴ ἡ προσημειωθεῖσα γνώμη τοῦ Καρολίδου. Ἰδοὺ ἡ πληροφορία. «Θεαμάτιον (σ. 19) ἢ εἰδώλιον τῆς Βυζαντίου πόλεως... καὶ θαυμάζουσι σεισμοῦ γενομένου, ἀποθανεῖν ἐν αὐτῷ τῷ πέλματι ὡς ἐπὶ ***Βύζα*** καὶ Ἄντη. [20]) Ὁ Βύζας λοιπὸν ἀποδεικνύεται μυθικὸν πρόσωπον.

Οἱ Βυζάντιοι, Θρᾶκες καὶ ἔποικοι Ἕλληνες, συνεχωνεύθησαν, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος, καθὼς ἀναφέρει ὁ Πολύβιος [21]),

[19]) P. Karolides, «Actes du XII congrès des Orientalistes à Hembourg en 1902 Leyde 1904 σ. 376—378.

[20]) Τὸ χωρίον αὐτό, ὡς ἤδη ἀνέφερα, δὲν μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Καρολίδου·

[21]) 16,46. «Κατελύθη μὲν ἡ βασιλεία, το δὲ γένος ἐξεφθάρη πᾶν ὑπὸ τῶν Θρᾳκῶν ***ἐκ μεταβολῆς*** ἐπικρατηθέν».

μὲ τοὺς Γαλάτας τοῦ Βρέννου, ποὺ εἶχον κατακλύση τὴν Θράκην. Οἱ τελευταῖοι ἀφωμοιώθησαν καθ' ὁλοκληρίαν μὲ τοὺς κυρίους κατοίκους τοῦ Βυζαντίου. Οἱ Βυζάντιοι, βοηθούμενοι ἀπὸ τὸν πλοῦτόν των καὶ ἐπωφελούμενοι καὶ ἀπὸ τὴν ἀνδρείαν των—ὁ Πολύβιος διηγούμενος τὸν κατὰ τῶν Ροδίων πόλεμόν των (IV,47) καταχωρίζει· «οἱ Βυζάντιοι ἐρρωμένως ἐπολέμουν»—κατέλαβον ὄχι μόνον μέρος τῆς Θράκης, ἀλλὰ καὶ μερικὰ μέρη τῆς Μ. Ἀσίας. Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἀναμφιβόλως ἠμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν ὅτι καὶ τὸ Μέγα Ρεῦμα ὑπήγετο πάντοτε ὑπὸ τὸ Βυζάντιον ὡς προάστειον αὐτοῦ.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐκχριστιάνισιν τῶν κατοίκων τοῦ Μ. Ρεύματος πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι αὐτὴ ἠκολούθησε τὸν γενικὸν κανόνα τὸν ὁποῖον διεπίστωσαν οἱ ἱστορικοὶ καὶ κατὰ τὸν ὁποῖον τὰ παράλια, καὶ μάλιστα τοιαῦτα καθὼς τὰ τοῦ Βοσπόρου, ὅπου, συνεπείᾳ τῆς φυσικῆς θέσεώς του, ὡς καὶ ὁ Πολύβιος εἶχε παρατηρήσει, συχνοτάτη ἦτο καὶ εἶναι ἡ ἐπικοινωνία μὲ ἄλλας χώρας—κυρίως διὰ λόγους οἰκονομικοὺς—ἐνωρίτερον ἤκουσαν τὰ διδάγματα τῆς θρησκείας τοῦ Χριστοῦ. Δὲν εἶναι ἐδῶ ὁ τόπος ποὺ ἐπιτρέπει νὰ κάμω μακρὸν λόγον διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὸ Βυζάντιον. Ἡ πόλις εἶχε πολλοὺς θεοὺς τοὺς ὁποίους εἶχον μεταφέρῃ οἱ εἰδωλολάτραι ἄποικοι ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἄλλοι ξένοι ἀπὸ τὴν Ἀσίαν. Ὅτι ὅμως ἡ διδαχὴ τοῦ εὐαγγελίου πρῶτον ἀντήχησεν εἰς τὰ παράλια τοῦ Βυζαντίου μέρη, αὐτὸ τὸ συμπεραίνομεν καὶ ἐκ τούτου, ὅτι αἱ πρῶται μικραὶ ἐκκλησίαι—οἱοσδήποτε καὶ ἂν θεωρηθῇ ὁ χρόνος τῆς προελεύσεώς των—ἀναφέρονται εἰς τὴν Ἀργυρόπολιν τοῦ Γαλατᾶ, δ.λ.δ. εἰς τὰ παράλια τοῦ Φιντικλῆ καὶ γενικῶς τῶν Συκῶν. Κατ' ἀρχὰς βεβαίως ἐπρόκειτο περὶ τμηματικῆς ἐκχριστιανίσεως τῶν κατοίκων· ἡ σχεδὸν πλήρης καὶ ὁριστικὴ τοιαύτη συμπίπτει μὲ τὴν βασιλείαν τοῦ Μ. Κωνσταντίνου καὶ τὴν ἐγκατάστασίν του εἰς τὴν ὁμώνυμόν του πόλιν. Ἡ μεταβολὴ αὐτὴ εἶχεν ἀρχίσῃ μετὰ τὸ 324, δ.λ.δ. ὕστερα ἀπὸ τὴν κατὰ τοῦ Λικινίου νίκην τοῦ Μ. Κωνσταντίνου. [22]) Ὁ Σωζόμενος εἰς τὴν ἐκκλησιαστικήν του Ἱστορίαν ἐρανιζόμενος ἀπὸ τὸν Παμφίλου Εὐσέβιον λέγει ὅτι ἡ εὐσέβεια τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς πόλεως καὶ τὸ θεοφιλὲς ταύτης τόσον πολὺ συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ διαδοθῇ

[22]) Τὸ ζήτημα αὐτὸ ἐξήτασεν ὁ Th. Preger εἰς τὴν μελέτην του «Das Gründungsbatum von Konstantinopel» καταχωρισθεῖσαν εἰς τὸ «Hermes» 1902 σ. 336—392 καὶ 1902 σ. 316—318. Ὁ Maurice ἐφοδιασθεὶς μὲ περισσότερα μνημεῖα κατέληξεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἰς θετικώτερα συμπεράσματα τὰ ὁποῖα ἐδημοσίευσεν εἰς τὸ περιοδικὸν «Centenaire de la société nationale de France» 1904 σ. 281 κ. ἑξ.

ἡ χριστιανικὴ θρησκεία εἰς τὸ Βυζάντιον ὥστε πολλοὶ Ἰουδαῖοι, ὅλοι δὲ σχεδὸν οἱ Ἕλληνες (εἰδωλολάτραι), «ἐχριστιάνισαν». Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ὁ προαναφερθεὶς ἱστορικὸς τὴν πόλιν τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ 330 (ἔτους ἐγκαινίων τῆς πόλεως 11 Μαΐου) ὀνομάζει «νεοπαγῆ Χριστοῦ πόλιν». [23])

Εἰς τὸ Μέγα Ρεῦμα, ἢ καλλίτερον νὰ εἴπωμεν εἰς τὰς ἀρχαίας Ἑστίας, θὰ ὑπῆρχεν εἰδωλολατρικὸς ναὸς τῶν Ἑστιάδων παρθένων καὶ ναὸς τοῦ Πεσειδῶνος, τοῦ θεοῦ τῆς θαλάσσης. [24]).

Τὰ γενικὰ αὐτὰ ἠμποροῦν νὰ λεχθοῦν καὶ διὰ τοὺς πρώτους κατοίκους τοῦ Μιχαηλίου, δ. λ. δ. μέχρι τοῦ 747· καθότι τότε ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Ε΄. ἰδὼν ὅτι «ὠλιγώθησαν οἱ οἰκήτορες», καθὼς ἀφηγεῖται ὁ χρονογράφος Θεοφάνης, (ἕνατον αἰῶνα) «ἐκ τοῦ θανατικοῦ» (=πανώλους) ἠναγκάσθη νὰ φέρῃ ἀποίκους ἀπὸ τὰ νησιὰ, ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ «ἀπὸ τὰ κατωτικὰ μέρη». Ἐπὶ τῆς Λατινοκρατίας (1203—1261) ὁ πληθυσμὸς εἶχεν ἀραιωθῇ. Ἦτο ἡ πρώτη ἔξοδος πρὶν ἀπὸ τὴν μεγάλην ἔξοδον τοῦ 1453. Ὁ ἀνακτήσας τὴν πόλιν Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος, καθὼς γράφει ὁ Παχυμέρης, ἐθεώρησεν ἀπαραίτητον νὰ μετοικίσῃ «Λάκωνας» (Τσάκωνας) εἰς τὴν πόλιν. Ἡ ἀραίωσις αὐτὴ ἐξηκολούθει καὶ ἀργότερον καὶ μὲ ρυθμὸν τοιοῦτον, ὥστε ἐπὶ τῆς τελευταίας πολιορκίας ἦσαν μέσα εἰς τὴν πόλιν «200000 ψυχαί» (Σκ. Βυζαντίου μν. ἔργ. Α σ. 77). Τὴν κατάστασιν τῆς πόλεως ἀπὸ ἀπόψεως πληθυσμοῦ καὶ γενικώτερον τὴν ἐπαύριον τῆς Ἁλώσεως περιγράφει ὁ Ἱστορικὸς Δούκας· «περιώδευσε (ὁ Μωάμεθ) τὴν πόλιν, καὶ ἦτο ἡ πᾶσα ἄοικος, οὔτε ἄνθρωπος, οὔτε κτῆνος, οὔτε ὄρνεον κραυγάζον ἢ λαλοῦν ἐντός.. καὶ ἦν ἰδεῖν ἅπασαν τὴν πόλιν ἐν ταῖς σκηναῖς τοῦ φοσσάτου (=στρατεύματος), τὴν δὲ πόλιν ἔρημον, νεκρὰν κειμένην, γυμνήν, ἄφωνον, μὴ ἔχουσαν εἶδος οὐδὲ κάλλος.. συγκαλῶ πάντα καὶ ὡς ἔμψυχα συνθρηνῶ, τὸν Ἱερεμίαν ἔχων ἔξαρχον τῆς ἐλεεινῆς τραγῳδίας.» (Ἔκδ. Βόννης σ. 306,307).

Τὴν τραγικὴν αὐτὴν ἐρημίαν δὲν ἀπέφυγε καὶ τὸ ἡμέτερον προάστειον. Ἡ ἀρχαιοτέρα χρονικὴ μετὰ τὴν Ἅλωσιν ἔκθεσις, τὴν ὁποίαν εὗρον εἰς τὴν Ὀξφόρδην (Βοδλιανὴ Βιβλιοθήκη) καὶ τὴν ὁποίαν ἐδημοσίευσεν ὁ Κ. Σάθας εἰς τὸν ζ΄. τόμον τῆς Μεσ. Βιβλιοθήκης, ὡς ἑξῆς περιγράφει τὴν μετὰ τὴν Ἅλωσιν τύχην τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλεως· «Ἠτήσαντο αὐτὸν τὸν ναὸν τῆς Παμμακαρίστου, διὰ τὸ εἶναι οἰκούμενον τὸ μέρος ἐκεῖνο ἐκ τῶν ὧν περ ἔφερον χριστιανῶν σερ-

[23]) Ἐκκλ· Ἱστορία Β. 3 Migne 67 στ.

[24]) Βλέπε Edvin Grosvenor μν. ἔργον σ. 161.

γούνιδων ἐκ πασῶν τῶν πόλεων.[25]) Καὶ ὁ Μαλαξὸς εἰς τὴν πατριαρχικήν του Ἱστορίαν ἐπαναλαμβάνει σχεδὸν τὰ ἴδια. «Ἄνθρωποι δὲν ἐκατοίκουν ἐκεῖ (=εἰς τὰ πέριξ τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων μέρη), ὅτι ἐσφάγησαν εἰς τὸν πόλεμον... ἤφεραν σεργούνιδες ἀπὸ ἄλλα κάστρα [26]).

Τὸ ἔργον τοῦ Πορθητοῦ τὸ ἀφορῶν τὴν μεταφορὰν Ἑλλήνων καὶ ἄλλων κατοίκων ἀπὸ διάφορα μέρη, ἐσυνέχισαν ὁ Σελὴμ ὁ Αος καὶ Σουλεϋμὰν ὁ Μεγαλοπρεπής. Ὁ Πορθητὴς «μετήγαγεν ἐξ Ἀγαθουπόλεως καὶ Μηδείας μεταναστάσας, μετὰ δύο δ' ἔτη καὶ μετὰ πέντε καὶ μετὰ πολλῶν πλείονα ἐκ τῆς Αἴνου, τῆς Θάσου, τῆς Σαμοθράκης, τῶν Ἀθηνῶν (1456-1458) ἔφερεν ὅλον τὸν λαὸν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἔδωκέ τους ὁσπήτια καὶ ἐκάθησαν». (Ἀναφέρει ὁ Γεδεὼν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ χρονογράφου Δωροθέου εἰς τὴν Ἱστορίαν τῶν τοῦ Χριστοῦ πενήτων σ. 26).

Ὁ κατὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Σουλτὰν Σουλεϋμὰν ἐπισκεφθεὶς τὴν πόλιν Γύλλιος γράφει εἰδικῶς διὰ τοὺς κατοίκους τοῦ Βοσπόρου ὅτι ἦσαν μετανάσται ἢ ἀπόγονοι μεταναστῶν. Ἀναμφιβόλως τὴν ἰδίαν τύχην καὶ εἰς μεγαλυτέραν κλίμακα ὑπέστη καὶ τὸ ἡμέτερον προάστειον. Ἤδη ἐσημειώθη (σ.) ὅτι εἰς τὸ Μ. Ρεῦμα εἶχον ἔλθῃ μετανάσται ἀπὸ τὴν Ἀλβανίαν. «Ὁ ἀλβανικὸς τύπος τῶν ἐγκατασταθέντων— ἂν ἦσαν μουσουλμάνοι Ἀλβανοὶ— καθὼς παρετήρησεν ὁ προαναφερθεὶς Ἄγγλος, ἐντελῶς εἶχεν ἐξαφανισθῇ». Ἐλάχιστοι Μουσουλμάνοι κατοικοῦσαν στὸ Μ. Ρεῦμα. Οἱ ἐλάχιστοι Μουσουλμάνοι ὑπήγοντο ὑπὸ τὸν μουσουλμάνον μουχτάρην τοῦ Κουρουτζεσμέ. Ὄχι πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐκτίσθη ἐδῶ τουρκικὸν τζαμί [27]).

Καὶ ὁ Von P. A. Dethier, ὁ γράψας, κατὰ διαταγὴν τοῦ Ρασὴτ πασᾶ τὸ σύγγραμά του «Der Bosphor und Konstantinopel» (Wien, 1873) σημειώνει· «Ἀρναούτ-κιόγι (=χωρίον τῶν Ἀλβανῶν). Σήμερον οἱ Ἕλληνες ἔχουν ἀντικαταστήσῃ τοὺς Ἀλβανούς. Ἡ ἔλλειψις καφεσίων ἀπὸ πυκνὰ ξύλα εἰς τὰ παράθυρα δεικνύει ὅτι οἱ Μωαμεθανοὶ ἐκεῖ εἶναι σπάνιοι» (σ. 66). Τὸ «σήμερον» τοῦ Αὐστριακοῦ αὐτοῦ ποίαν ἐποχὴν ἀντιπροσωπεύει; Τὴν ἀπάντησιν τὴν δίδει ὁ Γάλλος ποὺ εἶδε ἐκκλησίαν ἑλληνικὴν στὸ Μ. Ρεῦμα περὶ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος. Καὶ ὁ Alex Timoni εἰς τὸ βιβλίον του «Nouvelles Promenades dans le Bosphore» Α σ. 95 γράφει τὰ ἑξῆς σχετικά· «τώρα κα-

[25]) Κ. Σάθα Μεσ. Βιβλιοθήκη Ζ΄. σ. 573.

[26]) Ἔκδ. Βόννης Α΄· σ. 82. Βλέπε καὶ ἐμὴν Φωτίειον Βιβλιοθήκην Α σ. 42 καὶ σημ. 78.

[27]) Σκ. Βυζαντίου Β. σ. 119. Καὶ εἰς ἄλλο κεφάλαιον θὰ γίνῃ λόγος περὶ τοῦ μουσουλμανικοῦ στοιχείου τοῦ Μ. Ρεύματος.

τοικεῖται (1844) σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν ἀπὸ Ἕλληνας. Εἰς τὰ παραθαλάσσια σπίτια κατοικοῦσαν οἱ εὐγενεῖς, [28]) ἐδημεύθησαν τὰ σπίτια των μετὰ τὸ 1821 καὶ ἐπωλήθησαν ἐν μέρει εἰς τοὺς Ἑβραίους».

Ἀπὸ τοὺς δύο κώδικας πληροφορούμεθα ὅτι οἱ κάτοικοι τοῦ Μ. Ρεύματος προέρχονται ἀπὸ τὰ νησιὰ τῆς Ἑλλάδος (=Πάρον, Νάξον, Σκίαθον, Ἄνδρον, Τῆνον [29]) Κρήτην, Μῆλον κ. ἄ.) καὶ ἰδιαιτέρως ἀπὸ τὴν Χίον. Πρὸ πάντων αἱ μεγάλαι οἰκογένειαι Σκαναβῆ, Σπάρταλη καὶ ἄλλαι ἦσαν χιακῆς καταγωγῆς. Ἀπὸ τὴν Χίον ἦλθον ἢ μᾶλλον κατέφυγον εἰς τὸ Μ. Ρεῦμα μετὰ τὴν σφαγὴν τοῦ 1822 ὡς σκλάβοι οἱ ὁποῖοι ἀπελευθερωθέντες ἐγκατεστάθησαν εἰς τὸ χωρίον μας. Τὸ ὅτι κατὰ τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα ὑπῆρχον πολλοὶ χιῶται εἰς τὸ προάστειον φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν ἑξῆς σημείωσιν τοῦ μικροῦ κώδικος· «ἀπὸ Χίους διὰ τὴν ἑορτὴν τῆς ἁγίας Ματρώνας γρ. 10» (σ. 133ᵃ) [30]). Εἰκὼν τῆς ἁγίας Ματρώνας στὴν ἐκκλησίαν Μ. Ρ. ὑπάρχει καὶ σήμερον. Μέρος τῶν κατοίκων καὶ ὄχι μικρὸν προέρχεται ἀπὸ τὴν Ἤπειρον. Ὑπῆρχον πολλοὶ κηπουροὶ καὶ ἀμπελουργοὶ Ἠπειρῶται—ὡς καὶ κηπουροὶ χιῶται—οἱ ὁποῖοι κατὰ τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα ἀπετέλουν σωματεῖον, «ρουφέτιον». Εἰς ἕνα χάρτινον χειρόγραφον φυλασσόμενον εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου τῆς Βησσάνης τῆς Ἠπείρου—χειρόγραφον ἀνῆκον εἰς τὴν Μονὴν Μολυβδοσκεπάστου—καταχωρίζεται τὸ ἑξῆς· «ὑπὲρ τῶν ***ἐλεούντων*** καὶ διακονούντων ἐν τῇ θείᾳ Μονῇ ταύτῃ τῶν ***εὐλογημένων ρουφετίων τῆς Κωνσταντινουπόλεως*** Μπαχτσεβάνηδων εἰς τὸ Γενῆ-Μπαχτσέ, μπαχτσεβάνηδων εἰς τὸν Γαλατᾶν, ***Μπαχτσεβάνηδων εἰς Μέγα Ρεῦμα***». (Ἐπετηρὶς Βυζ. Σπουδῶν» Ἀθῆναι 1935 σ. 295). Ποίαν σχέσιν ἠμποροῦσαν νὰ ἔχουν οἱ κηπουροὶ μὲ τὴν Ἤπειρον; Ἦσαν Ἠπειρῶται. Τὸ ἀντίγραγραφον εἶναι ἀπὸ παλαιότερον γραπτὸν μνημεῖον, τῆς ἀντιγραφῆς γενομένης κατὰ τὸν δέκατον ὄγδουν αἰῶνα.

Κάτοικοι Μ. Ρ. προῆλθον καὶ ἀπὸ τὴν Σηλύβριαν, ἀπὸ τὴν Τριγλίαν, Μουδανιά, τὸν Μαρμαρᾶν καὶ ἀπὸ ἄλλα παράλια.

---

[28]) Περὶ τῶν μεγάλων σπιτιῶν τῶν ἀριστοκρατῶν τοῦ Μ. Ρεύματος καὶ τῶν Φαναριωτῶν ποὺ κατοικοῦσαν στὸ προάστειον αὐτὸ τοῦ Βοσπόρου θὰ γίνῃ ἰδιαίτερος λόγος εἰς ξεχωριστόν μεγάλο κεφάλαιον.

[29]) Διαβάζομεν εἰς τὸν κώδικα «Ἀνδριώτισσα»· ἀπὸ τὴν Ἄνδρον κατήγοντο καὶ οἱ πρόγονοι τοῦ ἐπὶ 40 ἔτη διακονεύσαντος στὸ χωριὸ διακόνου Μάρκου Βουδούρη. Ἦσαν πρόσφυγες ἀπὸ τὴν βόρειον Ἤπειρον. Ἕως τώρα μερικὰ χωρία στὴν Ἄνδρον εἶναι ἀκόμη ἀλβανόφωνα.

[30]) Εἰς τὸν κώδικα φύλλον 88α εὑρίσκομεν· «ἀπὸ Δημητράκην μουδανιώτην (ἔτος 1802—1803), ἀπὸ Μαργαρίταν Τινιακὰν (sic ἀπὸ τὴν Τῆνον), «Αἰκατερίνη Ἀνδριώτισσα», «ἀπὸ Μανώλην Χῖον μπαχτσαβάνην κ.λ.π.»

Ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν κατοίκων τοῦ προαστείου ἰδίως πρὸ τῆς Ἁλώσεως, δὲν ἔχομεν πληροφορίας. Ἐμμέσους μόνον ἐνδείξεις εὑρίσκομεν. Ὁ κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα ὑπὸ τοῦ Μ. Ἰουστιανοῦ κτισθεὶς εὐρύχωρος καὶ μεγαλοπρεπὴς ναός, ἡ μεγάλη καὶ λαμπρὰ πρὸς τὴν θάλασσαν μὲ στοὰς ἀγορά. Αὐτὰ βεβαίως δὲν θὰ ὑπῆρχον ἂν ἐπρόκειτο δι' ἕνα μικρὸν προάστειον. Τὸ Μ. Ρεῦμα, ὅπως εἴπομεν, ἦτο πάντοτε τὸ σημαντικώτερον καὶ πολυαριθμώτερον χωρίον τοῦ Βοσπόρου.

Σύμφωνα μὲ μίαν πληροφορίαν ποὺ μᾶς παρέχει ὁ Ἱσπανὸς Cristobal de Villalon, περὶ τὰ τέλη τοῦ 15ου αἰῶνος εἰς τὴν Κων/πολιν ὑπῆρχον 40000 χριστιανικαὶ οἰκίαι—τὸ πλεῖστον ἑλληνικαὶ—10000 οἰκίαι ἑβραϊκαί, 60000 μουσουλμανικαί. Εἰς τὸ Πέραν δ.λ δ. εἰς τὸν Γαλατᾶν (Συκαῖς) καὶ περὶ τὸν Γαλατᾶν μέρη 4000 οἰκίαι καὶ 10000 εἰς τὰ πέριξ. Ἕνας ἀριθμὸς ὄχι μικρὸς μέσα εἰς τὰς 10000 αὐτὰς εὑρίσκετο εἰς τὸ Μ. Ρεῦμα [31]).

Ἡ στατιστικὴ τοῦ Α. Κ. Ὑψηλάντου [32]), κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ 1788 εἰς τὴν πόλιν καὶ τὸ Κατάστενον «σπήτια καὶ φαμήλιαι Ρωμαίων μόλις νὰ ἦναι 1800» δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἦναι ὀρθή. Ὁ ρηθεὶς χρονογράφος ἐζήτει νὰ παραστήσῃ ὅτι αἱ 5000 ὀκάδες ἀσῆμι ποὺ ἐζήτει ἡ Τ. Κυβέρνησις ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας τῆς πόλεως ἦσαν πολλαί. Ἀπὸ τοὺς Ἀρμενίους ἐζητήθησαν 4000. Κατὰ τὸν ὑπολογισμὸν ποὺ ἔκαμε κατὰ τὸ 1819, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ κρέατος καὶ τοῦ ψωμιοῦ ποὺ ἐξωδεύοντο (δὲν ὑπῆρχον στατιστικαὶ τοῦ σημερινοῦ συστήματος) καθημερινῶς ὁ A. De Jusseredu de St. Denys [33]). ἔβγαλε τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ Γραικοὶ ἦσαν 12000. Ἦσαν δ.λ.δ. περισσότεροι ἀπὸ τοὺς Ἀρμενίους ὑπολογισθέντας, μὲ τὸ ἴδιον σύστημα, εἰς 10 χιλιάδας καὶ ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους ποὺ ἀριθμοῦσαν 5000 ἄτομα. Ἀλλὰ καὶ τότε—περὶ τὰ τέλη τοῦ 18ου καὶ ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος.—Οἱ Ἕλληνες τοῦ Μ. Ρεύματος ἦσαν πολλοί. Αὐτὸ φαίνεται καὶ ἀπὸ τοὺς δύο κώδικας τῆς Ἐκκλησίας Μ. Ρ. ποὺ εἶναι ὁ καθρέπτης τῆς θρησκευτικῆς, ἐκπαιδευτικῆς καὶ οἰκονομικῆς ζωῆς τῆς χώρας. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἱερέων, ἡ ὕπαρξις ἀρχιερατικῆς προϊσταμενίας, ὁ ἀριθμὸς τῶν κεχαγιάδων, τὰ κιουρεκτζίδικα, διὰ τὰ ὁποῖα ἐπλήρωνε τὸ χωριὸ δικαίωμα 4,50 κωπηλατῶν, ὅλα αὐτὰ εἶναι ἰσχυρὰ

---

[31]) N. Yorga, «Byzance après Byzance» σ. 53. Βλέπε καὶ ἐμὴν πραγματείαν «Μία πατριαρχικὴ λειτουργία εἰς τὴν Χρυσοπηγὴν τοῦ Γαλατᾶ 1608» σ. 10 καὶ ὑποσημείωσις.

[32]) «Τὰ μετὰ τὴν Ἅλωσιν» σ. 703.

[33]) Σκ. Βυζαντίου, ἔνθ. ἀν. Α σ. 79.

τεκμήρια τοῦ πληθυσμοῦ τῆς παλαιφάτου αὐτῆς χώρας τῶν Ἀσωμάτων. Κατὰ τὸ 1683 «τὸ Μ. Ρεῦμα κιουρεκτζῆδες τέσσαρες καὶ ἥμισυς» ἐνῷ ἡ ἐνορία τοῦ Ἁγίου Νικολάου Γαλατᾶ 2, Μπεσικτὰς 3, Κουρούτζεσμε 3)4, Ὀρτάκιογι 2,50, Μπουγιοὺκ δερὲ 2, Θεραπείων 4, (Μ. Γεδεών, «Βυζαντιναὶ ἐκκλησίαι ἐξακριβούμεναι» σ. 24,25. Μικρὸς κῶδιξ, φ. 132 β΄. 1809 ἀπὸ κιουρεκτζίδικα γρ. 405).

Ὅταν ἦλθον εἰς τὸ Μ. Ρεῦμα (1920), οἱ ὁμογενεῖς κάτοικοι τοῦ χωρίου ὑπερέβαινον τὰς 6 χιλιάδας. Σήμερον, συνεπείᾳ τῶν γνωστῶν μεταβολῶν, ὑπελείφθη μόνον τὸ ἥμισυ σχεδὸν τῶν ὁμογενῶν κατοίκων. Συγκρατεῖται ὅπως δήποτε ὁ Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς ἀπὸ τὰ δύο ἀμερικανικὰ κολλέγια, ὅπου σπουδάζουν ἀρκετοὶ ὁμογενεῖς νέοι καὶ νέαι.

Ἐκτὸς τῶν Ἑλλήνων κατοίκων, μετὰ τὴν Ἅλωσιν καὶ πρὸ αὐτῆς ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι ἐθνότητες. Ἀλβανοί, ὡς εἴδομεν, κατῴκησαν στὸ χωριὸ ἐπ᾽ ὀλίγον χρόνον. Ὁ Σκαρλάτος Βυζάντιος ὁμιλεῖ περὶ Λαζῶν καὶ Ἑβραίων (ἔνθ. ἀν. σ. 115). Οἱ Λαζοὶ θὰ μετεφέρθησαν ἀπὸ τὰ παράλια τοῦ Πόντου. Ἐξέλιπον κατὰ τὸν δέκατον ἕνατον αἰῶνα καὶ δὲν ὑπῆρχον μέχρι τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν (1923). Ἀρκετοὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὸ προάστειον μετὰ τὴν ἀνταλλαγήν.

Ἀρμενίους εὑρίσκομεν κατοικοῦντας εἰς τὸ χωρίον ἀπὸ τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος σύμφωνα μὲ μίαν πληροφορίαν ποὺ μᾶς δίδει ἕνα ἀρζουχάλι (=ἀναφορὰ) τῶν «ἐγχωρίων» κατὰ τὸ ἔτος 1792, ἐπιδοθὲν εἰς τὰς τουρκικὰς ἀρχὰς (Μ. Γεδεών, «Βυζαντιναὶ Ἐκκλησίαι...» σ. 93). Ἀναμφιβόλως ὑπῆρχον εἰς τὸ χωρίον «Ἀρμένιδες» καὶ πρὸς τῆς προαναφερθείσης χρονολογίας. Τὸ ἐπάγγελμα τῶν Ἀρμενίων ἦτο τὸ τῶν «Γεμενετζήδων» κατασκευαστῶν ἑνὸς εἴδους ὑποδήματος μονοπάτου. «Ἀπὸ τοὺς γεμενετζήδες Ἀρμενίους ἐκ τῶν συμφωνηθέντων 30 γροσίων γρ. 16 ἄσπρα 60» (κῶδ. μικρὸς φ. 81α 1802). Οἱ νεκροφόροι (μόρτιδες) ἦσαν Ἀρμένιοι κατὰ τοὺς κώδικας. Σήμερον ὑπάρχουν ἀρκετὰ ἀρμενικὰ σπίτια· ἐκκλησιάζονται εἰς τὴν ἀρμενικὴν ἐκκλησίαν τοῦ Κουρούτζεσμε. Τὸ μικρὸν ἐδῶ σχολεῖόν των πρὸ 15 καὶ περισσοτέρων ἐτῶν ἐκλείσθη.

Οἱ Ἑβραῖοι εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὑπῆρχον καὶ πρὸ τοῦ Μ. Μωνσταντίνου. Κατὰ τὸ 318 ὑπῆρχε συναγωγὴ εἰς τὴν πόλιν, ἡ ὁποία ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Β΄. τὸ 450, μετετράπη εἰς ναόν, τὸν λεγόμενον «τῆς Θεοτόκου ἐν τοῖς Χαλκοπρατείοις»[34]) Ὁ Ἰουδαῖος Βενιαμὶν ὁ ἐκ Τολέδου ἀναφέρει ὅτι ὁ Θεοδόσιος ἐξετόπισε τοὺς Ἑβραίους ἀπὸ τὴν πόλιν καὶ τοὺς ἐγκατέστησεν εἰς τὸ Πέραν (παρὰ τὸν Γαλατᾶν, τὰ πέ-

[34]) Abraham Galanté, «Les Juifs de Turquie» 1931 Stamboul σ. 60, παραπέμπει εἰς τὸ Essai de chronologie byzantiue (Cannée 450) St Petersbourg 1885.

ριξ τῶν «Συκῶν»). Ἐπειδὴ δὲ ἔκτοτε ὑπήγοντο εἰς τὸν «Στρατηγὸν τοῦ Στενοῦ» (τὸν ἀντικατέστησεν ἐπὶ τουρκοκρατίας ὁ Μποσταντζῆ πασῆς τῆς πόλεως), εἶναι πολὺ πιθανὸν νά ἐγκατεστάθησαν ἐνωρὶς ἀρκετοὶ ἀπ᾽ αὐτοὺς εἰς τὴν χώραν τῶν Ἀσωμάτων, ἀφοῦ μάλιστα πλησίον τοῦ χωρίου ὑπῆρχε καὶ τὸ τελωνεῖον, οἱ δὲ Ἑβραῖοι, ὡς γνωστόν, οὐδέποτε ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὸ «κουμέρκι». [35]) Πάντως καὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος, ὅτε οἱ Ἑβραῖοι ἐξεδιώχθησαν ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν, ὄχι ὀλίγοι ἦλθον καὶ εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν πόλιν. Μνεία τῆς παρουσίας Ἑβραίων εἰς τὸ Μ. Ρεῦμα γίνεται εἰς τοὺς κώδικας ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος, ὁπότε ἐξεδόθη ἕνα φερμάνιον σχετικὸν πρὸς τοὺς τότε Ἑβραίους κατοίκους Μ. Ρεύματος. Διὰ τὸ ἔτος ἐγίρας 1064 (1654) σημειώνεται εἰς τὸ τέλος τοῦ μεγάλου κώδικος «φερμάνι πρὸς τὸν Γαλατᾶ μολασὶ (κυβερν. ὑπάλληλον τοῦ Γαλατᾶ ἔχοντα θρησκευτικὰ καὶ διοικητικά καθήκοντα σύμφωνα μὲ τὸ τότε θεοκρατικὸν σύστημα) διὰ νὰ πληρώνουν οἱ Ἑβραῖοι τὰ τεκλίφια (= τοὺς φόρους) μαζὶ μὲ τοὺς ἐγχωρίους κατὰ τὸ τεφτέρι» [36]).

Εἰς τὴν ἰδίαν σελίδα καταχωρίζεται περίληψις τουρκικοῦ χοτζετίου (=ἐπισήμου ἐγγράφου), ἀπὸ τὸ ὁποῖον μανθάνομεν ὅτι οἱ Ἑβραῖοι ἐπλήρωναν τὸν φόρον «σουροάτ» μαζὶ μὲ τοὺς ἐγχωρίους Ἕλληνας, ἐπειδὴ δὲ ἀργότερον ἐδυστρόπουν ὡς πρὸς τὴν πληρωμὴν τοῦ ὡς ἄνω φόρου, διετάχθησαν νὰ συνεχίσουν τὴν τακτικὴν πληρωμήν του. Ἡ χρονολογία τοῦ εἰρημένου ἐπισήμου ἐγγράφου 1107=1694. Τὰ δύο αὐτὰ ἔγγραφα μαρτυροῦν ὅτι Ἑβραῖοι κατοικοῦσαν στὸ Μέγα Ρεῦμα περὶ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος. Ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἡ ἐγκατάστασις Ἑβραίων στὸ χωριὸ συμπίπτει μὲ τὴν ἔκδυσιν τῶν δύο ἐκείνων ἐγγράφων, πρέπει νὰ θεωρηθῇ βέβαιον ὅτι πολὺ πρὸ τῆς σημειωθείσης χρονολογίας ὑπῆρχον Ἑβραῖοι εἰς τὴν χώραν τῶν Ἀσωμάτων. Κατὰ τὸ 1785 ἔκτισαν καὶ νοσοκομεῖον «πλησίον τῆς χώρας» τοῦ ὁποίου τὴν λειτουργίαν ἐζήτησαν νὰ ἐμποδίσουν οἱ ὁμογενεῖς κάτοικοι «μὲ φερμάνι πρὸς τὸν καδήν (=κριτὴν) τοῦ Γαλατᾶ. (Μ. Γεδεὼν «Ἐκκλησίαι Βυζαντιναί...» σ. 89). Ὡς εἶναι πολὺ φυσικόν, εἶχον καὶ συναγωγὴν οἱ Ἑβραῖοι τοῦ Μ Ρεύματος. Ὑπάρχει καὶ σήμερον, ἀλλὰ λείψανον τῆς παλαιᾶς· ἡ μεγάλη καὶ καταστρεπτικὴ πυρκαϊὰ τοῦ 1887 κατέστρεψε τὰ σπήτια τῶν Ἑβραίων καὶ τοὺς ἠνάγκασε νὰ μετοικήσουν εἰς τό Ὀρτάκιογι καὶ ἀλλαχοῦ. Ὑπελείφθησαν ὡς κάτοικοι ἐλάχιστοι.

[35]) Σκ. Βυζαντίου «Κωνσταντινούπολις» Β σ. 56.

[36]) Μ. Γεδεὼν «Βυζαντιναὶ ἐκκλησίαι...» σ. 88,89.

Γ'.

ΙΕΡΟΣ ΝΑΟΣ

Ὁ πρῶτος χριστιανικὸς ναὸς τοῦ χωρίου ἀναφέρεται γενικῶς καὶ ἀορίστως μὲν ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ Εὐσεβίου τοῦ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, συγκεκριμένως δὲ καὶ ὀνομαστὶ ὑπὸ τοῦ Ἑρμείου τοῦ Σωζομένου ἀποθανόντος περὶ τὰ μέσα τοῦ πέμπτου αἰῶνος. Ὁ Εὐσέβιος ἀπέθανε τὸ 340. Καὶ οἱ δύο ὡς ἱδρυτὴν τοῦ ναοῦ ἀναφέρουν τὸν Μ. Κωνσταντῖνον. Ὁ Εὐσέβιος εἰς τὸν «βίον Κωνσταντίνου» (ε΄ 48. Migne E. II. τόμ. 20 στ. 1108) μᾶς πληροφορεῖ «τὴν δέ γε ἐπώνυμον αὐτοῦ πόλιν ἐξόχῳ τιμῇ γεραίρων, ***εὐκτηρίοις πλείοσιν ἐφαίδρυνε,*** μαρτυρίοις (=παρεκκλήσια ἐπ' ὀνόματι μαρτύρων· κυρίως τὰ μαρτύρια ἐκτίζοντο ἐπάνω εἰς τοὺς τάφους τῶν μαρτύρων, ἐντεῦθεν καὶ ἡ ὀνομασία) τε μεγίστοις καὶ περιφανεστάτοις οἴκοις τοῖς μὲν ***πρὸ τοῦ ἄστεως***, τοῖς δ' ἐν αὐτῷ τυγχάνουσι». Μεταξὺ τῶν εὐκτηρίων οἴκων (=ναῶν), ποὺ ἔκτισεν ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἐμπρὸς (ἔξω) ἀπὸ τὸ ἄστυ (πόλιν) πρέπει νὰ συμπεριλάβωμεν καὶ τὸν ναὸν τοῦ Μ. Ρεύματος. Ὁ μετὰ 90 περίπου ἔτη—ὕστερα τὸν ἀπὸ Εὐσέβιον—γράψας τὴν ἐκκλησιαστικήν του ἱστορίαν Σωκράτης ὁ σχολαστικὸς γράφει τὰ ἑξῆς σχετικὰ πρὸς τὸ ζήτημα τῶν ναῶν· «μετὰ τὴν σύνοδον (ὁ Κ/τῖνος) εὐθέως περὶ τὸ ἀνορθοῦν τὰς ἐκκλησίας ἐσπούδαζεν. Ἐποίει τε τοῦτο κατὰ τὰς ἄλλας πόλεις, ***καὶ ἐν τῇ αὐτοῦ ἐπωνύμῳ...*** καὶ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει δύο μὲν οἰκοδομήσας ἐκκλησίας, μίαν ἐπωνόμασεν Εἰρήνην (στὸ Σουλτὰν—Ἀχμέτ, τὸ ἄλλοτε στρατιωτικὸν Μουσεῖον), ἑτέραν δὲ τῶν Ἀποστόλων ἐπώνυμον..» (Migne 67 στ. 116—117). Βεβαίως ὁ Σωκράτης γενικῶς ὁμιλεῖ περὶ τῆς σπουδῆς καὶ τῆς προθυμίας τοῦ Κωνσταντίνου νὰ κτίσῃ ἐκκλησίας, μὲ τὸ ὄνομά των ἀναφέρει μόνον δύο μεγάλους ναούς. Ἑρμείας ὁ Σωζόμενος ὀλίγον ἀργότερον γράψας τὴν ἐκκλησιαστικήν του ἱστορίαν καθορίζει ἀναλυτικώτερον τὰς ἐκκλησίας ποὺ ἔκτισεν ὁ Κωνσταντῖνος ὁ ἰσαπόστολος. Ἰδοὺ τὶ γράφει· «τιμῶν ὁ βασιλεὺς τὴν πόλιν τοῦ Χριστοῦ, σὰν καινούργια κτισμένην ποὺ φέρει τὸ ὄνομά του, τὴν ἐστόλισε μὲ ***πολλὰς*** καὶ πολὺ μεγάλας ἐκκλησίας. Περισσότερον δὲ λαμπρὸς ναὸς (τὸ χωρίον αὐτὸ ἀναφέρω καὶ εἰς τὴν σημείωσιν 8) ἐφαίνετο τόσον εἰς τοὺς ξένους ὅσον καὶ εἰς τοὺς ἐντοπίους (πολίτας), καθὼς ὅλοι τὸ ὁμολογοῦν, ἡ ἐκκλησία ποὺ ἐκτίσθη εἰς τὸ μέρος ποὺ ἄλλοτε ὠνομάζετο «Ἑστίαι». Ὁ τόπος δὲ αὐτὸς εἶναι τὸ χωρίον τὸ ὁποῖον τώρα ὀνομάζεται ***Μιχαήλιον...***».

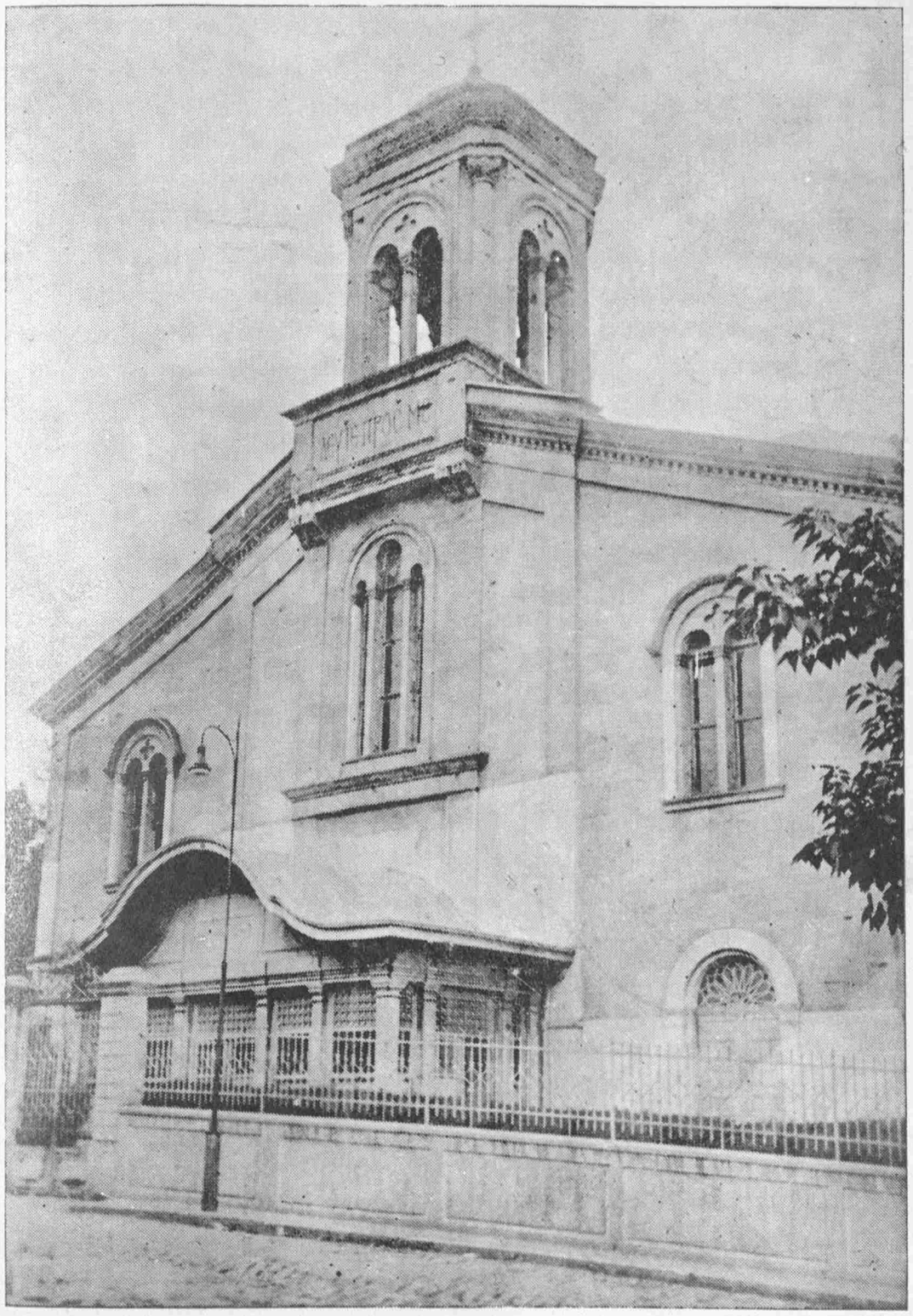

Ὁ σημερινὸς ναὸς τῶν Π. Ταξιαρχῶν Μ. Ρεύματος.

ὠνομάσθη ἔτσι διότι ἐπίστευον ὅτι ἐκεῖ ἐνεφανίζετο ὁ ἀρχάγγελος Μιχαὴλ καὶ ὅσοι τὸν ἐπεκαλοῦντο ἐθεραπεύοντο.[37]) Μετὰ ἐννεακόσια καὶ περισσότερα χρόνια Νικηφόρος ὁ Κάλλιστος ἐπαναλαμβάνει τὰ γραφόμενα τοῦ Σωζομένου. «Τὸν χῶρον πρὸς τὸ εὐσχημότερον μετερρύθμισε, πρὸς ἕω (=πρὸς ἀνατολὰς) θυσιαστήριον πήξας—ὁ Κωνσταντῖνος—βασιλικῇ καὶ φιλοτίμῳ χειρὶ ***ἐπισημότατον δὴ καὶ ἀστοῖς καὶ ξένοις ἀποφήνας τὸ τέμενος***.» Κατόπιν ἐπαναλαμβάνει καὶ πάλιν τὸν Σωζόμενον μὲ τὴν ἐξιστόρησιν τῶν ἐκεῖ ἐμφανίσεων τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ καὶ διὰ τὰς θεραπείας ποὺ ἐλάμβανον χώραν δι' ἐκείνους ποὺ προσηύχοντο. «Ἀκριβῶς γὰρ πεπίστευνται ἐνθάδε ἐπιφαίνεσθαι Μιχαὴλ τὸν θεῖον Ἀρχάγγελον (ἐπαναλαμβάνει τὰ λόγια τοῦ Σωζομένου) καὶ ἰάσιμον[38]) τὸν χῶρον ποιεῖν· οὗ χάριν καὶ Μιχαήλιον ὁ τόπος τοῖς ἀρχαίοις ὠνόμασται». Ἐδῶ ὅμως, ὅπως ἤδη ἀνέφερα, ἐξ ἀφορμῆς τῆς ὀνομασίας τοῦ χωρίου (σ.) ὁ Ν. Κάλλιστος συγχέει καὶ ναοὺς καὶ τοποθεσίας. Ὁ J. Pargoire διερωτᾶται ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ ἡ σύγχυσις αὐτὴ ἐν ᾗ περιπτώσει ὁ ναὸς τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἰς τὸ Μ. Ρεῦμα διετήρει, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ν. Καλλίστου, τὴν λαμπρότητά του (Φ. Κουκουλέ, ἔνθ. ἀν. σ. 231). Διατὶ ὅμως συγχέει, ἐρωτᾷ ὁ γράφων τὸ παρὸν βιβλίον, καὶ τὰ δύο χωρία ὅσον ἀφορᾷ τὰ ὀνόματά των; Τοιαῦται συγχύσεις ὄχι ὀλίγαι παρατηροῦνται καὶ εἰς τὸν Σωκράτην καὶ εἰς τὸν Σωζόμενον, πολὺ δὲ περισσότερον εἰς τὸν κατὰ πολλοὺς αἰῶνας μεταγενέστερον Κάλλιστον.

Ὁ Βυζαντινὸς χρονογράφος Θεοφάνης (9ου αἰῶνος) γράφει τὰ ἑξῆς σχετικὰ πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Μ. Ρεύματος· «τότε δὲ τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας, καὶ τῶν Ἀποστόλων, καὶ τοῦ ***Ἀρχαγγέλου ἐν τῷ***

---

37) Ταύτην μὲν οὖν ὡσεί τινα νεοπαγῆ Χριστοῦ πόλιν καὶ ὁμώνυμον ἑαυτῷ γεραίρων Κωνσταντῖνος, πολλοῖς καὶ μεγίστοις ἐκόσμησεν εὐκτηρίοις οἴκοις. Ἐπισημότατον δὲ μάλιστα ξένοις τε καὶ ἀστοῖς ἐξ ἐκείνου γενέσθαι συνωμολόγηται τὴν ***ἐν ταῖς Ἑστίαις ποτὲ καλουμέναις*** ἐκκλησίαν. Τόπος δὲ οὗτος ἦν ὁ νῦν Μιχαήλιον ὀνομαζόμενος ἐν δεξιᾷ καταπλεύσει ἐκ Πόντου εἰς Κωνσταντινούπολιν».

38) Ὁ κ. Φ. Κουκουλὲς ἐδημοσίευσε τρεῖς καλὰς μελέτας σχετικὰς πρὸς τὸ Μ. Ρεῦμα. Μίαν περὶ τοῦ ναοῦ εἰς τὸ «Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς Ἑταιρίας» τόμ. Η' σ. 225—263. Ἄλλην εἰς τὸν Ζ'. τόμον τοῦ ἰδίου περιοδικοῦ μὲ τὸν τίτλον «Ἱστορικὰ σημειώματα περὶ τῶν σχολῶν τοῦ Μ. Ρεύματος» σ. 129 κ. ἑξ. καὶ τρίτην εἰς τὸ περιοδικὸν «Ξενοφάνης» μὲ τὴν ἐπιγραφήν· «περὶ τῆς διοικήσεως τῶν κοινῶν τοῦ Μ. Ρεύματος» τόμ. Γ'. σ. 414 κ. ἑξ. Εἰς τὴν σ. 228 Η'. τόμ. Δελτ. σελ. Ἱστ. Ἐθν. θεωρεῖ ἀναπόδεικτον τὴν γνώμην τοῦ Maury (Revue archéologique 1849 σ. 150) κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ναὸς τοῦ Μιχαηλίου ἐκτίσθη ἐπάνω εἰς τὰ ἐρείπια ἀρχαίου Εἰδωλολατρικοῦ ναοῦ. Ἡ πραγματικότης ὅμως ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἶναι ὅτι καὶ ὁ Μ. Κωνσταντῖνος καὶ οἱ ἄμεσοι διάδοχοί του ἔκτισαν πολλοὺς ναοὺς ἐπάνω εἰς εὐκτήρια εἰδωλολατρικά.

Ἀνάπλῳ,ὁ φιλόχριστος βασιλεὺς (Κωνσταντῖνος) ᾠκοδόμησε[39]) Ὁ Θεοφάνης συμπληρώνει τὸν Σωκράτην.

Ἀπὸ τὰς μαρτυρίας αὐτὰς φαίνεται ὅτι πράγματι πρόκειται περὶ ἐκκλησίας ποὺ ἐκτίσθη εἰς τὸ χωρίον Μ. Ρεῦμα. Ὁ μακαρίτης Μ. Γεδεὼν («Βυζαντινὸν Ἑορτολόγιον» σ. 187) νομίζει ὅτι ὁ Σωζόμενος συγχέει τὸν ναὸν τοῦ Μιχαηλίου μὲ τὸν τοῦ Σωσθενίου. Αὐτὴ ἡ σύγχυσις, καθὼς ἤδη ἀνέφερα, συμβαίνει ἀπὸ μέρους τοῦ Ν. Καλλίστου. Ἀπεδείχθη δὲ παραπάνω ὅτι ὁ Σωζόμενος ὡς πρὸς τὸ σημεῖον αὐτὸ εἶναι σαφής, καθορίζων, ὡς εἴδομεν, καὶ τὰς τοπικὰς ἀποστάσεις. «Ἡ κατὰ τὸν 9ον αἰῶνα παράδοσις (ἐννοεῖ τὰ λεγόμενα τοῦ Θεοφάνους), γράφει ὁ Γεδεών, ἐπίστευε τὸν ναὸν τοῦτον κτίσμα τοῦ Μ. Κωνσταντίνου». Ἁπαντῶν σημειώνω τὰ ἑξῆς· ἡ γενική, ὡς ἤδη παρετήρησα, μαρτυρία τοῦ Εὐσεβίου καὶ ἡ συγκεκριμένη καὶ ἀναλυτικὴ τοῦ Σωζομένου—ἀφίνω τὴν τοῦ Θεοφάνους καὶ τῶν Πατρίων— εἶναι ἀρκετὰ ἰσχυρὰ ἀπόδειξις διὰ τὴν ἀρχαιότητα τοῦ ναοῦ. Ὑπάρχει δὲ μέσα εἰς τὰς μαρτυρίας αὐτὰς καὶ ἡ ὑπόδειξις τοῦ πρώτου ἱδρυτοῦ. Ὑπῆρχε ναὸς τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ εἰς τὰς ἀρχαίας «Ἑστίας». Ἄλλως γεννᾶται τὸ ζήτημα πόθεν ἡ ὀνομασία «Μιχαήλιον». Καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι τὸν ναὸν αὐτὸν δὲν ἔκτισεν ὁ Μ. Κωνσταντῖνος, ποῖος ἄλλος ἠμπορεῖ νὰ ἦναι ὁ ἱδρυτής του; Καμμίαν μαρτυρίαν δὲν ἔχομεν περὶ ἄλλου ἱδρυτοῦ. Ὀφείλομεν λοιπὸν νὰ παραδεχθῶμεν ὡς πιθανωτέραν τὴν γνώμην ὅτι ὁ πρῶτος ναὸς εἶχεν ἱδρυτὴν τὸν μέγαν Κωνσταντῖνον. Δὲν γνωρίζομεν μὲ ποῖον ρυθμὸν καὶ εἰς ποῖον μέγεθος ἐκτίσθη ὁ ναὸς ἐκεῖνος. Ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι εἰς τὸ χωρίον (Migne 116 στ. 981) «καὶ κατὰ τὸν Πόντον εἴσπλουν γενόμενον (τὸν στυλίτην Δανιὴλ κομίζοντα τὰ λείψανα τοῦ Στυλίτου Συμεὼν) ὁ τοῦ ***Ἀρχιστρατήγου Μιχαὴλ ναὸς*** αὐτὸν ἀποδέχεται, πρόκειται περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Μ. Ρεύματος, τότε θὰ παραδεχθῶμεν ὅτι εἰς τὴν περικοπὴν «καὶ ἀγαγόντας πρὸς τὸ τοῦ ***Ἀρχιστρατήγου ἱερὸν*** θέσθαι ἐκεῖ τὴν θείαν μυσταγωγείαν ἐπιτελέσαντα» Migne 116 στ. 1012) τὸ Ἀρχιστρατήγου ἱερὸν ἐκφράζει καὶ φανερώνει τὸν ἴδιον ναόν. Ἑπομένως θὰ βγάλωμεν τὸ συμπέρασμα

[39]) Ἔκδ. Βόννης Α σ. 34. Εἰς τὰ «Πάτρια» (10ος αἰὼν) γράφονται τὰ ἑξῆς «ὁ δὲ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος οὐ μόνου οἴκους περιφανεῖς ἐν Κ/πόλει κατὰ μίμησιν Ρώμης, καὶ τὸ Καπιτώλιον ἔκτισεν, ἀλλὰ καὶ θείους τε καί ἱεροὺς ναοὺς πολυτελεῖς ἀνεδείματο... καὶ τὸν τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ τὸν ἐν τῷ ***Ἀνάπλῳ*** καὶ τὸν ἐν τῷ Σωσθενίῳ «(ἔκδ. Preger 1921, Teubnor σ. 88»). Ἐδῶ ξεχωρίζονται σαφῶς καὶ τὰ χωρία καὶ οἱ ναοί. Ἄλλωστε ὁ ναὸς τοῦ Σωσθενίου ὡς μονὴ συνήθως ἀναφέρεται ἀπὸ τοὺς χρονογράφους· αὐτὸ δὲ οὐδέποτε συμβαίνει διὰ τὸν ναὸν τοῦ Μ. Ρεύματος.

ὅτι ὁ Γεννάδιος ὁ Α΄, Πατριάρχης ἀπὸ τοῦ ἔτους 458 ἕως 471—ἑορταζόμενος 17 Νοεμβρίου— κομίζων ἐν ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις τὰ λείψανα τοῦ Συμεὼν ἐτέλεσε τὴν θείαν λειτουργίαν εἰς τὸν ἡμέτερον ναόν. (Φ, Κουκουλέ, ἔνθ. ἄν. σ. 228). Ἀμφιβάλλω ὅμως ἂν πράγματι ὁ λόγος περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Μ. Ρεύματος, διότι ὁ εἴσπλους τοῦ Πόντου βεβαίως τοῦ Εὐξείνου, κατευθύνεται πρῶτον εἰς τὴν Στένην (=Σωσθένιον) καὶ ἔπειτα εἰς τὴν χώραν τῶν Ἀσωμάτων. Ἐκτὸς τούτου εἰς τὸ δεύτερον χωρίον σημειώνεται ***ἄνοδος εἰς ὄρος***, τὸ ὁποῖον περισσότερον ἐφαρμόζεται διὰ τὰ ὑψώματα τῆς Στένης. Ὡσαύτως δὲν εἴμεθα βέβαιοι ἂν ὁ Κεδρηνὸς εἰς τὸ χωρίον «τῷ ὀγδόῳ ἔτει τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ Θρᾳκός, Δανιὴλ ὁ Στυλίτης ἐν τῷ Ἀνάπλῳ τῷ στύλῳ ἐπέβη» (Βόννης Α. 612) ὑπὸ τὴν λέξιν «Ἀνάπλους» ἐννοῇ τὸ χωρίον μας καὶ ὄχι τὴν Στένην. Ὁ Θεόδωρος ὁ Σκουταριώτης λόγον κάμνων περὶ ἐκκλησίας «ἐν τῷ Ἀνάπλῳ τοῦ Ταξιάρχου τῶν Ἄνω Δυνάμεων» ἔχει ὑπ' ὄψιν τὸν ναὸν τῆς Στένης. Heisenberg ἔκδ. Α. σ. 267,20). Ἄλλαι ὀνομασίαι ἐχρησιμοποιοῦντο κατὰ τὸν δέκατον τρίτον αἰῶνα διὰ νὰ δηλωθῇ ὁ ναὸς τοῦ Μ. Ρεύματος.

Περισσότερα γνωρίζομεν διὰ τὸν ναὸν τοῦ Μ. Ρεύματος τὸν ὁποῖον ἔκτισεν ὁ Μ. Ἰουστινιανός. Περιγράφεται ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ Προκοπίου. Αὐτὸς ἀναφέρει τὴν ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος ἐκείνου γενομένην μεγέθυνσιν τοῦ πρὸς τὴν παραλίαν ἐδάφους (ὅπου σήμερον ἡ ἀποβάθρα καὶ τὰ ἑκατέρωθεν αὐτῆς σπίτια), ἀφ' οὗ μέρος τῆς θαλάσσης ἐγεμίσθη μὲ «πέτρας («πετρῶν ἐμβολῇ»). Μὲ τὴν ἐπέκτασιν αὐτὴν τοῦ πρὸς τὴν θάλασσαν ἐδάφους ηὐρύνθη ὄχι μόνον ἡ προκυμαία, ἀλλὰ καὶ ἡ παρὰ τὸν ναὸν (νοτίως) ἔκτασις, ὅπου εὑρίσκετο, καθὼς καὶ σήμερον, ἡ ἀγορὰ τοῦ χωρίου. Ὕστερον ἀπὸ τὴν ἀγορὰν ἡ αὐλὴ τῆς ἐκκλησίας— καὶ σήμερον ἡ ἰδία αὐλὴ μὲ τὸν ἀνθόσπαρτον κῆπόν της— περικυκλώνουσα μὲ τοὺς τοίχους της τὸν ἐντός της ναόν. Ὁ Προκόπιος μὲ τὴν περιγραφήν του[40]) αὐτὴν μᾶς δίδει νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι ὁ ναὸς τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐκτίσθη εἰς τὴν τοποθεσίαν περίπου τοῦ σημερινοῦ ναοῦ. Ἡ αὐλὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐλευκαίνετο μὲ ἄσπρα μάρμαρα, σὰν τὸ χιόνι. («χιονοειδῆ»). Ἀπὸ τὰ τρία μέρη—ἐκτὸς τοῦ ἀνατολικοῦ

[40]) Ἔκδ. Βόννης, σ. 197—198 (Περὶ Κτισμάτων). Ὁ κ. Φ. Κουκουλὲς ἰσχυρίζεται ὅτι, εἰς δύο καταστήματα τοῦ μακαρίτου Ἀποστόλου Ἡλιάδου, ἀντικρύ στὴν ἐκκλησίαν, ἀνεκάλυψεν ἴχνη—μάργαρα κ. ἄ.—τοιαῦτα τὰ ὁποῖα ἀποδεικνύουν ὅτι μᾶλλον ἐκεῖ ἦτο κτισμένος ὁ ἰουστιανιάνειος ναός, ὀλίγα δ.λ.δ. βήματα μακρὰν τοῦ σημερινοῦ. Πιθανὸν νὰ ἦναι ἐρείπια εἰδωλολατρικοῦ ναοῦ. Καὶ ὁ μακαρίτης Ξ. Σιδερίδης ἐπισκεφθεὶς τὸ δάπεδόν τῶν καταστημάτων ἐκείνων ἀπεκόμισε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι δὲν πρόκειται περὶ ἰχνῶν τοῦ ναοῦ τοῦ Μ. Ρεύματος.

ὅπου τὸ Ἅγιον Βῆμα — περιεκύκλωνε τὸν ναὸν στοά. Λίθοι πολύτιμοι ἐστόλιζον τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ, ὁ ὁποῖος ἐσκεπάζετο μὲ θόλον, ἀπαράλλακτα καθὼς καὶ ὁ ναὸς τῶν Σεργίου καὶ Βάκχου εἰς τὸ Κάτεργα Λιμανί, ὁ γνωστὸς ὡς Κιουτσοὺκ Ἁγιὰ Σόφια. Τὴν ἀναλογίαν αὐτήν, στηριζόμενοι εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ ἱστορικοῦ Προκοπίου, εὑρίσκουν οἱ Γάλλοι J. Ebersolt καὶ Adolphe Thiers καὶ ὁμιλοῦν δι' αὐτὴν εἰς τὸ βιβλίον «Les Eglises de Gonstantinople» (Paris σ. 51 κ. ἀ). Καθὼς εἰς τὸν Ἰουστινιάνειον ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας ἔτσι καὶ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀρχιστρατήγου τοῦ Μιχαηλίου ἐμπρὸς ἀπὸ τὸν ναὸν ὑπῆρχε τὸ λεγόμενον ἄτριον. Κατὰ τὸν ἴδιον Προκόπιον ὁ ναὸς ἐκεῖνος τοῦ Μιχαηλίου εἶχεν ἀρκετὰς ὁμοιότητας μὲ τὸν ναὸν τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου ποὺ εὑρίσκετο εἰς τὸ «Ἕβδομον». [41]) Ὁ J. Ebersolt παραβάλλων τὸν ἐκλιπόντα ναὸν τοῦ Μ. Ρεύματος πρὸς τὸν σωζόμενον τῶν Σεργίου καὶ Βάκχου κτισθέντα μὲ θόλον καὶ ἐφωδιασμένον μὲ στοὰς καὶ μὲ ἄτριον, προσθέτει· «ἡ ἐκκλησία τοῦ Μ. Ρεύματος θὰ παρουσίαζεν ἐξάπαντος πολλὴν ἀναλογίαν μὲ τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἁγίων Σεργίου καὶ Βάκχου ὅπου ἠμποροῦμεν καὶ σήμερον νὰ θαυμάσωμεν τὴν τέχνην μὲ τὴν ὁποίαν οἱ ἀρχιτέκτονες τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐπραγματοποίασαν μέσα στὴν πρωτεύουσαν τὸν τύπον τοῦ ὀκταγώνου μὲ ἡμικύκλια καὶ στοάς». [42])

Τόσον ἡ περιγραφὴ τοῦ Προκοπίου, αὐτόπτου παρατηρητοῦ, συγχρόνου τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὅσον καὶ αἱ παρατηρήσεις τοῦ Ebersolt, μᾶς πείθουν ὅτι εὐρυθμία, κάλλος καὶ μεγαλοπρέπεια διέκριναν τὸν ναὸν ποὺ εἶχε κτισθῇ ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἰς τὸ γραφικὸν Μιχαήλιον. Ὁ Προκόπιος ἐξ ἀφορμῆς τῆς περιγραφῆς τοῦ ναοῦ κάμνει λόγον καὶ διὰ τὰ νερὰ τοῦ Βοσπόρου «τὴν ὑπεράγαν ἡσύχιον» θάλασσαν τοῦ Μιχαηλίου εἰς ὡρισμένα μέρη. Καὶ σήμερον εἰς ὡρισμένα σημεῖα, στὸ πτωχὸ ρεῦμα, στέκονται προφυλαγμένα τὰ ἱστιοφόρα καὶ τὸ βενζινόπλοια ὅταν φυσᾷ δυνατὸς νότιος ἄνεμος.

Τονίζει δὲ πόσην εὐχαρίστησιν αἰσθάνονται, ἐκεῖνοι ποὺ κάμνουν περίπατον εἰς αὐτὴν τὴν παραλίαν, εἴτε ἀπὸ τὴν αὔραν ἡ ὁποία φυσᾷ ἀπὸ τοὺς ἀπέναντι καταπρασίνους λόφους — καὶ τῆς ὁποίας τὴν ὀσμὴν αὐξάνει καὶ ἡ φυσικὴ σύστασις τοῦ στενοῦ — εἴτε ἀπὸ τὴν ἐξαισίαν καὶ μαγευτικὴν θέαν τῆς θαλάσσης. «Οἱ δὲ τοὺς περιπάτους τῇδε ποιούμενοι γεγήθασι μὲν τῇ τῆς θαλάσσης ὄψει, ἡδύνονται δὲ κοιναῖς ταῖς αὔραις ἔκ τε τοῦ ροθίου ἐπεγειρομέναις καὶ λόφων ἐπανεστηκότων τῇ

[41]) Jean Ebersolt «Sanctuaires de Byxance» Paris 1921 p 99,100.
[42]) Προκοπίου μν. ἔργον σ. 51.

Αὐλόγυρος τῆς ἐκκλησίας πρὸς τὴν βορείαν πύλην τοῦ ναοῦ Ταξιαρχῶν μητροπολίτης Ἡλιουπόλεως, Μάρκος Μπέζα Ρουμάνος καὶ Δημοσθένης Νικολαΐδης.

γῆ». Καὶ αὐτὰ τὰ ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὰ κάλλη τῆς φύσεως λόγια, τὰ ὁποῖα ἔγραψεν ὁ Προκόπιος μᾶς ὑπενθυμίζουν ὅσα γενικῶς γράφει ὁ Ξενοφῶν διὰ τοὺς τοιούτους περιπάτους. «Πλοῦς μὲν ὁ παρὰ γῆν, περίπατος δὲ ὁ παρὰ θάλατταν ἥδιστος.» [43])

Ὁ ναὸς αὐτὸς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὁ μεγαλοπρεπὴς καὶ στερεός, ὁ ἔχων, ὡς ἐλέχθη, τὸ σχῆμα καὶ τὸ σχέδιον τοῦ ναοῦ Σεργίου καὶ Βάκχου καὶ ὁμοιάζων μὲ τὸν ναὸν τοῦ Προδρόμου, διετηρήθη—ἐπισκευῶν βεβαίως γενομένων κατὰ διαφόρους ἐποχάς, ὡς εἶναι φυσικὸν —μέχρι τῶν παραμονῶν τῆς Ἁλώσεως. Πολλοὶ ἀναφέρουν τὸ χωρίον τοῦ Νικήτα τοῦ Χωνιάτου διὰ νὰ ἀποδείξουν ὅτι ὁ ναὸς τοῦ Μ. Ρεύματος ἐπεσκευάσθη καὶ θαυμασίως διεκοσμήθη ἐπὶ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου (1185—1195). Τὸ χωρίον ἔχει ὡς ἕπεται· «ἐπισκευάσαι γὲ βουληθεὶς καὶ τὸν ἐν τῷ Ἀνάπλῳ νεὼν τοῦ Ἀρχιστρατήγου τῶν ***Ἄνω Δυνάμεων*** Μιχαήλ, εἴ τις ἐν πλαξὶ τοῖς βασιλείοις δόμοις, ὑπέστρωτο καὶ περιημπῖσχε τοὺς τοίχους καλλίστῃ τε καὶ τῇ στιλπνότητι καὶ ρανίσιν ἐστιγμένη ποικιλοχρόοις, ἐκεῖσε μετακεκόμικεν. Ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἀρχαγγέλου διὰ χρωμάτων καὶ ψηφίδων τυπώματα, ὁπόσα ἡ πόλις ἔστεγε καὶ κώμαις καὶ χώραις ἀνέκειντο φυλακτήρια, χειρὸς ἀρχαίας ἔργα καὶ θαυμασίας κατὰ τὸ αὐτὸ συνήθροισε τέμενος.» Πρόκειται περὶ πράξεως τὴν ὁποίαν δυσκόλως ἠμπορεῖ κανένας νὰ πιστεύσῃ· ἀπὸ τὰ ἀνάκτορα νὰ ἀφαιρεθοῦν πολύχρωμοι πλάκες, ἀπὸ ἄλλα μέρη τῆς πόλεως καὶ τῶν κωμοπόλεων νὰ παρθοῦν ἔργα τέχνης καὶ ἀπὸ ἄλλας ἐκκλησίας τιμωμένας ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ νὰ ἀφαιρεθοῦν καὶ ὅλα αὐτὰ νὰ μεταφερθοῦν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ταξιάρχου Μιχαὴλ τοῦ Βοσπόρου. (Migne τόμ. στ. 812). Ὁ κ. Φ. Κουκουλὲς ἔχει ὑπ' ὄψιν τὸ δημῶδες κείμενον τοῦ ἀνωτέρου χωρίου τοῦ Νικήτα, ποὺ παρουσιάζει τὴν ἐξῆς διαφοράν· «βουληθεὶς δὲ καὶ τὸν ἐν τῷ Ἀνάπλῳ ναὸν τοῦ Ἀρχιστρατήγου, ***τὴν νῦν ὀνομαζομένην Λαύραν***, ἀνακαινίσαι καὶ καλλωπίσαι». [44]) Σύμφωνα μὲ τὴν προσθήκην «τὴν νῦν ὀνομαζομένην Λαύραν» ἐξηγούμενον τὸ ὡς ἄνω χωρίον τοῦ Νικήτα μᾶς ἀναγκάζει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ συγγραφεὺς εἶχεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὑπ' ὄψιν τὴν Μονὴν τυῦ Σωσθενίου τιμωμένην ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ. Εἶναι ἡ ἰδία μονὴ τὴν ὁποίαν ἀναφέρει καὶ ὁ Νικηφόρος Γρηγορᾶς ὅταν γράφῃ· «Ὁ πατριάρχης Ἰωσήφ... μικρὸν τῆς βασιλευούσης ἐκκεχωρηκὼς φέρων ἑαυτὸν τῇ περὶ τὸν Βόσπορον τοῦ ***Ἀρχιστρατήγου Μονῇ*** (Βόννης ἔκδοσις 125)

---

[43]) «Κύρου Ἀνάβασις» 3,5.1.

[44]) Ἔνθ. ἀνατ. σ. 230.

Καὶ ὁ Παχυμέρης καταχωρίζει· «τῇ κατὰ τὸν Ἀνάπλουν τοῦ Ἀρχιστρατήγου Μονῇ.» Καὶ ἀλλαχοῦ· «καὶ πρὸς τὴν κατὰ τὸν ***Ἀνάπλουν Λαύραν*** ἐκ τῆς Περιβλέπτου μεταφοιτᾷ» (σ. 395). Τὴν μοναστηριακὴν ἰδιότητα τοῦ ἱεροῦ τοῦ Σωσθενίου φανερώνει καὶ ὁ Ἰωάννης Εὐχαϊτῶν ὅταν γράφῃ·»

Οἱ γὰρ μοναστὰι τῆς Μονῆς τῆς Τιμίας
τοῦ Σωσθενίου τοῦδε τοῦ πρωταγγέλου [45])

Καὶ ὁ Γεώργιος ὁ Ἀκροπολίτης Migne 120 στ. 1178, (κεφ. 85) γράφει· «τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀρχιστρατήγου τῶν Ἄνω Δυνάμεων Μιχαὴλ ἐν Ἀνάπλῳ διακειμένου». Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον διὰ τὸν αὐτὸν ναὸν ἐκφράζεται καὶ ἡ Ἄννα ἡ Κομνηνή. Ὅλα αὐτὰ μᾶς ἐνισχύουν καὶ εἰς τὴν γνώμην—ἰδίως ἡ μοναστηριακὴ ἰδιότης τοῦ ναοῦ, ἡ συχνὴ χρῆσις τοῦ Ἀνάπλου πρὸς δήλωσιν τῆς Στένης καὶ ἄλλα, τὴν ὁποίαν παραπάνω διετύπωσα ὅτι ὁ ναὸς ὅπου ἐκομίσθησαν τὰ λείψανα τοῦ Συμεὼν εἶναι μᾶλλον ὁ τῆς Στένης καὶ ὅπου ἔγινεν ἡ προαναφερθεῖσα λειτουργία τοῦ πατριάρχου Γενναδίου τοῦ Α΄. Ἀλλοῦ ἔκαμα λόγον διὰ τὴν σημασίαν γενικὴν καὶ μερικὴν τοῦ ὅρου «Ἀνάπλους» τὸν ὁποῖον μεταχειρίζονται διάφοροι χρονογράφοι τοῦ Βυζαντίου καὶ μάλιστα Θεόδωρος ὁ Σκουταριώτης διὰ νὰ δηλώσουν χωριστὰ τοὺς δύο ναοὺς Μ. Ρεύματος καὶ Σωσθενίου. Ἡ σύγχυσις δὲ μεταξὺ Ἀνάπλου—Μιχαηλίου καὶ Ἀνάπλου—Σωσθενίου ὑπάρχει καθὼς θὰ ἴδωμεν καὶ εἰς ἄλλο μέρος τοῦ βιβλίου αὐτοῦ. Ὁ Ἰουστινιάνειος ναὸς τοῦ

[45]) Βλέπε καὶ Du Cange «Constantinopolis Christiana» ἔκδ. Βενετίας 1729 σ. 130. Περὶ τοῦ Γεωργίου Ἀκροπολίτου ἀνέφερα καὶ ἀνωτέρω ὅτι ἐννοεῖ τὴν Στένην. Καὶ ὁ ἡμέτερος Σκ. Βυζάντιος τὴν ἀνακαίνισιν καὶ τὸν στολισμόν, περὶ τῶν ὁποίων ἐδῶ ὁ λόγος, ἐξέλαβεν ὅτι ἔγιναν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Μ. Ρεύματος. «Κωνσταντινούπολις» τόμ. Β΄. σ. 115—116. Διὰ τὸν Βυζάντιον, τόσον ὁ Ebersolt, ὅσον καὶ ὁ Charles Diehl συνιστοῦν ὅτι πρέπει νὰ τὸν συμβουλεύεταί τις μὲ προσοχὴν καὶ σύνεσιν. Τὸ ἴδιον λέγει καὶ διὰ τὸν Κωνστάντιον τὸν ἀπὸ Σιναίου, Ebersolt «Constantinople et les voyageurs du Levant» p. 222 note 2. Τὰ ἴδια ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Charles Diehl.

Αὐστηρότερος εἶναι ὁ Em. Legrand διὰ τὸν γράψαντα τὴν Κωνσταντινιάδα Κωνστάντιον. Τὸν εἰρωνεύεται, λησμονῶν ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον παρετήρησεν ὁπωσδήποτε μὲ προσοχήν, κατὰ μέγα μέρος ἴσως ἐξέλιπε, καὶ τοιουτοτρόπως παρέσχεν ὑπηρεσίαν εἰς τὴν βυζαντινὴν ἀρχαιολογίαν καὶ ἱστορίαν. E. Legrand, «Notices biographigues sur Jean et Theodose Zygomala». Τὸν ἀποκαλεῖ εἰρωνικῶς Πυθίαν... Πολὺ αὐστηρότερον καὶ ἀδίκως, κατ' ἐμέ, κρίνει τὸν ἀοίδιμον πατριάρχην ὁ ἡμέτερος Γεώργιος Κωνσταντινίδης, ὁ Χατζῆ Κωνσταντινίδης ἄλλως λεγόμενος, σύγχρονος δὲ τοῦ Κωνσταντίου· «ὁ λεγόμενος, γράφει σοφώτατος πράγματι δὲ κοῦφος ἀνὴρ καὶ ἐπιπόλαιος, καὶ πραγμάτων ἄπειρος». Βλέπε Μ. Γεδεὼν «Πατριαρχικῆς Ἱστορίας Μνημεῖα» σ. 20.

Μ. Ρ. κατεστράφη τελείως ὅταν οἱ πολεμοῦντες τοὺς Βυζαντινοὺς ἦσαν ἔξω ἀπὸ τὰ τείχη τῆς πόλεως. Ὁ προσεκτικὸς παρατηρητὴς ἠμπορεῖ νὰ ἀνεύρῃ τεμάχια μαρμάρων ἢ ἄλλης ὕλης εἰς τὰ τείχη τοῦ Ρούμελη Χισαρί, τοῦ Ἑρμαίου ἢ καὶ εἰς αὐτὸν ἀκόμη τὸν περίβολον τοῦ σημερινοῦ ναοῦ.

Εἰς αὐτὸν τὸν ναὸν ἐγίνετο ἡ σύναξις—ἐὰν ὁ Ἀνάπλους δὲν ἦναι ἐδῶ τὸ Σωσθένιον, ἡ Στένη, ὅπου ἦτο ἡ Μονὴ τοῦ Ἀρχιστρατήγου Μιχαὴλ—τὴν 6ην Σεπτεμβρίου διὰ τὸ ἐν Χώναις θαῦμα τοῦ Ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ. «Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ στ΄, ἑορτὴν ἐπιτελοῦμεν τσῦ Ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ, ἀνάμνησιν ποιούμενοι τοῦ θαύματος τοῦ δι' αὐτοῦ γενομένου ἐν Κολοσσαῖς τῆς Φρυγίας ταῖς μετὰ τοῦτο ἐπικληθείσαις Χώναις. Διὰ ταῦτα τοίνυν τὴν ἀνάμνησιν τοῦ ἀρχιστρατήγου ποιούμενοι συναγόμεθα ἐν τῷ σεπτῷ αὐτοῦ τεμένει τῷ ἐν τῷ Ἀνάπλῳ.» [46]) Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ μεγάλου ἐκείνου ναοῦ οἱ Μεγαρευμιῶται, ὅσοι ὑπελείφθησαν μετὰ τὴν 29 Μαΐου 1453, δὲν θὰ ἔμεναν χωρὶς οἶκον λατρείας. Ἄλλως τε ὑπῆρχον ἀρκετὰ παρεκκλήσια. Ὅταν ὁ Γύλλιος, καθὼς ἐσημείωσα ἐπέρασεν ἀπὸ τὸ χωρίον Μιχαήλιον, εὗρε μόνον ἐρείπια καὶ τάφρους «ut uihil ex his jam supersit» (ὥστε τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνα νὰ μὴ ὑπολειφθῇ). [47]) Ὑπῆρχεν ὅμως ὁ νέος ναὸς ὁ ὁποῖος ἐκτίσθη εὐθὺς ὡς συνεπληρώθη ἕνας ἀριθμὸς νέων συνοικιστῶν τοῦ χωρίου οἱ ὁποῖοι ἡνώθησαν μὲ τοὺς ὑπολειφθέντας παλαιοὺς Μεγαρευμιώτας. Ἄλλως ὁ τρόπος αὐτὸς τοῦ συνοικισμοῦ μετὰ τὴν Ἅλωσιν ἐγίνετο καὶ εἰς ἄλλας συνοικίας καὶ προάστεια τῆς πόλεως, καθὼς ἀπέδειξα, ἐπὶ τῇ βάσει ἐπισήμων τουρκικῶν ἐγγράφων, εἰς τὰς πρώτας σελίδας τοῦ πρώτου μέρους τῆς Φωτιείου Βιβλιοθήκης. Ὁ ναὸς—ὁ νέος— εἶναι ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον 126 χρόνια ὕστερα ἀπὸ τὴν Ἅλωσιν εἶχεν ἐπισκεφθῇ ὁ ἱερεὺς τῆς ἐδῶ Γερμανικῆς Πρεσβείας Στ. Γερλάχιος (Gerlach). Εἰς τὸ γερμανιστὶ γραμμένον Ἡμερολόγιόν του («Tagebuch») ὁ Γερμανὸς ἱερεὺς γράφει· «σήμερον εἶμαι εἰς τὸν ἅγιον Ἄγγελον (δ.λ.δ. τὸ Μιχαήλιον), χωρίον στὸν Βόσπορον, ἐπάνω ἀπὸ τὸν βασιλικὸν κῆπον ὅπου ὑπάρχει μία μεγάλη δεξαμενὴ (σιτέρνα) νεροῦ, καὶ ἐπάνω στὸν λόφον ἀμπέλια.» Κατόπιν προσθέτει ὅτι ἔξω ἀπὸ τὸ χωριὸ (ausserhalb des Dorffs) ὑφίσταται μικρὰ ***ἐκκλησία*** ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ». Διατὶ λέγει ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό; Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡ παραλία ἦτο τότε ἀ-

[46]) Hippolyte Déleyayé «Synaxarion Ecclesiae constantinopolitanae» σ. 19—20.

[47]) Μνημ. ἔργον σ. 101.

κατοίκητος καὶ τὰ σπίτια εὑρίσκοντο, καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὴν ἀφήγησιν τοῦ Γερλαχίου, πρὸς τὰ μέρη ὅπου εἶναι ὁ κῆπος τοῦ Χοσχόση, ὁ Γενῆ-Μαχαλὲς καὶ ἡ Ἁγία Κυριακή. Ἑπομένως ἡ θέσις τῆς παλαιᾶς ἐκκλησίας, ὅπου ἐκτίσθη καὶ ἡ μικρὰ ποὺ εὗρεν ὁ Γερμανὸς ἱερεύς, ἐφαίνετο ἔξω ἀπὸ τὰ σπίτια. Μικρὰ ἡ ἐκκλησία ἐκείνη διότι ὀλίγοι ἦσαν μετὰ τὸν νέον συνοικισμὸν οἱ κάτοικοι. Ἄλλως τε, καθὼς ἀναφέρω εἰς τὸ μνημονευθὲν ἔργον μου, οἱ Σουλτάνοι δὲν ἐπέτρεπον τότε νὰ κτίζωνται εὐρύχωροι καὶ φωτειναὶ ἐκκλησίαι, καὶ αἱ κτιζόμεναι ἔπρεπε νὰ στηρίζωνται ἐπάνω εἰς τοίχους ἢ εἰς ἐρείπια τοίχων βυζαντινῶν ἐκκλησιῶν.

Ὁ Γερλάχιος περιγράφει τὰς εἰκόνας ποὺ εἶχεν ἡ ἐκκλησία ἐκείνη· Πολλὰς εὗρον λέγει· «τοῦ Χριστοῦ, τῆς Θεοτόκου, τοῦ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς τοῦ Προδρόμου, τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ, τῶν Ἁγίων Γεωργίου καὶ Δημητρίου, τοῦ ***Ἁγίου Ὀνουφρίου*** ποὺ εἶχε μακρυὰ γένεια καὶ ὡμοίαζε τὸν «Ἅγι Βασίλη», τοῦ Ἁγίου Χρυσοστόμου (ἀγενείου), τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας». Ἐκτὸς τούτων εἶδε καὶ δύο «πλάκες μετάλλινες», μίαν ἀσημένιον καὶ τὴν ἄλλην μαλαματένιαν, τὰς ὁποίας πρὸ ἑπτὰ μηνῶν τὰς εἶχε χαρίσῃ μία γυναῖκα διότι προσβληθεῖσα ἀπὸ πανώλην εἶχε «τάξῃ» στὸν Ἅγιον Ἀθανάσιον (εἰκόνας τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου ἀπὸ μέταλλον) νὰ τὰς ἀφιερώσῃ ἐὰν ἐγίνετο καλά. Ἐμπρὸς εἰς τὰς περισσοτέρας εἰκόνας εἶναι κρεμασμένον ἕνα παραπέτασμα, εἰς μερικὰς τρία ἢ καὶ τέσσαρα.» Περαιτέρω ἀναφέρει ὅτι εἶδε, καθὼς καὶ εἰς ἄλλας ἑλληνικὰς ἐκκλησίας, ὡραῖα παιδιά, ὡς ἀναγνώστας (lectors ἢ Lesers), τὰ ὁποῖα ἐδιάβαζαν περικοπὰς ἀπὸ τὴν Ἁγίαν Γραφήν. [48]) Παρομοίαν ἐντύπωσιν ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστας τοῦ ἐν Γαλατᾷ ἱ. ναοῦ τῆς Παναγίας τῆς Χρυσοπηγῆς ἀναφέρει καὶ ὁ Γάλλος Bordier, (βλέπε ἐμὴν μελέτην «Μία πατριαρχικὴ λειτουργία εἰς τὴν Χρυσοπηγήν... σ. 13).

Ἡ μαρτυρία αὐτὴ τοῦ Γερλαχίου διαψεύδει τὸν Μ. Γεδεὼν καὶ ὅσους τὸν ἠκολούθησαν, ὁ ὁποῖος ἰσχυρίσθη ὅτι δὲν ὑπάρχει μαρτυρία περὶ τῶν ναῶν τῆς πόλεως ἀρχαιοτέρα τοῦ ιζ΄ αἰῶνος καὶ συγκεκριμένως τοῦ 1670. [49]) Ἐκτὸς τῆς μαρτυρίας τοῦ Γερλαχίου ἔχομεν τὸν γνωστὸν κατάλογον τοῦ Τρύφωνος Καραμπεϊνὼφ τοῦ ἔτους 1593 καὶ τὸν κατάλογον τοῦ Πατεράκη 1604 (βλέπε σ.). Τὴν ἐκκλησίαν

[48]) Μνημον. ἔργον, ἔκδ. 1647. Τυβίνγκη σ. 206 κ. ἑ.

[49]) «Ἑορτολόγιον Κωνσταντινουπολίτου προσκυνητοῦ» σ. 145. Τοῦ ἰδίου «Ἐκκλησίαι βυζαντιναὶ ἐξακριβούμεναι» σ. 42, ὅπου περὶ τοῦ π/χικοῦ ναοῦ γράφει: «οὐδὲν μνημεῖον γραπτὸν ἀρχαιότερον τοῦ ιζ΄ αἰῶνος μαρτυρεῖ τὴν ὕπαρξιν ναοῦ βυζαντινοῦ, κειμένου ὁπου νῦν ὁ πατριαρχικός».

τὴν ὁποίαν ἐπεσκέφθη ὁ Γερλάχιος, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀνέκτισε καὶ ἀνακαίνισεν ὁ Μανολάκης, ὁ Καστοριανός, (Μάνος), ὁ πανίσχυρος κατὰ τὸν δέκατον ἕβδομον αἰῶνα. Εἰς τὸ συνοδικὸν γράμμα τοῦ 1991, ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Καλλινίκου τοῦ Ἀκαρνᾶνος, καὶ ἀφορῶν «τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει σχολεῖον» (τὴν Μεγάλην τοῦ Γένους σχολήν), διαβάζομεν τὰ ἑξῆς λόγια διὰ τὸν φιλόμουσον καὶ εὐσεβῆ αὐτὸν ὁμογενῆ· «καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ τῆς σοφίας ἐραστὴς ἐν ἄρχουσι κὺρ Μανουήλ, κατὰ τοὺς μικρὸν ἔμπροσθεν χρόνους θεόθεν, σὺν ἄλλοις μὲν τοῖς ἀλλαχοῦ παρ' αὐτοῦ φιλεργηθεῖσι φροντιστηρίοις τῶν γραμμάτων, ἐξετέλεσε καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν τὴν ἀξιέπαινον, ἣν προειρήκαμεν σχολήν» [50]). Μία πλάκα ποὺ ἦτο ἄλλοτε χωμένη μέσα εἰς τὸν τοῖχον τοῦ περιβόλου τῆς ἐκκλησίας—τώρα τοποθετημένη εἰς τὸν κῆπον τῆς ἐκκλησίας—ἔχει τὰ ἑξῆς γράμματα:

Ἡ παροῦσα οἰκοδομὴ
ἀνεκαινίσθη παρὰ τοῦ
ἐντιμοτάτου καὶ ἐνδοξοτάτου
ἐν ἄρχουσιν υἱοῦ κυροῦ
Μανουὴλ ἐκ Καστορίας
Ὑπείρου (sic) ψυχικῆς αὐτοῦ
σωτηρίας ΑΧΟΖ (1677)
ΜΗΝΙ ΜΑΙΩ.

Ἡ πλάκα αὐτὴ κατὰ τὸ 1900 καὶ ἴσως ἀκόμη παλαιότερον ἦτο, ὅπως εἶπον, χωμένη «ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ περιβάλλοντος τὸν ναὸν τοίχου». Ὁ μακαρίτης Μ. Γεδεὼν ἀπατηθεὶς ἀπὸ τὴν πλάκα αὐτήν, χωρὶς νὰ ἴδῃ εἰς τοὺς κώδικας τῆς Κοινότητος ὅτι δύο φορὲς ἐκάη ὁ ναὸς τοῦ Μεγάλου Ρεύματος, λήγοντος τοῦ 18ου αἰῶνος (1797 καὶ 1798), χωρὶς νὰ παρατηρήσῃ ἔξω ἀπὸ τὸ ἱερὸν βῆμα («ἀριστερὰ τῷ ἐστραμμένῳ παρὰ τὸ ἱερὸν βῆμα ἔξωθεν») [51]) τὴν ἐπιγραφήν:

IC|XC
NI|KA
1796

Κτίτορας ὁ μέγας Θεόδωρος (sic) Βίκος ἀπὸ Κοστάντζικο ἀπὸ τὴν Ἀπαρχία τὸ Σισάκο», χωρὶς, λέγω, νὰ προσέξῃ εἰς ὅλα αὐτά, ἔγραφεν· «ὁ ναὸς τοῦ Μεγάλου Ρεύματος, ὡς οἰκοδομή, οἷα φαίνεται σήμερόν [52]) ἐστιν ἔργον τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος, ὡς δείκνυσιν ἐπιγραφὴ σωζομένη κ.λ.π. [53]). Εἰς τὸν ναὸν τοῦ Καστορια-

[50]) Ἀθ. Κομ. Ὑψηλάντου «Τὰ μετὰ τὴν Ἅλωσιν» σ. 200, 205, 206.

[51]) Φ. Κουκουλέ, ἔνθ. ἀν. σ. 234.

[52]) Εἶδε βεβαίως τὴν παλαιὰν ἐκκλησίαν.

[53]) Ὁ κ. Φ. Κουκουλὲς μελετήσας τοὺς δύο κώδικας εἶχε σχηματίσῃ ἀκριβῆ ἰδέαν περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ ἀνακαινισθέντος ὑπὸ τοῦ Μανωλάκη Καστοριανοῦ καὶ περὶ τῶν κατόπιν ἐκ θεμελίων κτισθέντων, συνεπείᾳ τῶν πυρκαϊῶν, ναῶν.

νοῦ, ὁ ὁποῖος πάντως ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἐπισκευασθῇ, ἔγιναν ἐκλογαὶ καὶ χειροτονίαι πατριαρχῶν καὶ ἀρχιερέων. Κατὰ μῆνα Μάϊον τοῦ 1767 «γενομένης παμπληθοῦς πανηγύρεως, καθὼς γράφει ὁ Σέργιος ὁ Μακραῖος (Κ. Σάθα, Μεσαιων. Βιβλιοθήκη, Γ. σ. 255) ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἀσωμάτων ἐν τῷ Μεγάλῳ Ρεύματι, τὴν ἱερὰν ἐκτελῶν πατριαρχικὴν λειτουργίαν ὁ ἁγιώτατος Πάπας καὶ Πατριάρχης (Ἀλεξανδρείας) Ματθαῖος χειροτονεῖ ἰδίᾳ χειρὶ ἀρχιερέα καὶ Πατριάρχην τὸν κὺρ Κυπριανόν». Τὴν 20 Ἰουνίου τοῦ 1783 τοῦ Κυπριανοῦ πρὸς Κύριον ἐκδημήσαντος ..... προεβιβάσθη εἰς τὸν ἁγιώτατον θρόνον Ἀλεξανδρείας ὁ Μετρῶν ἐπίσκοπος Γεράσιμος, ***γενομένης τῆς μεταθέσεως ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἀσωμάτων, κειμένῳ κατὰ τὸ Μέγα Ρεῦμα***» (Αὐτόθι σ. 334). Κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1784 ἔγινεν εἰς τὸν ἴδιον ναὸν ἡ ἐκλογὴ τοῦ μητροπολίτου Βελιγραδίου Διονυσίου (Ἀρχιμ. Καλλινίκου Δελικάνη - μητροπολίτου Κυζίκου - Καισαρείας—Πατριαρχικὰ ἔγγραφα τ. Γ'. σ. 707). Κατὰ τὸ ἔτος 1794 εἰς τὴν ἰδίαν ἐκκλησίαν ἔλαβον χώραν αἱ ἐκλογαὶ τοῦ ἐπισκόπου Κρατόβου Ἰωαννικίου, τοῦ Νεαπόλεως Γερασίμου, τοῦ Λεύκης Καλλινίκου, βοηθοῦ ἐπισκόπου τοῦ Φιλιππουπόλεως, τοῦ Δημητριάδος Ἀθανασίου, τοῦ Κυζίκου Ἰωακεὶμ τοῦ ἀπὸ Ἀγχιάλου, διαδεχθέντος τὸν Κυζίκου Ἀγάπιον ἀποθανόντα καὶ ταφέντα εἰς τὸ Μ. Ρεῦμα, τοῦ Ἀγχιάλου Ἰωάσαφ, περὶ τοῦ ὁποίου σημειώνεται εἰς τὸν μικρὸν κώδικα τοῦ χωρίου (φύλλ. 16α) «παρὰ τοῦ Ἀγχιάλου διὰ τὰς ψήφους γρ. 11». Ἀλλοῦ θὰ ἐξετάσω διατὶ αἱ ἐκλογαὶ αὐταὶ καὶ ἡ παρουσία πατριάρχου καὶ μητροπολιτῶν συνοδικῶν (ἐνδημούντων) εἰς τὸ προάστειον Μ. Ρεῦμα.

Ἀπὸ τὰ ὡς ἄνω σημειωθέντα ἐξάγεται ὅτι ὁ ναὸς τοῦ Καστοριανοῦ ἀνεκαινίσθη κατὰ τὸ προσημειωθὲν ἔτος 1796. Ἐκτὸς τῆς ἀναφερθείσης ἐπιγραφῆς καὶ ὁ μεγάλος κῶδιξ τῆς Ἐκκλησίας μᾶς πληροφορεῖ διὰ τὸν ναὸν αὐτόν, ὅτι π. δ. χ. τὸ δάπεδόν του ἦτο μαρμαρόστρωτον, ὅτι οἱ τοῖχοι ἦσαν κατεσκευασμένοι μὲ τοῦβλα, ἡ στέγη σκεπασμένη μὲ κεραμίδια, ὅτι οἱ τοῖχοι ἀπὸ μέσα ἦσαν χρισμένοι μὲ ἀσβέστι, ὅτι Ἡλίας ὁ Πορτάρης ἀντὶ γρ. 277 καὶ ἄοπρα 72 ἔβαψε τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ὀροφῆς μὲ λαδομπογιᾶν. Καταχωρίζονται τὰ ὅσα ἐξωδεύθησαν διὰ στρώσιμον τῶν μαρμάρων, ἤτοι γρ. 1966, διὰ τὰ τοῦβλα γρ. 1542 ἄσπρα 30. Ἡ Ἐκκλησία εἶχε, ὅπως πάντοτε, τὸν περίβολόν της, μέσα εἰς τὸν ὁποῖον καὶ κατὰ τὸ 1796 εὑρίσκετο τὸ παρεκκλήσιον τῆς Ὁσίας Παρασκευῆς, καθὼς καὶ τὸ σχολεῖον τῶν «κοινῶν γραμμάτων», οἱ ὀντάδες τῆς συνάξεως τῶν ἐπιτρόπων καὶ τὰ κελλία τῶν ἱερέων.

Ἓν ἔτος περίπου ὕστερον ἀπὸ τὴν ἀνακαίνισιν τοῦ 1796 ἡ ἐκκλησία τοῦ Μ. Ρεύματος ἐκάη καθὼς καὶ τὸ παρεκκλήσιον τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς καὶ αὐτὰ τὰ δένδρα τοῦ πλησίον τῆς Ἐκκλησίας εὑρισκομένου τότε Νεκροταφείου. Ἡ Ἐκκλησία ἐκτίσθη ἐκ νέου — «ἀνῳκοδομήθη ἐκ βάθρων» — δαπανηθέντων πρὸς τοῦτο κατὰ τοὺς κώδικας 77249 γροσίων. Ἡ ἀνοικοδόμησις ἔγινε πλήρης κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1798. Ἀλλὰ τὸ ἴδιον ἔτος, κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Ἁγίας Τριάδος νέα πυρκαϊὰ ἀπετέφρωσεν ἐντελῶς τὸν μόλις ἀνοικοδομηθέντα ναόν.

Διὰ τὴν δευτέραν αὐτὴν ἀνοικοδόμησιν ἔχομεν ἀρκετὰς πληροφορίας. Εἰς τὸν μικρὸν κώδικα διαβάζομεν τὴν ἑξῆς σημείωσιν· «δι' ὅσα ἐξώδευσεν ἡ ἐκκλησία τῶν Ταξιαρχῶν εἰς τὴν ἰδίαν της ἐκ βάθρων ἀνοικοδομὴν καὶ εἰς τὴν τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς μὲ τὴν πρώτην καὶ δευτέραν περιοχὴν.... «(φ. 48α)». Καὶ εἰς τὸ προηγούμερον φύλλον· «δι' ὅσα ἐδανείσθη κατὰ καιροὺς παρὰ διαφόρων ὡς κάτω... καὶ ὅσα τῆς ἐμβῆκαν ἀπὸ πωλήσεως κερεστὲ καὶ ἄλλας ὕλας καὶ ἀπὸ στασιδίων πωλημένων μὲ τὰς σημειωθείσας τιμὰς εἰς ***τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ἑαυτοῦ της***, καὶ τῆς πλησίον της μικρᾶς ἐκκλησίτσας τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, ἔτι δὲ καὶ τῶν σχολείων ἑλληνικῶν τε καὶ κοινῶν γραμμάτων, καὶ τῶν κελλίων διὰ τοὺς ἐκκλησιαστικούς, συμποσούμενα ὅλα ὁμοῦ εἰς τὰ 114 557 : 93».

Εἰς τὸ φ. 54α καταχωρίζονται τὰ ἀκόλουθα: «τόσα ἐμέτρησεν ἡ ἐκκλησία εἰς τοὺς διορισθέντας ἐπιστάτας τῆς βης ἀνοικοδομῆς τῆς μετὰ τὴν πυρκαϊάν, τόν τε ἄρχοντα πορτάρην κύριον Δημητράκην, τὸν ἄρχοντα σερδάρην κύριον Διαμαντάκην, τὸν ἄρχοντα σουλουτζιάρην κύριον Δημητράκην, τὸν κύριον Γρηγοράσκον Χατζῆ Μιμῆ, τὸν κ Μαρζέλον καὶ τὸν κύριον Ἰωάννην Πανᾶν, οἱ ὁποῖοι ἔλαβον παρὰ τῶν εὐγενεστάτων ἀρχόντων ναζίριδων, καὶ παρὰ τῶν ἐγχωρίων πᾶσαν πληρεξουσιότητα διὰ νὰ προσπαθήσουν εἰς τὴν καλὴν ἀπόβασιν τῆς οἰκοδομῆς, καθὼς ὁ Θεὸς ἤθελε τοὺς φωτίσῃ». Εἰς τὴν ἰδίαν σελίδα καταχωρίζονται καὶ αἱ ἑπόμεναι σημειώσεις· «εἰς τὰς τουλούμπας μποσταντζῆ-πασῆ καὶ ἄλλας εἰς τὴν πυρκαϊὰν διὰ νὰ γλυτώσωσι τὴν ἐκκλησίαν εἰς τὸν καιρὸν τῆς πυρκαϊᾶς». «Καὶ εἰς τὸ κόψιμον τῶν εἰς τὰ μνήματα καέντων δένδρων κατὰ τὸ φερμάνι». Ὅλαι αἱ σημειώσεις φέρουν χρονολογίαν 31 Ἰανουαρίου 1799, ὁπότε καὶ εἶχε συμπληρωθῇ ἡ ἀνοικοδόμησις τοῦ ἱ. ναοῦ. Πρόκειται λοιπὸν περὶ τῆς καταστρεπτικῆς πυρκαϊᾶς τοῦ 1798 ποὺ κατέκαυσε τὴν ἐκκλησίαν, τὸ παρεκκλήσιον τῆς Ἁγίας Πα-

ρασκευῆς καὶ αὐτὰ τὰ δένδρα τοῦ ἐκεῖ κοντὰ εὑρισκομένου κοινοῦ νεκροταφείου. [54])

Διὰ τὰς δύο πυρκαϊὰς ποὺ κατέκαυσαν τὸν ναὸν ἀναφέρει καὶ γράμμα πατριαρχικόν, σχετικὸν πρὸς τὰ ἐνοικιαζόμενα στασίδια τῆς ἐκκλησίας, ἐκδοθὲν κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1798, ἐπὶ τῆς πρώτης πατριαρχείας Γρηγορίου τοῦ Ε΄, καὶ καταχωρισθὲν ἐν ἀντιγράφῳ εἰς τὸν μεγάλον κώδικα. Μεταξὺ ἄλλων διαλαμβάνει καὶ τὰ ἑξῆς· «ἐπειδὴ ἐλέῳ θείῳ καὶ εὐσπλαχνίᾳ τῶν πολυχρονίων καὶ εὐμενεστάτων ἡμῶν αὐθεντῶν... ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων καὶ ἀνεκαινίσθη ἐκ θεμελίων ὁ ἱερὸς οὗτος καὶ περικαλλὴς ναὸς τῇ σπουδῇ καὶ ἐπιμελείᾳ τῶν πανευγενεστάτων ἀρχόντων ναζίρηδων.... καὶ διὰ τὴν τοιαύτην ***ἅπαξ καὶ δίς***, ὡς τοῖς πᾶσι κατάδηλον γενομένην ἀνέγερσιν ἐκ βάθρων τοῦ θαυμασίου τούτου ἱεροῦ ναοῦ συνέβησαν ἀναγκαίως καὶ ἀπαραιτήτως οὐκ ὀλίγαι αἱ δαπάναι καὶ τὰ ἔξοδα, καὶ προσετέθη ***πολὺ χρέος***... (πρόκειται περὶ τῆς διατιμήσεως τῶν νεωστὶ κατασκευασθέντων στασιδίων ποὺ διηρέθησαν εἰς τρεῖς τάξεις καὶ ἠκυρώθησαν τὰ ἀποδεικτικὰ γράμματα τὰ ὁποῖα εἶχον ἀπολυθῇ διὰ τὸ ἴδιον ζήτημα πρὶν τῆς πυρκαϊᾶς). Ἡ ἀκύρωσις τῶν πρώτων ἐγγράφων, ποὺ ἦσαν ὡσὰν συμβόλαια τῶν στασιδίων δικαιολογεῖται «διὰ τὸ μὴ ἔχειν αὐτοὺς εὐπρόσωπον πρότασιν, ὅτι ὁ ἱερὸς οὗτος ναὸς ἅπαξ ἀνηγέρθη καὶ ἐκαλλωπίσθη, ***μετ' οὐ πολὺ δέ***, κρίμασιν οἷς οἶδε Θεός, ***ἐπυρπολήθη καὶ ἀπετεφρώθη ἐξ ὁλοκλήρου***». Κατόπιν ἀναφέρεται ἡ ἄδεια πωλήσεως εἰς τοὺς κατοίκους τοῦ Μ. Ρεύματος «ἀπὸ τοῦ τόπου τῆς ἐκκλησίας τοῦ Παριανοῦ ἐπιλεγομένου» ἀρθείσης τῆς ἕως τότε ἰσχυούσης ἀπαγορεύσεως τῆς πωλήσεως τῶν ἐν λόγῳ τόπων ἔναντι «φρικωδεστάτων ἐπιτιμίων». (Μ. Γεδεὼν Ἡμερολόγιον Κωνσταντινουπολίτου προσκυνητοῦ» σ. 162—164).

Ὁ μετὰ τὴν πρώτην πυρκαϊὰν ἀνοικοδομηθεὶς ναὸς ἐκτίσθη μεγαλύτερος κατὰ τὰς διαστάσεις ἀπὸ τὸν προηγούμενον χάρις εἰς τὰς φιλελευθέρους καὶ προοδευτικὰς ἰδέας τοῦ τότε βασιλεύοντος Σελὴμ τοῦ Γ΄, εἰσηγητοῦ τῆς νέας τάξεως (νιζάμι-τζεντίτ), τῆς ὁποίας καὶ θῦμα ἔγινε (1789—1807). Ὁ μετὰ τὴν δευτέραν πυρκαϊὰν κτισθεὶς ναὸς ἦτο πράγματι λαμπρός, καθὼς μᾶς πληροφορεῖ ἕνα χρυσόβουλλον τοῦ αὐθέντου Ἀλεξάνδρου Νικολάου Σούτσου, ἡγεμόνος τῆς Μολδα-

[54]) Εἰς τὸ φύλλον 50 β περιέχονται τὰ ἑξῆς· «1799, Ἰανουαρίου 31 Μέγα Ρεῦμα, οἱ ἐκλογῇ τῶν ἐγχωρίων καὶ εὐδοκίᾳ τῶν πανευγενεστάτων ἀρχόντων ναζίρηδων ψηφισθέντες ἐπιστάται εἰς τὴν βην ἀνοικοδομὴν τῆς ἐκκλησίας». Ἀκολουθοῦν τὰ ἴδια ὀνόματα.

βίας, ἐκδοθὲν κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1801. [55]) Μεταξὺ ἄλλων καταχωρίζονται καὶ αἱ ἑξῆς φράσεις· «οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ τοῦ ***περικαλλεστάτου*** ναοῦ καὶ ἱεροῦ τεμένους ἐν τῇ βασιλευούσῃ τῶν πόλεων ἱδρυμένου κατὰ τὸ κοινῇ λεγόμενον Μέγα Ρεῦμα, καὶ ἐπ' ὀνόματι τῶν Παμμεγίστων Ταξιαρχῶν σεμνυνόμενον, Μιχαὴλ καὶ Γαβριήλ». Ἡ συμπλήρωσις τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ καὶ ὁ διάκοσμος συνεχίσθησαν καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ἑνάτου αἰῶνος. Εἰς τὸ φύλλον 93α διαβάζομεν τὰ ἑξῆς· «1804, τὰ συνταχθέντα διὰ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ τέμπλου παρὰ τῶν Χριστιανῶν ὡς κάτωθι, ἤτοι, ἀπὸ τοὺς καϊκτσίδες (=λεμβούχους) ἐκ τῶν 500 γρ. 430—ἀπὸ τοὺς λεπτουργοὺς 190—ἀπὸ τοὺς καπήλους χώρας 300—ἀπὸ τοὺς φερμενετζῆδες 250—ἀπὸ τοὺς ραπτάδες 170». Μία πλάκα παρμένη ἀπὸ τὸν ναὸν αὐτὸν—ὅταν ἐκτίσθη ὁ σημερινὸς—καὶ τώρα ἐντετειχισμένη εἰς τὰ δεξιὰ διὰ τὸν ἐστραμμένον ἔξωθεν πρὸς τὴν κόγχην τοῦ ἱ. βήματος ἀναφέρει· «δουβαρτζῆδες». Διὰ τὸν ἴδιον σκοπὸν γίνεται μνεία τοῦ ρουφετίου αὐτοῦ. Εἰς τὸν μεγάλον κώδικα (φ. 113—1803) καταχωρίζονται· «ὅσα ἐξωδεύθησαν διὰ τὴν οἰκοδομὴν τέμπλου τῆς ἐκκλησίας γρ. 5532».

Εἰς τὸν μικρὸν κώδικα (φ. 95 β) λόγος γίνεται διὰ χρήματα ποὺ «συνάχθηκαν» διὰ τὸ «ζωγράφισμα μερικῶν εἰκόνων, διὰ τὸ μαλαμάτωμα τοῦ τιμίου σταυροῦ».

Ἀπὸ τὴν ἰδίαν πηγὴν πληροφορούμεθα ὅτι ὁ ναὸς τοῦ 1799 (ὁ δεύτερος) εἶχε καὶ παρεκκλήσιον τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου... «Εἰς τὸν δογραμᾶν τοῦ χωρίσματος τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου» (φ. 89β). Τὸ παρεκκλήσιον σήμερον δὲν ὑπάρχει.

Καὶ κατὰ τὸ 1812 ἐδαπανήθησαν ἄλλα 125 γρ. διὰ τὸ «φκιάσιμον τοῦ τέμπλου». (αὐτόθι 159 β). Φαίνεται ὅτι εἰς τὸν ναὸν ἐκεῖνον (τοῦ 1799) ὑπῆρχεν, ἢ τουλάχιστον ἐπιστεύετο ὅτι ὑπάρχει, ἡ κάρα τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος. «Ἀπὸ τὰ τοῦ δίσκου τῆς ἁγίας κάρας τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος» (φ. 105α). Ἴσως νὰ ὑπῆρχε συνήθεια νὰ περιφέρεται δίσκος—καθὼς ἦσαν δίσκοι ἐλέους, ἐλαίου, σχολῶν, χρέους—εἰς τὴν ἐκκλησίαν κατὰ ὡρισμένας ἑορτὰς καὶ ἕνας τοιοῦτος δίσκος περιήγετο—ὁ τῆς κάρας τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος—κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Μεγαλομάρτυρος τούτου. Εἰς ἕνα ἄλλο γράμμα τῶν ἐγχωρίων καὶ τῶν «ἐγχωριαζόντων» καταχωρισθὲν εἰς τὸν μεγάλον κώδικα, δημοσιευθὲν καὶ ὑπὸ τοῦ Μ. Γεδεὼν (ἑορτολόγιον Κωνσταντινουπολίτου προσκυνητοῦ σ. 322—323) ἀναφέρονται τὰ ὀνόματα τῶν ἀπαρτισάντων τὴν

[55]) Καταχωρίζεται περιληπτικῶς εἰς τὸν μεγάλον κώδικα. Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Φ. Κουκουλέ, ἔνθ. ἀνωτ. σ. 257.

ἐπιτροπὴν τῆς ἀνοικοδομῆς. Ἀναγράφονται ὡς τοιοῦτοι ὁ σερδάρης ἄρχων Διαμαντάκης Καζανασμάζης καὶ οἱ λοιποὶ προαναφερθέντες. Λόγος γίνεται ὡσαύτως διὰ τοὺς δύο ἀρχιτέκτονας Ἰωάννην καὶ Κωμνηνὸν καὶ διὰ τὴν ἀπόλυτον πληρεξουσιότητα ποὺ εἶχε δοθῇ ἀπὸ μέρους τῶν εὐγενεστάτων ἀρχόντων καὶ τῶν «ἐγχωρίων» τοῦ Μ. Ρεύματος εἰς τὴν ἐπιτροπὴν τῆς ἀνεγέρσεως. (Νὰ πράττῃ ὅπως τοῖς φανῇ ἀρεστὸν καὶ ὁ Θεὸς τοὺς φωτίσει»). Ἕτερον γράμμα τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε΄. (Ἰούλιον 1798) ἀπευθύνεται πρὸς τὸν ναζίρην—κατὰ τὸ τότε σύστημα—(οὐχὶ δέ, ὡς ὑπετέθη, ἀρχιερατικῶς προϊστάμενον) τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Μ. Ρεύματος, μητροπολίτην Ἐφέσου Σαμουὴλ, ἀνεψιὸν τοῦ πατριάρχου Σαμουὴλ τοῦ Χαντζερῆ, ἀποθανόντα καὶ ἐνταφιασθέντα, ὡς θὰ ἴδωμεν, εἰς τὸ ἡμέτερον χωρίον, καὶ «πρὸς τοὺς εὐγενεστάτους ἄρχοντας τοὺς ἐν τῷ χωρίῳ Ἀρναούτκιόγι». Τὸ ἐν λόγῳ γράμμα ἀφορᾷ τὴν δευτέραν οἰκοδομήν· «ἐπειδὴ ἡ ἐκ βάθρων ἀνέγερσις τοῦ καταπυρποληθέντος, κρίμασιν οἷς οἶδε Κύριος, ἱεροῦ ναοῦ χρήζει σκέψεων». Γράμμα τῶν ἐπιτρόπων ἐπικυρωθὲν καὶ ὑπὸ τοῦ οἰκ. Πατριάρχου Καλλινίκου τὸ 1803 ἐδόθη εἰς τὸν ἄρχοντα πορτάρην Καζανασμάζην· μὲ αὐτὸ ἐγνωστοποιεῖτο εἰς τὸν δραστήριον ἐκεῖνον κοινοτικὸν παράγοντα ὅτι παρεχωρεῖτο ἕν στασίδιον «ἄνευ τινὸς δόσεως, διὰ τὰς ἀπείρους ἐκδουλεύσεις κόπους καὶ ἀγῶνας ὁποῦ κατέβαλεν εἰς διάστημα ἓξ χρόνων τῆς ἐπιστασίας του εἰς τὸν ἅγιον τοῦτον ναόν [56]) Ἐπισκευὴ τῆς Ἐκκλησίας ἔγινε κατὰ τὸ ἔτος 1834 μὲ χρήματα τὰ ὁποῖα ἐσυνάχθησαν «ἀπὸ πωλήσεις στασιδίων παλαιῶν καὶ νεοπροσθέντων» διὰ χειρὸς τοῦ ἄρχοντος ποστελνίκου Ἀλεξάνδρου Σούτσου. (Μικρ. κῶδιξ φ. 323 β).

Κατὰ τὸ ἔτος 1845—46, ὄντος καψιμάλη τοῦ Νικολάου Σκόρδα (πατρὸς τῆς Λουτζίκας Λαγουδάκη, ἀποθανούσης πρὸ ὀλίγων ἐτῶν εἰς γῆρας βαθύ), ἔλαβε χώραν μία ἀρκετὰ μεγάλη ἐπισκευή. Ἡ ἐπισκευὴ ἔγινε μὲ συνεισφορὰν ἀτόμων καὶ ἐσναφίων. Ἀπὸ ἄτομα εἰσεπράχθησαν γρ. 1184:20, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ 500 ἔδωκεν ὁ Σόφιαλης Χαζάραγας. Τὰ ἐσνάφια προσέφεραν (κουρεῖς, μπακάληδες, κάπηλοι, κασάπηδες, ζαχαροπλάσται καὶ ἄλλοι) γρ. 2087, 20. (φ. 410 β) τότε ἔγινε καὶ ἡ ἀνακεράμωσις τῆς στέγης.

Μετὰ 50 περίπου ἔτη ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐπισκευὴν αὐτὴν ἐκτίσθη ὁ πράγματι περικαλλὴς καὶ μέγας—ἀντάξιος τοῦ ἐνδόξου παρελθόντος τοῦ χωρίου—ναὸς τῶν Π. Ταξιαρχῶν. Εἶναι ἐφάμιλλος πρὸς τοὺς ὡραιο-

[56]) Μ. Γεδεὼν «Βυζαντιναὶ ἐκκλησίαι ἐξακριβούμεναι» σ. 148. Τὸ ἔγγραφον ἀντεγράφη ἀπὸ τὸν μεγάλον κώδικα τοῦ χωρίου.

τέρους ναοὺς τῆς πόλεως, τῶν τῆς Ἁγίας Τριάδος Πέραν, Ἁγίας Τριάδος Χαλκηδόνος καὶ Παναγίας Ἐλπίδος Κοντοσκαλίου. Εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ κτίρια ἐκεῖνα ποὺ τιμοῦν τοὺς Μεγαρευμιώτας καὶ προκαλοῦν τὸν θαυμασμὸν τῶν ξένων. Ὅλοι οἱ κάτοικοι συνετέλεσαν, ἄλλοι μὲ τὸ χρῆμα καὶ ἄλλοι μὲ τὴν ἐργασίαν τῶν χειρῶν των, ἀπὸ εὐλάβειαν, εἰς τὸ νὰ ἀποτελειωθῇ «ὁ ἐπισημότατος ξένοις καὶ αὐτοῖς» ναὸς αὐτός, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Σωζομένου τὴν ὁποίαν μετεχειρίσθη διὰ τὸν Ἰουστιτιάνειον τοῦ Μ. Ρεύματος. Ὁ μακαρίτης Δημοσθένης Νικολαΐδης μὲ ἐνθουσιασμὸν καὶ ἀκούραστον δραστηριότητα εἰργάσθη διὰ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ σημερινοῦ ναοῦ. Βεβαίως ὁ ναὸς αὐτὸς ὑπολείπεται εἰς μερικὰ σημεῖα ἀπὸ τὸν ναὸν ποὺ ἔκτισεν ὁ μεγαλοπρεπὴς Ἰουστινιανός. Ὅταν ὅμως ὁ ἐπισκέπτης περιεργασθῇ τὸν ναὸν καὶ τὰ ἐκτὸς τοῦ ναοῦ, τὸν ἀνθόσπαρτον κῆπον καὶ τὴν πλησίον ἀποβάθραν τῶν ἀτμοπλοίων χωρὶς νὰ θέλῃ νὰ αἰσθανθῇ τὴν ἐντύπωσιν τῆς περιγραφῆς τοῦ ναοῦ τοῦ Μ. Ἰουστινιανοῦ τὴν ὁποίαν μὲ τόσην ἔξαρσιν εἶχε κάμῃ ὁ ἱστορικὸς Προκόπιος (σ. 21 — 22).

Ὁ ναΐσκος τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς ὑπενθυμίζει τὴν μετὰ τὴν πυρκαϊὰν τοῦ 1798 (Ἰανουαρ. 1799) κατάστασιν. Τὸ παρεκκλήσιον αὐτό, ὡς θὰ ἴδωμεν καὶ ἀλλοῦ, δὲν ἀφιερώθη εἰς τὴν Ἁγίαν Παρασκευὴν τὴν ἀπὸ τὴν Ρώμην καταγομένην (26 Ἰουλίου ἑορτάζεται), ἀλλὰ εἰς τὴν Νέαν, τὴν ἐπονομαζομένην «Ἐπιβατιανήν». Τῆς ἁγίας ταύτης τὸ λείψανον ἕως τὸ 1642 ἐφυλάσσετο εἰς τὸν πατριαρχικὸν ναὸν μεταφερθὲν ἐκεῖ ἀπὸ τὸ Βελιγράδιον. Κατόπιν ὅμως, δλδ. τὸ 1642 «ὁ ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας Βασίλειος βοεβόδας, ἐξοδιάσας 300 πουγγεῖα, ἔφερεν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως ἕως εἰς τὸ Γιάσι μὲ καπουτζήπασι». Ἐπειδὴ δέ, καθὼς καὶ ἀλλοῦ θὰ ἴδωμεν, οἱ ἡγεμόνες τῆς Μολδαβίας καὶ Βλαχίας εἶχον πολλοὺς δεσμοὺς μὲ τὸ Μέγα Ρεῦμα, ἡ ἐκεῖ Ἁγία Παρασκευὴ εἶναι «οὐχὶ ἡ παλαιὰ ἢ τῇ κατ' Ἰουλίου μνημονευομένη ἀλλά τις μεταγενεστέρα ἐκ κώμης Ἱπποβατῶν πλησίον τῆς Συληβρίας. [57]) Δι' αὐτὸ ὀρθῶς ὁ Μ. Γεδεὼν σημειώνει εἰς τὸ ἑορτολόγιον Κωνσταντινουπολίτου προσκυνητοῦ (σ. 270) 14 (Ὀκτωβρίου) Παρασκευῆς τῆς Νέας. Πανήγυρις ἁγιάσματος καὶ ναΐσκου ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ ναοῦ τῶν Ταξιαρχῶν ἐν Μ. Ρεύματι. Μέχρι τοῦ 1642 πανήγυρις ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ». Καθὼς φαίνεται ἡ πανήγυρις αὐτὴ ἐγίνετο εἰς τὰς 14 Ὀκτωβρίου ἐφόσον ὑπῆρχον Ἕλληνες ἡγεμόνες εἰς τὰς δύο ἐκείνας παραδουναβίους χώρας. Ἄγνωστος ἡ ἀκριβὴς χρονολογία τῆς μεταθέσεως τῆς πανηγύρεως εἰς τὴν 26ην

[57]) Α. Κ. Ὑψηλάντου «Τὰ μετὰ τὴν Ἅλωσιν» σ. 145,734.

Ἰουλίου. Τὸ παρεκκλήσιον ἐκτίσθη κατὰ τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα καὶ πολὺ πιθανὸν ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν Ρακοβίτζα, ἡ ὁποία πρώτη εἶχεν ἀπολύση χρυσόβουλλον πρὸς χρηματικὴν βοήθειαν τοῦ ἱ. ναοῦ τῶν Π. Ταξιαρχῶν.

Ὁ Γερλάχιος μᾶς περιέγραψε μερικὰς εἰκόνας τοῦ ναοῦ τοῦ 1565. Αἱ ἄλλαι εἰκόνες τῶν δύο ναῶν τοῦ 1797 καὶ 1798 ἐκάησαν, περιεσώθησαν μόνον μερικοὶ δίσκοι, κατσιὰ (θυμιατὰ κοντά), δισκοπότηρα, ὁ μεγάλος κῶδιξ καὶ μερικὰ παλαιὰ ἄμφια· ὅλα αὐτὰ ἐφυλάσσοντο μέσα εἰς τὸ ὑπόγειον (γκιαργκίρι) τῆς ἐκκλησίας. Ὡσαύτως ἐσώθη καὶ ἐπὶ τοῦ τέμπλου της τοποθετημένη εἰκὼν τῆς Μαυρομωλίτισσας ἐγκαίρως μετακομισθεῖσα· Εἰς τὸν μεγάλον κώδικα (φ. 11) «καταγραφὴ τῶν ἀμφίων 1 Φεβρουαρίου 1708.

5 χρυσᾶ πετραχήλια
7 φελώνια χρυσᾶ
10 φελώνια ἀπὸ αὐθεντικὰ καβάδια (οἱ ἡγεμόνες διοριζόμενοι περιεβάλλοντο μὲ καβάδια ὑπὸ τοῦ βεζίρου)
10 φελώνια παλαιὰ
3 Εὐαγγέλια ἀσημωμένα
μία ρόκα πολυελαίου μὲ τὸ σίδηρόν της δράμια 3600
35 χιλιάδες δράμια ἀσημικά.

Συνέχεια σκευῶν· ἓν δισκοπότηρον μεγάλον μὲ τὸ δισκάρι του καὶ μὲ τὴν λαβίδα του, ἀφιέρωμα τοῦ μακαρίτου Μιχὰλ βόδα».

Εἰς τὴν σ. 15 Μ. κώδ. καταχωρίζεται· «εἰς τὸ μεγάλον Εὐαγγέλιον μερεμέτι καὶ «γιαλτίζι» γρ. 18, ἐπὶ Δημητρίου Σκαναβῆ.

Ἀπὸ τὰ ἄμφια καὶ τὰ ἱερὰ σκεύη ὑπελείφθησαν ὅσα δὲν ἐφθάρησαν ἐντελῶς καὶ ὅσα φυλαχθέντα εἰς τὸ ὑπόγειον «κεβγκίρη» ἐσώθησαν ἀπὸ τὰς πυρκαϊάς. Ὁ μεγάλος ἀέρας, τὸ μεγάλον Εὐαγγέλιον, τὸ μεγάλο δισκοπότηρον καὶ ἄλλα σώζονται ἕως τῆς σήμερον. Μερικαὶ ἀρχαῖαι εἰκόνες, καθὼς ἡ τῆς «Μαυρομωλίτισσας», ὡς ἐσημείωσα, καὶ ἄλλαι ἐσώθησαν ἀπὸ τὸ καταστρεπτικὸν πῦρ.

Ἓν ἀρτοφόριον παλαιᾶς τέχνης (ξυλογλυπτικῆς) (boiserie néochretienne), μία εἰκών, δῶρον μιᾶς γυναικὸς ἀπὸ ἑλληνικὰ νησιὰ (τῶν μέσων τοῦ 18ου αἰῶνος) καὶ ἄλλα τινα ὑπάρχοντα μέσα εἰς τὸ ἱερὸν βῆμα ἐσχάτως ἐξηφανίσθησαν [58]). Ὑπελείφθη, ὡς ἤδη ἐσημείωσα, ἡ εἰκὼν τῆς Παναγίας τῆς Μαυρομωλιτίσσης περὶ τῆς ὁποίας θὰ γράψω ἀρκετὰ εἰς ἓν ἄλλο κεφάλαιον τοῦ παρόντος συγγράμματος.

58) Δυστυχῶς τὸ ἀρτοφόριον, ἡ εἰκὼν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς—εὑρίσκετο αὐτὴ εἰς τὴν ἱερὰν Πρόθεσιν—καὶ μερικὰ ἄλλα ἀρχαῖα ἱερὰ ἀντικείμενα ἐπωλήθησαν—ἐν γνώσει ἢ ἐν ἀγνοίᾳ τῆς τότε ἐφοροεπιτροπῆς, δὲν ξεύρω—πρὸ 16 ἐτῶν.

Δ'.

ΙΕΡΟΣ ΚΛΗΡΟΣ

ΚΑΙ ΛΟΙΠΟΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

α') Ἀρχιερατικῶς Προϊστάμενοι.

Διὰ τὸν Κλῆρον τοῦ Μ. Ρεύματος πρὸ τῆς Ἁλώσεως δὲν ἔχομεν καμμίαν εἰδικὴν ἱστορικὴν μαρτυρίαν. Δὲν γνωρίζομεν οὔτε πόσοι ἱερεῖς καὶ διάκονοι ὑπηρέτουν, οὔτε ποίας μορφώσεως ἦσαν οὗτοι. Λαμβανομένων ὅμως ὑπ' ὄψιν πολλῶν ἰδιαιτέρων συνθηκῶν ὑπὸ τὰς ὁποίας διετέλει τὸ Μέγα Ρεῦμα, ἤτοι τοῦ μεγέθους καὶ τοῦ κάλλους τοῦ Ἰουστινιανείου ναοῦ του, τοῦ πληθυσμοῦ τῶν κατοίκων καὶ τῆς σχετικῆς των εὐημερίας, ἠμποροῦμεν μὲ θετικότητα νὰ διατυπώσωμεν τὴν γνώμην ὅτι ἡ ἐνορία τῶν Ἀσωμάτων τοῦ Βοσπόρου ἦτο ἀπὸ τὰς πρώτας ἐνορίας καὶ ὁ κλῆρός της συγκατελέγετο μεταξὺ τῶν τὰ πρῶτα φερόντων ἱερωμένων εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπήν.

Εἶναι ὅμως γνωστὸν ὅτι οἱ κληρικοὶ πρὸ τῆς εἰκονομαχίας ἦσαν καλλίτερον κατηρτισμένοι τόσον ἀπὸ ἀπόψεως γενικῆς ἐκπαιδεύσεως ὅσον καὶ ἀπὸ ἀπόψεως θεολογικῆς μορφώσεως. Τὴν γενικὴν μόρφωσιν ἐλάμβανον εἰς τὰς κρατικὰς σχολάς, ὅπου βεβαίως δὲν ἔλειπον καὶ τὰ θρησκευτικὰ μαθήματα. Ἀπὸ τοῦ ἕκτου αἰῶνος μέχρι τοῦ ἑνάτου, ὡς γνωστόν, εἶχον κἄπως παραμεληθῇ τὰ γράμματα. Ἡ ἀναγέννησις ἔλαβε χώραν ἐπὶ τοῦ Βάρδα Φωκᾶ, ἀδελφοῦ τῆς βασιλίσσης Θεοδώρας συζύγου τοῦ Θεοφίλου. Ἡ ἰδιαιτέρα θεολογικὴ μόρφωσις παρείχετο κυρίως εἰς τὰς τότε πολυαρίθμους καὶ ἀκμαζούσας Μονάς, ἡ ἐδιδάσκετο ὑπὸ μορφωμένων κληρικῶν εἰς τοὺς παρ' αὐτοῖς ὑπηρετοῦντας κατωτέρους κληρικοὺς (ὑποτακτικοὺς) προοριζομένους διὰ τὰ ἀνώτερα κληρικὰ ἀξιώματα. Ἀπὸ τὸν 2ον κανόνα τῆς ἑβδόμης οἰκουμενικῆς συνόδου (877) προκύπτει ὅτι ἡ ἐκπαίδευσις ποῦ ἀπῃτεῖτο ἀπὸ τοὺς μέλλοντας νὰ ἀνέλθουν εἰς τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα δὲν ἦτο γενικὴ καὶ συστηματική· μᾶλλον ἰσχνή, περιοριζομένη εἰς τὴν κατάληψιν τοῦ κειμένου τῆς Ἁγίας Γραφῆς. («Πάντως τὸν ψαλτῆρα γινώσκειν... προθύμως ἔχει ἀναγινώσκειν ***ἐρευνητικῶς*** καὶ οὐ παροδευτικῶς τούς τε κανόνας καὶ πᾶσαν τὴν θείαν Γραφήν.)» Εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν τῶν Γραμμάτων ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Κομνηνῶν, οἱ κληρικοὶ ἐκτὸς τῆς γενικῆς κοσμικῆς («θύραθεν») μορφώσεως ἐξεπαιδεύ-

οντο εἰδικῶς εἰς θεολογικὰς σχολὰς ἢ εἰς Μοναστήρια. Ὅσον ἐπλησίαζον οἱ χρόνοι τῆς Ἁλώσεως, τόσον περισσότερον ηὔξανε καὶ ἡ ἀπὸ τὰς τάξεις τῶν μοναχῶν προέλευσις τῶν κληρικῶν τοῦ βυζαντινοῦ Κράτους καὶ ἰδίᾳ τῶν ἐπισκόπων. Περὶ τούτου ἔχομεν μεταξὺ ἄλλων καὶ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Συμεὼν τοῦ Θεσσαλονίκης ἀκμάσαντος περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς 15ης ἑκατονταετηρίδος. Ἑπομένως ἡ ἐκπαίδευσις τῶν κληρικῶν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐγίνετο εἰς τὰ Μοναστήρια. Μετὰ τὴν Ἅλωσιν ἐπεκράτησεν ἀμάθεια. Μετὰ τὰ μέσα τῆς δεκάτης ἕκτης ἑκατονταετηρίδος ὁ Μαρτῖνος Κρούσιος ἐμάνθανεν ἀπὸ τὸν γνωστὸν εἰς τὸν ἀναγνώστην Γερλάχιον (ex Gherlachio cognovi) ὅτι εἰς πολλὰς ἑλληνικὰς ἐκκλησίας μόνον τῶν πόλεων (in singulis cibitativus) ἦσαν προσηρτημένα σχολεῖα π αιδιῶν, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν ὑπῆρχον οὔτε τάξεις, οὔτε διάφορα ἀναγνώσματα, ἀλλὰ μόνον ἕνας διδάσκαλος ὁ ὁποῖος ἐδίδασκε τὰ παιδιὰ τὸν ψαλτῆρα, τὸ ὡρολόγιον καὶ ἄλλα βιβλία τῶν Ἱερῶν ἀκολουθιῶν ποὺ χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν ἐκκλησίαν». (Τουρκογραίκια σ. 216). Ὥθησις εἰς τὴν καθόλου παιδείαν, μὲ ἀλλαγὴν τοῦ συστήματος καὶ ἀποβολὴν τοῦ ἀποκλειστικοῦ θρησκευτικοῦ χαρακτῆρός της, ἤρχισεν ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀρκετοὶ ὁμογενεῖς μετέβαινον χάριν ἀνωτέρων σπουδῶν εἰς τὴν διὰ τῶν προσφύγων Βυζαντινῶν ἀναγεννηθεῖσαν Ἰταλίαν. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μορφωμένους ἐκείνους κατετάσσοντο εἰς τὸν κλῆρον. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ ἀργότερον ἐπὶ πολὺν καιρόν, ὄχι ὀλίγοι κληρικοὶ ἐπιτυχῶς συνεδύαζον τὸ πολὺ σεβάσμιον ἐπάγγελμα τοῦ ἱερέως μὲ τὸ πολὺ μορφωτικὸν καὶ ἀνθρωπιστικὸν ἔργον τοῦ διδασκάλου. Ὁ ἱερεὺς εἰς πολλὰ χωρία ἦτο πράγματι ὁ «δάσκαλος», ὅπως προσεφωνεῖτο μέχρις ἐσχάτων. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἱερωμένους ἢ καὶ μοναχοί, ἐτέλουν χρέη ψάλτου.

Ὁ Κλῆρος τοῦ Μεγάλου Ρεύματος ἀπὸ ἀπόψεως μορφώσεως δὲν ἠμποροῦσε νὰ ἐξέλθῃ ἐντελῶς ἀπὸ τὸ πλαίσιον τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς ἐκπαιδεύσεως τὸ ὁποῖον δι' ὀλίγων γραμμῶν ἐχάραξα. Πάντως, εὑρισκόμενος εἰς τὰ πρόθυρα τῆς βασιλευούσης, πάντοτε τῶν γραμμάτων κέντρου, ἕδρας δὲ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, καὶ τελῶν ἱερατικὰ καθήκοντα εἰς προάστειον προηγμένον εἰς τὸν πολιτισμὸν καὶ πολυάριθμον, θὰ διέφερε πολὺ ἀπὸ ἀπόψεως μορφώσεως καὶ ἐξωτερικῆς ἐμφανίσεως ἀπὸ τὸν Κλῆρον τῶν ἐπαρχιῶν καὶ μάλιστα τῶν χωρίων.

Ἱστορικὰς μαρτυρίας περὶ τοῦ Κλήρου τοῦ Μ. Ρεύματος ἔχομεν ἀπὸ τὰ μέσα τῆς 18ης ἑκατονταετηρίδος. Ὁ μεγάλος κῶδιξ καὶ τὰ Ἀρχεῖα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου μᾶς παρέχουν ὁπωσδήποτε ἀρκετὰς περὶ αὐτοῦ πληροφορίας.

Εἰς ἕνα ὑπόμνημα (1815) τοῦ τιτουλαρίου ἐπισκόπου Εὐμενείας Κωνσταντίου, ἐκλεγέντος καὶ χειροτονηθέντος διὰ τὸν ναὸν τῆς Παναγίας Ἐλπίδος τοῦ Κοντοσκαλίου, καταχωρίζεται καὶ ἡ ἀκόλουθος περικοπή· «ὅτι καὶ ἐνορία πρόκειται δεομένη ***ἐπιτροπικῆς πνευματικῆς ἐπισκέψεως***. [59]) Αὐτὸ σημαίνει ὅτι οἱ ἑκάστοτε ἀρχιεπίσκοποι Κωνσταντινουπόλεως διώριζον τιτουλαρίους ἐπισκόπους ἢ μητροπολίτας οἱ ὁποῖοι ἐπιτροπικῶς ἐν ὀνόματι τοῦ Πατριάρχου «ἐπεσκέπτοντο» καὶ διηύθυνον ὡρισμένας μεγάλας ἐνορίας. Ἐνίοτε ἐξελέγοντο τοιοῦτοι τιτουλάριοι ἐπίσκοποι ἢ μητροπολῖται χωρὶς ἐκ τῶν προτέρων καθοριζομένην ἐνορίαν («ἀπολελυμένως»), τοὺς ὁποίους κατόπιν ὁ ἑκάστοτε Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἐχρησιμοποίει «πρὸς καταρτισμὸν τοῦ χριστωνύμου πληρώματος». Τοιούτους ἔχομεν, ἐκτὸς ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἐδῶ ἀναφέρονται ὡς ὑπὸ τὴν α ἢ β ἰδιότητα ὑπηρετήσαντες εἰς τὸν ναὸν τοῦ Μ. Ρεύματος, τὸν Σταυρουπόλεως Ἀθανάσιον—Σεπτέμβριον 1789—τὸν ὡσαύτως Σταυρουπόλεως Νεόφυτον—Ἰούνιον 1805—τὸν Κλαυδιουπόλεως Βενέδικτον—Ἀπρίλιον 1834—τὸν Εἰρηνουπόλεως Ἰγνάτιον—1868—καὶ ἄλλου. (Κώδικες Οἰκ. Πατριαρχείου, Ζ'. 243, Θ', 215—ΙΔ', 232, Σξ'. σ. 25.) Ἡ πρᾶξις τῆς ἐκλογῆς τοῦ Κωνσταντίνου [60]) ἀποκαλεῖ «ἀρχαῖον τὸ ἐκκλησιαστικὸν αὐτὸ ἔθος. Ἀρχαιότατον ἦτο ἀπὸ γενικῆς ἀπόψεως. Ἤδη ὁ ἱστορικὸς Σωζόμενος ἀναφέρει δύο καὶ τρεῖς ἐπισκόπους (ἀρχὰς πέμπτου αἰῶνος) οἱ ὁποῖοι «ἐγένοντο (ἐπίσκοποι) οὐ πόλεώς τινος, ἀλλὰ τιμῆς ἕνεκεν» δι' ἀνταμοιβὴν τῆς ἀρίστης αὐτῶν χριστιανικῆς καὶ ἰδίως μοναχικῆς πολιτείας. (Migne 67 στ. 1391).

Ἕνεκα τῶν πολλῶν χασμάτων [61]) ποὺ ὑπάρχουν εἰς τοὺς κώδικας τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου καὶ τῆς ἀπωλείας πολλῶν δὲν ἠμποροῦμεν νὰ καθορίσωμεν πότε ἀκριβῶς ἤρχισεν ἡ πρᾶξις τῆς χειροτονίας χωρεπισκόπων διὰ τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Μ. Γεδεὼν εἰκάζει ὅτι τὸ ἔθιμον αὐτὸ ἤρχισεν ἀπὸ τὴν χειροτονίαν τοῦ τιτουλαρίου Μυρέων Ματθαίου, τοῦ ἐκ τῆς Πωγωνιανῆς τῆς Ἠπείρου, ψηφισθέντος τὸ 1605, καθὼς μαρτυρεῖ τὸ εἰς τὴν Νομ. Συναγωγὴν τοῦ Δοσιθέου καταχωρισθὲν ὑπόμνημα ἐκλογῆς (Ἱστορία τῶν τοῦ Χριστοῦ πενήτων σ. 277. Κανονικαὶ Διατάξεις τοῦ ἰδίου Α. 42. Πατριαρχικαὶ ἐφημερίδες τοῦ ἰδίου σ. 680). Ἂν εὕρισκεν ἀρχαιότερα ὑπομνήματα ἐκλογῆς, θὰ μετέβαλε γνώμην. Καὶ εἰς ἕτερον ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ

---

[59]) Κῶδιξ οἰκ. πατριαρχείου Θ' σ. 355.

[60]) Ὁ Μ. Γεδεὼν χαρακτηρίζει τὸν Κωνστάντιον ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ κειμένου «λογιώτατον» ἐνῷ εἰς αὐτὸ καταχωρίζεται ὁ γενικὸς τίτλος «πανοσιολογιώτατος» Μ. Γεδεών, ἔν. ἀν. σ. 172. Τὸν Κωνστάντιον θὰ ἴδωμεν καὶ ἀλλαχοῦ ἔχοντα σχέσεις μὲ τὸ Μ. Ρεῦμα·

[61]) Βλέπε γενικὰ προλεγόμενα εἰς τὴν ἐμὴν Φωτίειον Βιβλιοθήκην, τόμος πρῶτος.

τιτουλαρίου μητροπολίτου Εὐδοκιάδος Γρηγορίου (1811) ἀρχιερατικῶς προϊσταμένου «τῆς χώρας Ἀρναούτκιοϊ» ἀναγινώσκομεν τὰ ἀκόλουθα· «εἴθισται τῇ ἐκκλησίᾳ τοὺς ἀξίους καὶ βίον ἄμεμπτον ἐπιδεδειγμένους προχειρίζεσθαι κανονικῶς ἀρχιερεῖς ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι τῶν πάλαι ποτὲ διαλαμψασῶν εἴτε ***μητροπόλεων, εἴτε ἀρχιεπισκοπῶν καὶ ἐπισκοπῶν***, μὴ μέντοι ἀπολύτως, ἀλλ' ἀποκαθίστασθαι αὐτοὺς ἐν ἐνορίαις καὶ ἐκκλησίαις, ***εὐσεβεῖ πληθούσαις λαῷ***, ἐπὶ τῷ ἐπισκέπτεσθαι αὐτοὺς ***ἐπιτροπικῶς*** καὶ φροντίζειν τῆς ψυχικῆς σωτηρίας τοῦ χριστωνύμου πληρώματος. Ἔνθεν τοι ἐνθέρμου παρακλήσεως γενομένης πρὸς τὴν ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ μεγάλην Ἐκκλησίαν παρὰ πάντων τῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν κατοίκων Ἀρναούτκιοϊ ἐπὶ τῷ χειροτονηθῆναι ἀρχιερέα ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι καὶ ἀποκατασταθῆναι ***ἐπιτροπικῶς*** ἐν τῇ κειμένῃ αὐτόθι ἱερᾷ ἐκκλησίᾳ τῶν Παμμεγίστων Ταξιαρχῶν, πρὸς πνευματικὴν ἐκείνων ἐπίσκεψιν.» (Κῶδιξ Οἰκουμ. Πατριαρχείου, Θ΄. σ. 297). Ἀπὸ τὸ ὑπόμνημα αὐτό, τὸ ὁποῖον δὲν ἀναφέρει τὴν φράσιν «συνελθόντες ἐν τῷ Πανσέπτῳ Πατριαρχικῷ ναῷ... κλπ», ἀλλὰ συνελθόντες ἐν αὐτῇ (= τῇ ἱερᾷ ἐκκλησίᾳ τῶν Παμμεγίστων Ταξιαρχῶν τῆς χώρας Ἀρναούτκιόγι) ἐξάγεται ὅτι ἡ ἐκλογὴ τοῦ Εὐδοκιάδος Γρηγορίου ἔλαβε χώραν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Μ. Ρεύματος. Ἄλλως τε αὐτὸ ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ ὑπομνήματος, ὅπου σημειώνεται «καταγέγραπται ἐν τῷ παρόντι (εἰς ἕνα πρόχειρον), ἵνα καταστρωθῶσι καὶ ἐν τῷ κώδικι τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας». Κατὰ τὸ 1720, τὸν μῆνα Μάρτιον, ἐξελέγη μητροπολίτης Κλαυδιουπόλεως, ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι, ὁ ἱερομόναχος Νεόφυτος. Τὸ ὑπόμνημα δὲν ἀναφέρει διὰ ποίαν ἐκκλησίαν ἢ ἐνορίαν προωρίζετο. Λείπουν δὲ εἰς αὐτὸ καὶ αἱ φράσεις αἱ ὁποῖαι ἀφοροῦν τὴν «ἐπιτροπικῶς»—ἐν ὀνόματι τοῦ Πατριάρχου—γινομένην ἐπίσκεψιν τῶν Χριστιανῶν. (Κῶδιξ Ο.Π.Ζ΄. σ. 244).

Ὁ Κλαυδιουπόλεως Νεόφυτος ἐμφανίζεται κατὰ τοὺς κοινοτικοὺς κώδικας ἀρχ. προϊστάμενος Μ. Ρ. τὸ ἔτος 1803 «ὅτε πωλεῖ τὸ μερίδιον τοῦ παγκαρίου εἰς τὴν σχολὴν τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων», Ἰουλίου 22. Ὡς τοιοῦτος ἀναφέρεται καὶ κατὰ τὸ 1804, (μικ. Κῶδιξ φ. 93 β). Κατὰ τὸ 1806, κατὰ μῆνα Αὔγουστον, κατὰ τὸν κώδικα Θ΄. σ. 229, ἐξελέγη τιτουλάριος μητροπολίτης Μελιτινῆς (σήμερον Μαλάτια) ὁ «ὁσιώτατος διδάσκαλος ἐν ἱερομονάχοις κὺρ Ἰωσήφ». Τὸ ὑπόμνημα ἀναφέρει τὴν ἐξῆς περικοπήν, «ἀποκατασταθῆναι αὐτὸν ***προεστῶτα*** ἐν τῇ ἱερᾷ Ἐκκλησίᾳ τῶν Παμμεγίστων Ταξιαρχῶν τοῦ Μεγάλου Ρεύματος».

Ἡ Κοινότης Μ. Ρεύματος ἐλάμβανεν ἀρχιερατικῶς προϊσταμένους καὶ ἐκ μεταθέσεως. Τοιουτοτρόπως κατὰ Μάϊον τοῦ 1817 προσέλαβεν ὡς χωρεπίσκοπον τὸν Θεοδωρουπόλεως Ἄνθιμον, ἐκλεγέντα ἀρχικῶς

διὰ τὴν ἐνορίαν Καφατιανῆς τοῦ Γαλατᾶ κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1805 (Μ. Γεδεών, Ἑορτολόγιον Κωνσταντινοπολίτου προσκυνητοῦ σ. 172)· Ἡ ἀρχιερατεία τοῦ τελευταίου εἰς τὸ Μέγα Ρεῦμα διήρκεσεν, ὡς θὰ ἴδωμεν, οὐχὶ μέχρι τοῦ 1820, ἀλλὰ μέχρι τοῦ 1821.

Καὶ πρὸ τῆς χρονολογίας τὴν ὁποίαν ἤδη ἐσημείωσα καὶ ἡ ὁποία ἀφορᾷ τὸν διορισμὸν χωροεπισκόπων εἰς τὴν Κοινότητα τοῦ Μ. Ρεύματος, ἀπαντῶμεν ἱεράρχας ἀναμεμιγμένους ὡς προϊσταμένους ἴσως εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ προαστείου τούτου. Κατὰ τοὺς κώδικας (1768) ὁ Σταυρουπόλεως Ἄνθιμος ἀφιέρωσεν εἰς τὸν ἱ. ναὸν τῶν Π. Ταξιαρχῶν Μ. Ρεύματος τεμάχια τιμίου ξύλου. [62]) Ὁ Μ. Γεδεὼν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ μεγάλου κώδικος ὅπου καταγράφονται καὶ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα πρωτότυπα ἢ ἐν ἀντιγράφῳ σωζόμενα εἰς τὸ «γκιαβγκίρι» τῆς ἐκκλησίας, σημειώνει· «διαθήκη τοῦ Σταυρουπόλεως Ἀνθίμου, κατὰ τοὺς 1782 ἀπριλίου α΄» [63]). Μνεία γίνεται εἰς τοὺς κώδικας καὶ ἑνὸς Εἰρηνουπόλεως—τιτουλαρίου μητροπολίτου—Σωφρονίου ἐκλεγέντος κατὰ τὸ 1763, κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον (κῶδιξ Σ. τ. σ. 71). Καὶ εἰς τὸ ὑπόμνημα τοῦ τιτουλαρίου τούτου ἀρχιερέως δὲν γίνεται μνεία περὶ τῆς ἐνορίας διὰ τὴν ὁποίαν προωρίζετο. Ὁ τίτλος αὐτὸς ἀργότερον ἐδόθη καὶ εἰς ἄλλους ἀρχιερατικῶς προϊσταμένους τοῦ Μ. Ρεύματος. Καὶ διὰ τὸν Σταυρουπόλεως, τοῦ ὁποίου δὲν εὗρον τὸ ὑπόμνημα τῆς ἐκλογῆς, εἰκάζω ὅτι ἐχρημάτισεν ἀρχιερεὺς τοῦ προαστείου. Ἡ εἰκασία αὐτὴ στηρίζεται ὄχι μόνον εἰς τὰ σημειώματα τῶν κοινοτικῶν κωδίκων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ γεγονός, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν ὑπῆρχε ζῶσα μητρόπολις ἢ ἐπισκοπὴ Σταυρουπόλεως. Δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ ἴδιον διὰ τὸν Ἐφέσου Σαμουήλ, ὁ ὁποῖος διέμενεν εἰς τὸ Μ. Ρεῦμα ὡς κάτοικος καὶ εἰς τὸν ὁποῖον, εἰς ὡρισμένας περιπτώσεις, συνοδικῶς ἀνετίθετο μία ὡρισμένη ἀποστολή, ἐποπτεία, ἔλεγχος, ἢ τι ἄλλο ἀφορῶν τὰ τῆς χώρας ταύτης. [64]) Ὁ πολύκροτος ταραχοποιὸς Νικομηδείας

---

[62]) Βλέπε καὶ Φ. Κουκουλέ, ἔνθ. ἀνωτ. σ. 292.

[63]) «Βυζαντιναὶ Ἐκκλησίαι ἐξακριβούμεναι» σ. 26. Εἰς τὸν μικρὸν κώδικα φ. 109α ἔτος 1805 ἀναγινώσκομεν τὰ ἑξῆς διὰ τὸ θησαυροφυλάκιον τοῦ Μ. Ρεύματος «τὰ μείναντα εἰς τὸ ***κιαργκίρι*** τῆς ἐκκλησίας κηρί, λάδι, φυτίλι, ἀνθόνερον, μετζουβὶ καὶ θυμίαμα γρ. 600». Εἰς τὸν μεγάλον κώδικα (φ. 355, ἔτος 1805) «ἐφκιάσθησαν ἡ κλαβανὴ καὶ πόρτα τοῦ ὑπογείου γκιαργκιριοῦ».

[64]) Ὁ κ. Φ. Κουκουλὲς κατατάσσει καὶ τὸν Σαμουὴλ μεταξὺ τῶν ἀρχιερατικῶς προϊσταμένων τοῦ Μ. Ρεύματος. Νομίζω ὅτι παρεσύρθη ἀπὸ τὰς σημειώσεις τῶν κωδίκων, ὅπου μεταξὺ ἄλλων σημειώνονται μνήματα ἀρχιερέων, καθὼς καὶ ἀπὸ τὰς παρρησίας τῶν τεθνεώτων ἢ τὰ λεγόμενα δίπτυχα εἰς τὰ ὁποῖα καταγράφονται ἀρχιερεῖς ὄχι διότι ἦσαν ἀρχιερατικῶς προϊστάμενοι, ἀλλὰ διότι ἐδώρησαν χρηματικὰ ποσὰ εἰς τὴν ἐκκλησίαν διὰ τὸν α ἢ τὸν β σκοπόν·

Μελέτιος ἀναφέρεται εἰς τοὺς κώδικας τοῦ Μ. Ρεύματος καὶ ἐνεταφιάσθη εἰς τὸ χωρίον αὐτό.[65]) Καὶ πολλοὶ ἀρχιερεῖς, καθὼς ὁ Σαμουὴλ καὶ ὁ Μελέτιος, διέμενον ὡς κάτοικοι εἰς τὸ χωρίον καὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀρκετοὶ ἐδῶ ἀπέθανον καὶ ἐτάφησαν. Περὶ αὐτῶν θὰ γίνῃ λόγος εἰς τὸ πρῶτον μέρος τοῦ τελευταίου κεφαλαίου.

Ἐὰν παραδεχθῶμεν τὸν Σταυρουπόλεως Ἄνθιμον καὶ τὸν Εἰρηνουπόλεως Σωφρόνιον ὡς οὕτως ἢ ἄλλως ἀρχιερατικὴν προϊσταμενίαν περιβληθέντας εἰς τὸ Μέγα Ρεῦμα, καταλήγομεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι μετὰ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος ὑπάρχουν ἱστορικαὶ μαρτυρίαι διὰ τοὺς ἀρχιερατικῶς προϊσταμένους τῆς χώρας τῆς ὁποίας γράφεται ἐδῶ ἡ ἱστορία. Πρῶτον θέτομεν τὸν Εἰρηνουπόλεως Σωφρόνιον, δεύτερον τὸν Σταυρουπόλεως Ἄνθιμον, χωρὶς νὰ ἔχωμεν ἀπόλυτον βεβαιότητα περὶ τῆς πραγματικῆς ἐξασκήσεως καθηκόντων ἀρχιερατικῆς προϊσταμενίας. Μετὰ τὸ 1768, ὁπότε τελειώνει ἡ ἀναφορὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Σταυρουπόλεως, ἐμφανίζεται ὁ Κλαυδιουπόλεως Νεόφυτος 1790—1804, ἴσως καὶ μέχρι τοῦ 1806, ὁπότε, ὡς εἴδομεν, ἐχειροτονήθη ὁ Μελιτινῆς Ἰωσήφ. Εἰς τὸν μικρὸν κώδικα (φύλλον 93 β) κατεχωρίζεται· «ἀπὸ ἅγιον Κλαυδιουπόλεως κὺρ Νεόφυτον διὰ τὸ συμπεφωνηθὲν (sic) ἐτήσιον ἐνοίκιον τοῦ μεριδίου τῆς *προεστείας του* διακόσια γρόσια τὸ ἀνάλογον αὐτοῦ ἀπὸ τῆς κβ΄. Ἰουλίου τοῦ ϛωγ΄. ἔτους, μέχρι τῆς α΄. Μαρτίου ϛωδ΄». Εἰς γράμμα Πατριαρχικὸν ἀπολυθὲν τὸ 1803, ἐπὶ Οἰκ. Πατριάρχου Καλλινίκου, ἀναφέρεται ὁ τιτουλάριος μητροπολίτης Κλαυδιουπόλεως Νεόφυτος ὡς προϊστάμενος Μ. Ρεύματος ἔχων συναδέλφους ἄλλους τρεῖς ἱερατικῶς προϊσταμένους («ἐκκλησιαστικοὺς προεστῶτας»). Ἐπώλησε τὸ μερίδιόν του (ἕνα ἀπὸ τὰ τέσσαρα τοῦ παγκαρίου) εἰς τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ κοινοῦ σχολείου τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ καρποῦται ὅλα τὰ δικαιώματα καὶ εἰσοδήματα («ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἐνοριακά, κύρια καὶ τυχηρὰ») ἐφ᾽ ὅρου ζωῆς πληρώνων 200 γρ. ἐτησίως, ἤτοι 111 ἐμβατοίκια εἰς τὸ Κοινὸν τῆς Μ. Ἐκκλησίας τὰ δὲ 89 εἰς τὸ προρρηθὲν σχολεῖον. (τὰ ἄλλα τρία μερίδια ἐπωλήθησαν προηγουμένως πατριαρχευσάντων τῶν παριαρχῶν Νεοφύτου, Γαβριήλ, Προκοπίου καὶ Γρηγορίου τοῦ Ε΄.)

Λαμβανομένου ὑπ᾽ ὄψιν ὅτι ὁ Μελιτινῆς Ἰωσὴφ ἐξελέγη τὸ 1806 ἀρχιερατικῶς προϊστάμενος Μ. Ρ., πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Κλαυδιουπόλεως Νεόφυτος δι᾽ ἀσθένειαν ἢ διὰ γῆρας ἢ δι᾽ ἄλλον τινὰ

[65]) Διὰ τὸν Μελέτιον καὶ μερικοὺς ἄλλους ἀρχιερεῖς ποὺ ἀπέθανον εἰς τὸ Μέγα Ρεῦμα βλέπε καὶ ἐμὸν «ἐπιμνημόσυνὸν λόγον εἰς τοὺς τέσσαρας πατριάρχας τοὺς ἐνταφιασθέντας εἰς τὸ Μ. Ρεῦμα». 1930 σ. 5 καὶ σημ. 2 τῆς ἰδίας σελίδος.

λόγον ἀπεσύρθη ἀπὸ τὴν ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν ἢ μετετέθη εἰς ἄλλην ἐνορίαν. Κατὰ τὸ 1808 καὶ ὁ Μελιτινῆς ἐγκαταλείπει τὴν θέσιν του. Εἰς τὸ φ. 127 β. σημειώνεται· «τῷ ἁγίῳ Μελιτινῆς ***δεσπότῃ τῆς ἐκκλησίας*** (1808) διὰ τὰ ἄσπρα τοῦ μεριδίου του ὁποῦ ἔδωσε τῷ ἄρχοντι καμινάρῃ Διαμαντάκῃ Καζανασμάζῃ ἐν τῇ ἐπιτροπῇ του τὸ ἀνάλογον ὀκτὼ μηνῶν ἀδουλεύτων ***καὶ ἀνεχώρησεν*** γρ. 605». Ὥστε προκατέβαλε χρήματα τοῦ μεριδίου τοῦ παγκαρίου τὰ ὁποῖα τοῦ ἐπεστράφησαν ὅταν ἀφῆκε τὴν θέσιν του. Εὐθὺς ἀμέσως εἰς τὸν κώδικα προστίθενται τὰ ἀκόλουθα· «τῷ ἁγίῳ Κλαυδιουπόλεως Νεοφύτῳ ἀλελχεσὰπ (ἀπέναντι λογαριασμοῦ) διὰ τὰ 400 γρόσια τοῦ μεριδίου του γρ. 100». Διὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Μελιτινῆς Ἰωσὴφ γίνεται καὶ ἄλλοῦ λόγος. Τὸ ἀντίτιμον τοῦ ἐμβατοικίου τῶν 8 μηνῶν—διὰ τὸ ὁποῖον ἀνέφερα παραπάνω—εἰσπράττεται «ἀπὸ προεστῶτα Γρηγόριον τοῦ ἔτους 1808 ἀνάλογον τῶν 8 μηνῶν τοῦ ἐμβατοικίου τοῦ ἁγίου Μελιτινῆς ὅστις ἀνεχώρησεν.» (φ. 125 β). Μετὰ δύο φύλλα προστίθεται· «ἀπὸ μερίδιον τοῦ Μελιτινῆς ἀνάλογον δύο ἡμερῶν δουλευθὲν γρ. 9:20». Ὁ ρηθεὶς ἐπίσκοπος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν προϊσταμενίαν Μ. Ρ., ἴσως δὲ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κλαυδιουπόλεως Νεοφύτου ἐπισυμβάντα τὸ 1809. Εἰς τὸν μεγάλον κώδικα φ. 176 ἔτος 1814, καταχωρίζεται σημείωμα, «2100 γρ. ἀπὸ τὰ τρία ἐμβατοίκια τῶν τριῶν προεστώτων, ***ἁγίου Μελιτινῆς Ἰωσήφ***, κὺρ Δοσιθέου καὶ κὺρ Καλλινίκου». Ἡ προϊσταμενία τοῦ Μελιτινῆς ὁριστικῶς τερματίζεται κατὰ τὸ προαναφερθὲν ἔτος, ὁπότε ἐξελέγη «μητροπολίτης Μεσημβρίας ἐν τῷ κατὰ τὸν Κουρούτσεσμεν πατριαρχικῷ ναῷ τοῦ Προδρόμου, παραιτησαμένου Γρηγορίου.» (Β. Μυστακίδου, ἔργ. σ. 56. Μ. Γεδεών, Χρονικὰ Πατριαχικῆς Ἀκαδημίας σ. 232). Ὁ Κλαυδιουπόλεως Νεόφυτος διέμενεν εἰς τὸ Μ. Ρεῦμα καὶ μετὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Μελιτινῆς ὡς χωρεπισκόπου Μ. Ρ. Τὸ ὄνομα τοῦ Κλαυδιουπόλεως ἀποθανόντος κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1809 «εἰς θανὴν καὶ μνημόσυνον τοῦ Κλαυδιουπόλεως γρ.» — ἀνεγράφη καὶ εἰς τὰ δίπτυχα[66]) τῆς ἐκκλησίας τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα ἀπαγγέλ-

[66]) Δὲν πρέπει νὰ δώσωμεν μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν ἐγγραφὴν τῶν ὀνομάτων τῶν ἀρχιερέων εἰς τὰ δίπτυχα τῆς Ἐκκλησίας Μ. Ρεύματος καὶ νὰ ἐκλάβωμεν τὴν ἀναγραφὴν αὐτὴν ὡς ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι ὁ μνηνονευόμενος ἀρχιερεὺς ἐχρημάτισε πάντως καὶ χωρεπίσκοπος ἢ ἀρχιερατικῶς προϊστάμενος τοῦ Μ. Ρεύματος. Πολλοὶ ἐνεγράφησαν ὡς δωρηταί, ὡς προσενεγκόντες χρήματα διὰ νὰ μνημονεύωνται εἰς τὴν παρρησίαν τεθνεώτων. Τοιοῦτοι π. δ. χ. εἶναι ὁ Ἐφέσου Σαμουήλ, ὁ πρώην Ἐλασσῶνος Ἀμβρόσιος καὶ ἄλλοι. Τὰ δίπτυχα γράφουν· τῶν μακαρίᾳ τῇ λήξει ἀρχιερέων· Σαμουήλ, Ἀμβροσίου, Νεοφύτου, Ἱερεμίου, Ἰωακείμ, Κωνσταντίου, Παϊσίου, Δανιήλ, Παϊσίου, Γερμανοῦ, Ἰωακείμ. Ἐξ αὐτῶν ὑπάρχουν ἐκτὸς τῶν δύο τῶν προαναφερθέντων ὡς μὴ προϊσταμένων καὶ οἱ Διδυμοτείχου Παΐσιος, Ἱερεμίας Χαλκηδόνος, Λήμνου Δανιὴλ καὶ ἄλλοι.

λονται ἀπὸ τῆς ὡραίας Πύλλης κατὰ τὴν Κυριακὴν τῆς Ὀρθοδοξίας. (Βλέπε μικρὸν κώδικα φύλλα 108α, 128α).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κλουδιουπόλεως καὶ τὴν προσωρινὴν ἀποχώρησιν τοῦ Μελιτινῆς Ἰωσὴφ προσεκαλοῦντο ἀρχιερεῖς ἀπὸ τοὺς ἐν Κ)πόλει ἐνδημοῦντας. Κατὰ τὸ 1809 π. δ. χ. διὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Ταξιαρχῶν προσεκλήθη ὁ μητροπολίτης Βερροίας, καθὼς καὶ διὰ τὰς ἑορτὰς τῶν Χριστουγέννων. (Μικρ. κῶδ. φ. 137 β) «εἰς ἔκδοσιν τῷ Βερροίας τῶν Ταξιαρχῶν γρ. 7: 20 Χριστουγέννων 6: 20». Ὁ Μελιτινῆς Ἰωσὴφ φαίνεται ὅτι ἐπανῆλθεν εἰς τὴν προϊσταμενίαν ὀλίγον χρόνον πρὸ τῆς προαγωγῆς του εἰς μητροπολίτην Μεσημβρίας. Δὲν ξεύρομεν εἰς ποίαν ὑπηρεσίαν εὑρίσκετο ἐν τῷ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1809—1814 χρονικῷ διαστήματι. Ἀπὸ τοῦ Μαρτίου τοῦ 1811 ἀρχιερατεύει ὁ διὰ τὴν προϊσταμενίαν τοὺ Μ. Ρεύματος ἐκλεγεὶς ἐπίσκοπος Εὐδοκιάδος Γρηγόριος. Διὰ τὴν χειροτονίαν του ἡ ἐπιτροπὴ τοῦ Μ. Ρεύματος εἶχε πληρώσῃ εἰς τὸ πατριαρχεῖον γρ. 1116, τὰ ὁποῖα καὶ εἰσέπραξε κατόπιν ἀπὸ τὸν ὀφειλέτην ἀρχιερέα. (Μικρ. κῶδιξ φ. 206 β). Ἡ εἴσπραξις ἔγινε κατὰ τὸ ἔτος 1817, ὄντος ἀκόμη τοῦ Γρηγορίου τιτουλαρίου ἐπισκόπου Εὐδοκιάδος. Ὁ Εὐδοκιάδος πόσον χρόνον ἔμεινε καὶ κατὰ ποῖα χρονικὰ διαστήματα, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ ἐπανῆλθεν, ὡς εἴδομεν, ὁ Μελιτινῆς, δὲν γνωρίζομεν ἐπακριβῶς. Κατὰ τὸ 1818 ἀναγινώσκομεν εἰς τὸν μικ. κώδικα φ. 176 α «δι' ἐκδόσεις ἀρχιερέων, κηρία καὶ καϊκιάτικα αὐτῶν γρ. 104.» Ἀλλὰ πρόκειται περὶ δύο ξένων ἀρχιερέων ἢ περὶ ἑνὸς ξένου καὶ ἑτέρου τοῦ χωρεπισκόπου τοῦ τόπου, οὕτως ἢ ἄλλως καὶ ὁ Εὐδοκιάδος ὁριστικῶς ἀπεσύρθη τὸ 1817, ὁπότε τὴν ἀρχιερατικὴν προϊσταμενίαν ἐκ μεταθέσεως ἀνέλαβεν ὁ τιτουλάριος ἐπίσκοπος Θεοδωρουπόλεως Ἄνθιμος—ἐκλεγεὶς τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1805 διὰ τὴν Καφατιανὴν τοῦ Γαλατᾶ—ὁ ὁποῖος καὶ διέμενεν εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν μέχρι τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1821, ὁπότε καὶ ὑπέστη τραγικὸν θάνατον [67]) μαζὶ μὲ ἄλλους ἀρχερεῖς, καθὼς καὶ ἀλλαχοῦ θὰ ἴδωμεν. Ὅτι διέμεινεν ὁ ἀείμνηστος Ἄνθιμος εἰς τὴν προϊσταμενίαν τοῦ Μ. Ρεύματος μέχρι τοῦ θανάτου του καταφαίνεται ἀπὸ τὰ σημειώματα τῶν κωδίκων. Κατὰ Δεκέμβριον π.δ.χ. τοῦ 1820 ὁ μικρὸς κῶδιξ (φ. 217 α) μᾶς δίδει τὴν ἑξῆς πληροφορίαν· «εἰς τὸν ***ἀρχιερέα μας***

[67]) «Πολλὰ τότε καὶ ἄλλα συνεσώρευσαν... σφάγια Χριστιανῶν, ἐν οἷς καὶ τὸν ἀγαθὸν ἐπίσκοπον Θεοδωρουπόλεως, τὸν ἐπιστάτην τῆς Ἐκκλησίας τοῦ ἐν Καταστένῳ Ἀρναούτκιογίου». Λόγος Κωνσταντίνου Οἰκονόμου εἰς τὸ μνημόσυνον τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε'.— Ὀδησσὸς 1822. Ἀθήνησι 1853 ὑπὸ Χ. σ. 50 καὶ 128.

κ. Ἄνθιμον δωρεὰν ἀπὸ τὸ ἐμβατοίκιόν του, διὰ νὰ καλέσῃ ἐξ ἀνάγκης μὲ τὸ νὰ τὸν ἤθελε τὸ ἐτράφιόν του (κόμμα του) γρ. 1000, ἐξ ὧν 500 τῷ ἐδωρήθησαν ἐπὶ Κ. Παπαρηγοπούλου τὰ δὲ ἄλλα 500 εἰς τὰς ἡμέρας μας» [68]). Ὥστε ὁ «ἀρχιερεύς μας» ποὺ σημειώνεται εἰς τὸν ἴδιον κώδικα τὸ 1821 εἶναι ὁ Ἄνθιμος. [69]) Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀνθίμου καὶ τὴν ἐξαφάνισιν πολλῶν εὐπόρων οἰκογενειῶν, ἰῶν ὁποίων αἱ περιουσίαι, ἰδίᾳ τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν ἀρχόντων—ἀνωτέρων ὑπαλλήλων τῶν παραδουναβίων Ἡγεμονιῶν καὶ τῆς Μ. Ἐκκλησίας- ἐδημεύθησαν, δὲν ἐμφανίζεται ἀρχιερατικῶς προϊστάμενος τοῦ χωρίου. Καλοῦνται ἔξωθεν ἀρχιερεῖς καὶ ὡς τοιοῦτος προετιμᾶτο ὁ Εὐμενείας Κωνστάντιος ἐκλεγεὶς κατὰ τὸ 1816 χωρεπίσκοπος τῆς Παναγίας Ἐλπίδος Κοντοσκαλίου. (Μικρ. κῶδιξ φ. 277α, 287β). Τὸ 1839 προσεκλήθη ὁ μητροπολίτης Σμύρνης· «τῷ ἁγίῳ Σμύρνης γρ. 120 καὶ τῷ διακόνῳ του 18» (φ' 363). Καὶ ὀλίγον παρακάτω· εἰς ἀρχιερατικὴν λειτουργίαν Ταξιαρχῶν καὶ Εἰσοδίων, εἰς κόλλυβα μνημοσύνου καὶ περιποίησιν δεσπότου γρ. 408 : 30». Τὸ 1840 ἔγινεν ἀναφορὰ τῶν τότε ἐπιτρόπων πρὸς ἀρχιερατικὴν χειροτονίαν τοῦ ἱερέως τῆς Κοινότητος Παϊσίου, ὁ ὁποῖος χειροτονηθεὶς διέμεινε χωρεπίσκοπος, ὡς ἐσημείωσα, ὑπὸ τὸν τίτλον Σεβαστείας ἀποθανὼν κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1873. «Τὴν δ' Ἰουλίου ἐκηδεύθη μετὰ τῆς δεούσης τάξεως ὁ ἐπὶ πλολὰ ἔτη διατελέσας ἀρχιερατικῶς προϊστάμενος τῆς ἐν Μεγάλῳ Ρεύματι ἱερᾶς ἐκκλη-

[68]) Περὶ τοῦ Κωνσταντίνου Παπαρρηγοπούλου, «καπσιμάλη» τῆς ἐκκλησίας θείου τοῦ ἱστορικοῦ Παπαρρηγοπούλου, θὰ γίνῃ λόγος εἰς ἄλλο κεφάλαιον.

[69]) Φ. Κουκουλέ, ἔνθ. ἀνωτ. σ. 242. Κατὰ τὸ 1820 ἀπαντᾷ καὶ ἄλλος Θεοδωρουπόλεως ὡς ἱεροκῆρυξ λαβὼν γρ. 15 διὰ δύο λόγους ποὺ ἐκήρυξεν «ἀπὸ τοῦ θρόνου». Ἦτο ὁ βοηθὸς ἐπίσκοπος τοῦ μητροπολίτου Ἡρακλείας Χρύσανθος, ἐκλεγεὶς τὸν Αὔγουστον τοῦ 1796. Β. Μυστακίδου, «Ἱστορικαὶ σελίδες Κουρούτσεσμε» σ. 54.— Κατὰ τὸ ἔτος 1737 (μεγάλος κῶδιξ φ. 329) παρουσιάζεται καὶ ἄλλος Θεοδωρουπόλεως Δανιήλ, κάτοικος, καθὼς ἀναφέρει ὁ κῶδιξ τοῦ Μ. Ρεύματος κατοικῶν εἰς σπίτι («ἀκαρέτιον») τῆς ἐκκλησίας. Κατὰ τὸ 1825 εἶχεν ἐκλεγῇ χωρεπίσκοπος Ἁγίου Νικολάου, ὢν πρότερος ἱερατικῶς προϊστάμενος τοῦ ἰδίου ναοῦ. (Κωδ. Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ΙΔ'. σ. 77). Τὸ 1839 ὁ λόγιος οὗτος ἱεράρχης ἐξελέγη μητροπολίτης Λήμνου καὶ ἐχρημάτισε κατὰ τὸ 1849 ἐπὶ ὀλίγους μῆνας σχολάρχης τῆς πατρισχικῆς σχολῆς Κουρουτσεσμέ. Φαίνεται ὅτι πρὶν νὰ προαχθῇ εἰς μητροπολίτην Λήμνου κατοικοῦσε στὸ Μ. Ρεῦμα. Κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1837 ὑπογράφει «ἐγχωριακὸν γράμμα διὰ τοῦ ὁποίου ἐξησφαλίζετο ἡ συντήρησις τῶν δύο σχολείων τῆς χώρας κοινοῦ καὶ ἑλληνικοῦ». Ὁ Δανιὴλ ἀπέθανε κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1853 καὶ εἶχεν ὡς διάδοχον εἰς τὴν μητρόπολιν Λήμνου τὸν Μεγαρευμιώτην Ἰωακεὶμ ἀδελφὸν τοῦ κεχαγιᾶ Μ. Ρ. Στεφάνου, τότε δὲ Μ. Πρωτοσύγκελλον τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου. Περὶ Δανιὴλ βλέπε καὶ Β. Μυστακίδου, μνημ. ἔργον σ. 48 — 49.

σίας τῶν Ταξιαρχῶν ἐπίσκοπος Σεβαστείας Παΐσιος» σημειώνει ὁ Καλλίφρων εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἐπιθεώρησιν (περίοδος Γ'. τόμ. Στ'. σ. 128). Ἐνεταφιάσθη ὄπισθεν τοῦ ἱεροῦ βήματος, ἀριστερὰ εἰς τὸν προσβλέποντα πρὸς αὐτό. Μέχρις ἐσχάτων ἐσώζετο ἡ μαρμαρίνη πλάκα ποὺ ἐσκέπαζε τὸν τάφον τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἱεράρχου. Διὰ τὸν ἀρκετῆς ὅπωσδήποτε μορφώσεως κληρικὸν αὐτὸν εἶχον ἀκούσῃ μερικὰ ἀνέκδοτα ἀπὸ τὸν ἐπὶ πολλὰ ἔτη καθήκοντα γραμματέως ἐκπληροῦντα Μεγαρευμιώτην μακαρίτην Ἀρίσταρχον (γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἄρην) Ἠλιάσκον ὁ ὁποῖος τὸν ἔφθασε κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ἀρχιερατείας του. Ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς ἢ ἄλλους τοῦ ἀειμνήστου Παϊσίου περιῆλθον εἰς χεῖράς μου μερικὰ βιβλία του. Εἰς τὸ βιβλίον τὸ περιέχον τὸ περὶ ἱερῶν τελετῶν σύγγραμα τοῦ Θεσσαλονίκης Συμεὼν (ἐκδόσεως 1683) ἐν Ἰασίῳ) εἶναι γραμμένα τὰ ἑξῆς· «Ἄνθιμος πατριάρχης Κωνταντινουπόλεως ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ εὔχεται» ἰδιόχειρον τοῦ εἰρημένου Πατριάρχου. Κατόπιν ἀκολουθιῶν τὰ ἑξῆς γραμμένα διὰ χειρὸς τοῦ Παϊσίου· «ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Πατριάρχου κυρίου Ἀνθίμου τοῦ Βυζαντίου (λέξις δυσανάγνωστος) τῶν νησειῶν 30 ἡμέρᾳ Κυριακῇ ἐχειροτονήθην ἀρχιερεὺς παρὰ τοῦ Δέρκων κὺρ Γερμανοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν τῷ θείῳ ναῷ τῶν Ἀσωμάτων τοῦ Μεγάλου Ρεύματος εἰς τὸ 1840.

(ὑπογραφὴ) ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Σεβαστείας
ΠΑΪΣΙΟΣ

«Καὶ τόδε σὺν τοῖς ἄλλοις Παϊσίου ἀρχιερέως τοῦ Βυζαντίου». Τοῦ Παϊσίου ἀρχιερατεύοντος ἐν Μ. Ρεύματι ὑπηρέτει ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐκκλησίᾳ καὶ ὁ ἀρχιμανδρίτης Προκόπιος «προεστώς» Οὗτος τὴν 7 Ἀπριλίου 1855 ἐψηφίσθη τιτουλάριος ἐπίσκοπος Κλαυδιουπόλεως καὶ διωρίσθη ἀρχιερατικῶς προϊστάμενος τῆς ἐνορίας τοῦ Ἁγίου Νικολάου Γαλατᾶ. Ἀργότερον ἐξελέγη μητροπολίτης Μογλενῶν· (Καλλίφρονος «Ἐκκλησιαστικὸν Δελτίον» σ. 151. Κωνσταντινουπόλεως 1867).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Παϊσίου ἐξελέγη κατ' Αὔγουστον τοῦ 1874 χωρεπίσκοπος Μ. Ρεύματος ὁ ἐκ τοῦ χωρίου τούτου, ὡς ἤκουσα, καταγόμενος Γερμανός, ὑπὸ τὸν τίτλον Εἰρηνουπόλεως. Κατὰ Μάϊον τοῦ 1877 ἐξελέγη μητροπολίτης Μογλενῶν. Κατὰ τὸν Αὔγουστον τοῦ ἰδίου ἔτους ἐκλέγεται μὲ τὸν ἴδιον τίτλον τοῦ Εἰρηνουπόλεως χωρεπίσκοπος Μ. Ρεύματος ὁ Φώτιος, θεῖος τοῦ ἀειμνήστου οἰκ. πατριάρχου Φωτίου τοῦ Β'. τοῦ Μανιάτου. Μετά τινα ἔτη ἐξελέγη μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως, ὅπου διαμείνας μέχρι τῶν διωγμῶν τοῦ 1906 καὶ ἐξορισθεὶς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, ἐξελέγη βραδύτερον μητροπολίτης Κοζάνης. Ὁ Φώτιος ἐφημίζετο ὡς καλὸς ἱεροκῆρυξ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους. Ὁ ἀ-

είμνηστος Β. Δ. Καλλίφρων εἰς τὸν δεύτερον τόμον τῆς «Συλλογῆς ἐκκλησιαστικῶν λόγων» (1886) δημοσιεύων ἑπτὰ λόγους τοῦ Φωτίου (ἐπικηδείους, ἐπιμνημοσύνους καὶ προσφωνητηρίους) γράφει· «τοῦ θεοφιλεστάτου Εἰρηνουπόλεως κ. Φωτίου, ἑνὸς ***τῶν διακεκριμένων ἱεροκηρύκων***». Τὴν 18 Ἀπριλίου 1876 ἐξεφώνησεν ἐπικήδειον ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Παύλου Μουσούρου—κατοίκου Μ. Ρεύματος—ἀδελφοῦ τοῦ Κωστάκη Μουσούρου πασᾶ καὶ πενθεροῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου Καραθεοδωρῆ πασᾶ. Ὁ λόγος ἀπηγγέλθη «ἐν τῷ κατὰ τὸ Μ. Ρεῦμα ἱερῷ ναῷ τῶν Ταξιαρχῶν,» ἐνώπιον τοῦ Οἰκ. Πατριάρχου Ἰωακεὶμ τοῦ Β' (δευτέρα πατριαρχεία) συμπαραστατουμένου ὑπὸ τῆς ἱερᾶς συνόδου. [70]) Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα κατόπιν τῆς τοιαύτης ἐμφανίσεως τοῦ Φωτίου εἰς τὸ Μ. Ρεῦμα ἐψηφίσθη τιτουλάριος Εἰρηνουπόλεως καὶ διωρίσθη, ὡς ἐσημείωσα, ἀρχιερ. προϊστάμενος τοῦ προαστείου. Ὡς τοιοῦτος διετέλεσε μέχρι τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1881. Τοῦτον διεδέχθη ὁ Παμφίλου Σωφρόνιος, κατόπιν Προικοννήσου, θεῖος τοῦ μεγάλου Ἕλληνος ἐφοπλιστοῦ Κυριακίδου, σπουδάσαντος εἰς τὴν Ροβέρτειον σχολήν, καθ' ὃν χρόνον ἔμενε παρὰ τῷ θείῳ του εἰς τὰ κελλία τῆς ἐκκλησίας. Τὸν Σωφρόνιον παρατείναντα τὴν προϊσταμενίαν του μέχρι τοῦ 1890 διεδέχθη ὁ Εὐγένιος ὡς ἀρχιμανδρίτης, μεσολαβησάσης μιᾶς βραχυχρονίου προϊσταμενίας τοῦ ἀρχιμανδρίτου Μακαρίου. Κατόπιν τὸ 1892 προϊστάμενος διωρίσθη ὁ γνωστὸς Ἀμβρόσιος Σταυριανός, χιακῆς καταγωγῆς—Πρεσπῶν κατόπιν, Νεοκαισαρείας, Καισαρείας, Δέρκων—ψηφισθεὶς ἐπίσκοπος Κλαυδιουπόλεως διὰ τὴν ἀρχιερ. προϊσταμενίαν τοῦ χωρίου τὸν Μάρτιον τοῦ 1893, διαμείνας μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1895 ὁπότε, ὡς ἐσημείωσα, ἐξελέγη μητροπολίτης Πρεσπῶν. Κατὰ τὸ 1898 ἱερατ. προϊστάμενος ἦτο ὁ Νικόδημος, τὸ 1899 ἱερατ. προϊστάμενος ὁ Τιμόθεος Καπλάνης. Μετ' ὀλίγον διωρίσθη ὡς ἱερατικῶς προϊστάμενος ὁ ἀρχιμανδρίτης Μιχαήλ, προβιβασθεὶς κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1900 εἰς τι-

---

[70]) Τόμ. Β. σ. 128 — 133. Προοιμιάζεται ὡς ἑξῆς· «καθώς, δέσποτα... ὁ εὑρισκόμενος εἰς τὴν κορυφὴν ὑψηλοῦ ὄρους, ἔχων ὁρίζοντα εὐρὺν καὶ καθαρόν, κατασκοπεῖ τὰ πέριξ, καὶ εὐχερέστερον ἐξ ἀπόπτου δύναται νὰ χωρογραφήσῃ τοὺς λόφους καὶ τὰς κοιλάδας, τὰ δάση καὶ τοὺς δρυμούς, τοὺς ποταμοὺς καὶ τὰς διαφόρους μορφὰς τοῦ γηΐνου ἐδάφους, τὰς ὁποίας σχηματίζει ἡ ἀπέραντος ποικιλία τῆς φύσεως, τοιουτοτρόπως ὁ κῆρυξ τοῦ Εὐαγγελίου, ἀναβὰς ἐπὶ τὴν ὑψηλὴν σκοπιὰν τοῦ θανάτου, καθαρὸν ἔχων τὸ ὄμμα τῆς διανοίας ἀπὸ τὰ ἐπιπροσθοῦντα ἐν τῷ κόσμῳ κωλύματα ἢ φόβου ἢ ἐλπίδος ἢ κολακείας, ἐπισκοπεῖ τὴν πνευματικὴν ἄρουραν τῆς ψυχῆς καὶ ζωγραφεῖ διὰ τοῦ καλάμου τὴν ποικιλίαν τῶν λόγων καὶ ἔργων, τῆς διαγωγῆς καὶ τοῦ χαρακτῆρος ἐκείνου, εἰς οὗ τὴν κηδείαν ἐκλήθη νὰ περιγράψῃ τὰ πνευματικὰ κατορθώματα». Ἀκολουθοῦν τὰ συνήθη βιογραφικά.

τουλάριον ἐπίσκοπον Κλαυδιουπόλεως καὶ διαμείνας εἰς τὸ χωρίον μὲ τὴν ἰδιότητα τοῦ χωρεπισκόπου ἕως Δεκεμβρίου τοῦ 1906. Ἐπὶ τῆς προϊσταμενίας τούτου, προεδρεύοντος τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ ἰατροῦ Ἰωσηφίδου, ἐκτίσθησαν τὰ ξύλινα κελλία τῶν ἱερέων, οὐχὶ ἀντάξια τῆς ἱστορικῆς ταύτης Κοινότητος. Μετὰ τὸν προαναφερθέντα Κλαυδιουπόλεως ἱερατικῶς προϊστάμενος διωρίσθη ὁ πολὺ γνωστὸς εἰς τὴν πόλιν ἀρχιμανδρίτης Γερμανὸς Πολίτης, ψηφισθεὶς τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ μακαρίτου Ἀγαθοκλέους Λαγουδάκη, θαυμαστοῦ τοῦ πατριάρχου Ἰωακεὶμ τοῦ Γ., ἐπίσκοπος Ἀργυρουπόλεως, ὑπηρετήσας ὑπὸ τὴν ὡς ἄνω ἰδιότητα ἀπὸ Μαρτίου 1907 (ὅτε ἐψηφίσθη) μέχρι Ὀκτωβρίου τοῦ ἰδίου ἔτους. Τὸν διεδέχθη ὁ Χαριουπόλεως Φιλόθεος, ὑπηρετήσας μέχρι τοῦ Ἰανουαρίου τῷ 1908. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς μέχρι τοῦ 1902 ἱερατικῶς προϊστάμενοι μὲ βραχυχρόνιον διαμονὴν ἐχρημάτισαν οἱ ἑξῆς· ἱερεύς τις Ζήσης ὀνόματι, ὁ ἀρχιμανδρίτης Παρθένιος Φωτιάδης καὶ ὁ ἔγγαμος ἱερεὺς ἀπὸ Κυδωνιῶν καταγόμενος Στέφανος Ἀθανασιάδης, δόκιμος ἱεροκῆρυξ καὶ καθηγητὴς τῶν Θρησκευτικῶν τῆς μέσης παιδεύσεως. Ἀπὸ τοῦ 1912 μέχρι τοῦ 1920 καθήκοντα ἱερατικῶς προϊσταμένου ἐξετέλει ὁ ἔγγαμος καὶ σεβάσμιος ἱερεὺς Ἰωβιανὸς Λαυρακᾶς ἀπόφοιτος Γυμνασίου.

Ἀπὸ 3/16 Ὀκτωβρίου 1920 μέχρις 29 Ἰανουαρίου 1925 ἀρχιερατικῶς προϊστάμενος ἐχρημάτισεν ὁ γράφων τὴν παροῦσαν ἱστορίαν ὡς ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι ἐπίσκοπος Σκοπέλου τοῦ Θρᾳκικοῦ, ἀπὸ δὲ τῆς 29 Ἰανουαρίου 1925 ἕως 20 Μαΐου 1926 ἐτέλει καθήκοντα ἀρχιερατικῶς προϊσταμένου φέρων τὸν τίτλον τοῦ μητροπολίτου Ἡλιουπόλεως. [71]

Μετὰ ταῦτα, συνεπείᾳ τῆς ἀραιώσεως τοῦ ὁμογενοῦς πληθυσμοῦ προελθούσης ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπὸ τὴν ἐκ φόβου ἀναχώρησιν πολλῶν ὡς ἤδη ἐσημείωσα μὴ ἀνταλλαξίμων, κατηργήθη ἐδῶ (Μ. Ρ.) τὸ σύστημα τῆς ἀρχιερατικῆς προϊσταμενίας. Καὶ ὄχι μόνον αὐτό· ἀλλὰ καὶ οἱ ἱερεῖς ἔγγαμοι ἢ ἄγαμοι, ποὺ ἦλθον κατόπιν ὡς ἱερατικῶς προϊστάμενοι, δὲν ἦσαν

71) Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι αἱ ἐκδόσεις ἱεροπραξιῶν διὰ τοὺς ἀρχιερατικῶς προϊσταμένους τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὸν δέκατον ὄγδοον καὶ προηγουμένως, μέχρι τῶν μέσων τοῦ δεκάτου ἑνάτου καί τι βραδύτερον ἐξεδίδοντο ἢ γενικῶς ἢ χωριστά. Ἦτο ἕνας ἀπὸ τοὺς πόρους τῆς συντηρήσεως τοῦ ἑκάστοτε πατριάρχου. Εἰς τὸν μικρὸν κώδικα φ' 209α — ἔτος 1818 — 1819 — διαβάζομεν «εἰς ἀπόλυτον ἔκδοσιν τοῦ ἀρχιερέως γρ. 150. = «τέσσαρα καὶ ἥμισυ μηνιαῖα ἐκδόσεως ἀρχιερέως γρ. 52 = 20. Παρακάτω· «εἰς τρία καὶ ἥμισυ μηνιαῖα ἐκδόσεως ἀρχιερέως γρ. 52 = 20. Σήμερον οἱ ἀρχ. προϊστάμενοι μὲ ἔκδοσιν κάμνουν ἱεροπραξίας τὰς ὁποίας πληρώνουν οἱ ἐνδιαφερόμενοι, τὰς λοιπὰς ἐκτελοῦν χωρὶς ἔκδοσιν.

θεολόγοι. Μόλις ἐσχάτως εἶχον προσληφθῇ ὡς ἱερατικῶς προϊστάμενοι δύο ἀπόφοιτοι τῆς ἐν Χάλκῃ θεολογικῆς σχολῆς, ὁ Χρυσόστομος Τριανταφυλλίδης καὶ κατόπιν ὁ κατ' ἀρχὰς ὡς διάκονος χρηματίσας— καὶ ἕως τώρα προϊσταμενεύων—ἀρχιμανδρίτης Ἀλέξανδρος Καρακάσης, υἱὸς τοῦ ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἰς τὸ πρωτόκολλον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου λίαν εὐδοκίμως ἐργασθέντος μακαρίτου Σωτηρίου Καρακάση.

β) Ἱερατικῶς προϊστάμενοι, ἱερεῖς, διάκονοι καὶ οἱ λοιποί.

Εἰς ἕνα πατριαρχικὸν γράμμα τοῦ 1853 καταχωρίζονται μεταξὺ ἄλλων καὶ τὰ ἑξῆς: «μὴ ἔχουσιν ἄδειαν ἀπὸ τοῦδε οἱ ἐπίτροποι τῶν ἐκκλησιῶν αὐξάνειν τὰ ἐμβατοίκια ***τῶν ἱερέων***, οὐδὲ τὸ προσωπικὸν τῶν ὑπαρχόντων ***προεστώτων***. [72]) Ὡς βλέπει ὁ ἀναγνώστης ξεχωρίζοντο οἱ προεστῶτες ἀπὸ τοὺς ἁπλοῦς ἱερεῖς. Προεστῶτες ἱερεῖς διωρίζοντο καὶ ὠνομάζοντο καὶ ὅταν ὑπῆρχε καὶ ἀρχιερατικῶς προϊστάμενος. Οἱ «προεστοὶ» ἢ οἱ «προεστῶτες» οὗτοι ἦσαν τρεῖς ἢ τέσσαρες —διάφοροι ἀπὸ τοὺς ἐφημερίους—καὶ εἶχον σχέσιν μὲ τὰ λεγόμενα γεδίκια. Τὸ γεδίκιον, λέξις τουρκική, ἐσήμαινε τὴν ἄδειαν ἐξασκήσεως ἐπαγγέλματος, [73]) καὶ «δικαίωμα ἐγκαταστάσεως ἱερέως λαμβανόμενον ἄλλοτε ὑπὸ τῶν μητροπολιτῶν ἢ τῶν ἐπισκόπων». Ἐπὶ Πατριάρχου Ἀνθίμου τοῦ Γ΄. κατὰ Μάρτιον τοῦ 1823, ἐξεδόθη σιγίλλιον διὰ τὴν ἐνορίαν Ταταούλων (Kurtuluş), ὅπου ἀναφέρεται ἡ ἀκόλουθος περικοπὴ σχετικὴ πρὸς τὸ θέμα αὐτό· «***τεσσάρων μεριδίων*** ταχθέντων ἐξ ἀρχῆς, καὶ τέσσαρες ἱερεῖς ἐτάχθησαν ἐπὶ ἐκτελέσει τῶν ἱερῶν ὑπουργημάτων». [74]) Ὁ Α. Κ. Ὑψηλάντης κατὰ τὸ 1788 ἀναφέρει· «ἱερομόναχός τις ἔδωκεν εἰς τὸ παγκάρι τῆς κατὰ τὸ μέγα ρεῦμα ἐκκλησίας τῶν Ἀρχιστρατήγων γρόσια 1500 ἐπὶ συμφωνίᾳ τοῦ ἐν ὄσῳ ζῇ νὰ ἔχῃ τὸ ἓν μερτικὸν ἀπὸ τὰ τρία τοῦ ἐμβατοικίου τῆς Ἐκκλησίας, καὶ θανόντος του νὰ μείνῃ τὸ μερτικὸν τοῦ ἐμβατοικίου εἰς τὸ παγκάρι διὰ νὰ τὸ πωλήσουν ὅποιον θέλουν... τούτου θανόντος ὁ βεκίλης τῆς Δραγομανίας τῆς Πόρτας Πεϊζαδὲς Ἀλέξανδρος Καλλιμάχης ἐμήνυσε τὸν Πατριάρχην Προκόπιον νὰ δώσῃ τὸ μερτικὸν αὐτὸ

72) Παμφίλου Μελισσηνοῦ Χριστοδούλου «Τὰ Ταταῦλα» (Κ/πολις 1914) σ. 147.

73) Λεξικὸν Τουρκοελληνικόν, Ι. Χλωροῦ εἰς τὴν λέξιν Gedik. Τὸ γεδίκιον κυρίως σημαίνει κόψιμον, ἐγκοπήν, ὡς ἦτο π. δ. χ. εἰς τὰ παλαιὰ χρόνια ἡ ἐγκοπὴ τῆς Τσέτουλας.

74) Μελισσηνοῦ, ἔνθ. ἀν. σ. 143 – 144.

τοῦ ἐμβατοικίου τῷ διδασκάλῳ τῶν τέκνων του Σεραφείμ· τὸ ἐπρόσταξεν ὁ Πατριάρχης τοῖς ἐπιτρόποις τοῦ παγκαρίου· ἀπεκρίθησαν τὸ ὅτι ζημιοῦται ἡ ἐκκλησία, ἐπειδὴ καὶ τὸ εἰσόδημα τοῦ μεριδίου αὐτοῦ ἔχει νὰ μείνῃ κέρδος τοῦ παγκαρίου. [75]) Πράγματι δὲ κατόπιν τῶν ἐνστάσεων καὶ τοῦ θορύβου τὸν ὁποῖον προεκάλεσαν οἱ Μεγαρειμιῶται διὰ τὴν ζητηθεῖσαν παραχώρησιν τοῦ μεριδίου τοῦ Ἀμβροσίου εἰς τὸν «ἤδη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτῃ προεστεύοντα ὁσιώτατον ἐν ἱερομονάχοις κὺρ Σεραφεὶμ» ἐξεδόθη κατὰ μῆνα Ἰούλιον τοῦ 1788 ἐπὶ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Προκοπίου νέον πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν γράμμα μὲ τὸ ὁποῖον ἐρρυθμίζετο τὸ ζήτημα αὐτό. Λόγος γίνεται περὶ 4 μεριδίων καὶ ***4 προεστώτων.***

Κατὰ τὸ 1808—9 ὑπῆρχον τρεῖς προεστῶτες· (γρ. εἰς ἀπόδειξιν πατριαρχικὴν διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν 3 προεστώτων (κώδ. φ. 128α). Οἱ «προεστοί» εἶχον τὰ δικαιώματα τῶν διαφόρων ἱεροπραξιῶν, κατὰ τὸ τότε ἰσχῦον σύστημα, καὶ ἀπέναντι αὐτῶν εἰς ἀντάλλαγμα ἐπλήρωνον γεδίκια καὶ ἐμβατοίκια εἰς τὸν ναὸν καὶ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον. Αὐτὰ κατηργήθησαν τὸ 1862 διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν Ἐθνικῶν Κανονισμῶν. Ἐν τούτοις ἔργῳ ὑφίσταντο τὰ ἐμβατοίκια εἰς τὰς ἐνορίας τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς καὶ εἰς τὰς πλησίον αὐτῆς ἐπαρχίας πληρωνόμενα ἀπὸ μέρους τῶν προϊσταμένων εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἐπιτροπὰς ἢ εἰς τοὺς μητροπολίτας τῶν εἰρημένων ἐπαρχιῶν. Ἐξέλιπον μετὰ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον.

Οἱ ἐπίτροποι τοῦ Μ. Ρ. ἀπέναντι τοῦ ἀντιτίμου ἑκάστου μεριδίου τοῦ παγκαρίου ἐπλήρωνον τὸ ἀνάλογον ἐμβατοίκιον ἑκάστου προεστοῦ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον. [76])

---

[75]) «Τὰ μετὰ τὴν Ἅλωσιν» σ. 685. Ὁ ἱερομόναχος Ἀβρόσιος εἶναι ὁ διδάσκαλος καὶ πνευματικὸς καὶ κατόπιν προεστὼς τοῦ Μ. Ρεύματος. Περὶ τοῦ ἐναρέτου αὐτοῦ κληρικοῦ κάμνει λόγον τὸ κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1784 ἐπὶ πατριάρχου Γαβριὴλ ἐκδοθὲν πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν γράμμα ὅπου ἀναγινώσκομεν· «ἱερομόναχὸν, τὸ ἦθος κόσμιον εὐτάκτως διάγοντα ὥστε εἶναι καὶ λέγεσθαι ἕνα τῶν προεστώτων τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐνορίας ταύτης». Ἀντίγραφον τοῦ γράμματος αὐτοῦ καταχωρίζεται εἰς τὸ φύλλον 47 τοῦ μεγάλου κώδικος.

[76]) Φ. Κουκουλέ, ἔνθ. ἀν. σ. 251, 258 — 261. Τὸ περὶ τῶν μεριδίων αὐτῶν κατὰ μῆνα Ἰούλιον τοῦ 1788 ἐκδοθὲν πατριαρχικὸν γράμμα — ἰδίως διὰ τὸ μερίδιον τοῦ ἀποθανόντας Ἀμβροσίου — ἀναφέρονται τέσσαρες προεστῶτες. «Ὅπως δηλαδὴ οἱ τέσσαρες προεστῶτες τῆς ἐκκλησίας ταύτης διακυβερνῶνται καὶ τὸ παγκάριον αὐτῆς μηδὲν παραβλάπτεται». Ἡ καταχώρισις γίνεται εἰς τὸν μεγάλον κώδικα. Κατὰ μῆνα Μάρτιον τοῦ 1807, ἐπὶ τῆς Βας πατριαρχείας Γρηγορίου τοῦ Ε΄, ἐξεδόθη συνοδικὸς τόμος «περὶ τῶν μεριδίων τῶν ἐκκλησιαστικῶν γεδικίων λεγομένων ἵνα μὴ τοῦ λοιποῦ ἀγοράζωνται παρὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν παγκαρίων

Ἀπὸ τοὺς προεστῶτας γνωρίζομεν τὸν προσημειωθέντα Ἀμβρόσιον. Ὕστερον ἀπ᾽ αὐτὸν ἀναφέρεται ὁ γνωστὸς ἤδη διδάσκαλος Σεραφείμ, προϊσταμενεύσας ἀπὸ τοῦ 1789 μέχρι τοῦ 1808, ὁπότε καὶ ἀναγράφεται ὡς πρώην. Εἰς τὸ φ. 72 τοῦ μεγάλου κώδικος κατὰ τὸ 1793 ἀναφέρεται ὡς προεστὼς ὁ Μητροφάνης, χρηματίσας ἴσως ὡς τοιοῦτος καὶ προηγουμένως. Κατὰ τὰ ἑπόμενα ἔτη ἀπαντῶμεν ὡς προεστῶτας τοῦ ἱεροῦ ναοῦ Μ. Ρ. τοὺς Ἀγάπιον, Παρθένιον, Μιχαὴλ (παπᾶ Μιχαήλ), Ἄνθιμον, περὶ τοῦ ὁποίου διὰ τὸ ἔτος 1808 σημειώνεται ὅτι ἐκλείσθη εἰς τὴν φυλακὴν τοῦ Μουζοὺρ ἀγᾶ καὶ τοῦ ἐστάλησαν ἐκεῖ γρ. 75: ἄσπρα 20. Ἄλλοι προεστῶτες ἀναφέρονται οἱ Γρηγόριος, Μεθόδιος, Παρθένιος, Θεόφιλος καὶ ἄλλοι. Τὸν Θεόφιλον τὰ κοινοτικὰ βιβλία παρουσιάζουν πεθαμένον κατὰ τὸ ἔτος 1808. Κατὰ τὰ ἔτη τῆς ἀρχιερατικῆς προϊσταμενίας τοῦ Μελιτινῆς Ἰωσὴφ ἱερεῖς προεστῶτες ἦσαν ὁ Δοσίθεος, ὁ Καλλίνικος κ. ἄ. (μέγας κῶδιξ φ. 176). Συνήθως, καθὼς ἐλέχθη καὶ ἀλλαχοῦ, οἱ προεστῶτες ἦσαν 4, ἐνῶ τὰ μερίδια τοῦ παγκαρίου γίνονται 3, συμφώνως πρὸς τὸ μνημονευθὲν πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν γράμμα μετὰ τὸν διορισμὸν τοῦ ἱερομονάχου Σεραφεὶμ ὡς προεστῶτος. Κατὰ τὸ 1805 προεστῶτες εἶναι οἱ ἀρχιμανδρῖται Νεόφυτος καὶ Γαλακτίων, ὁ πρεσβύτερος Διονύσιος «προεστὼς», κατὰ δὲ τὸ 1843 ὁ παπᾶ Νικόλαος. Κατὰ τὴν ἰδίαν χρονικὴν περίοδον ἀναφέρεται «Μιχαὴλ ἱερεὺς ὁ καὶ νομοφύλαξ». Δὲν ξεύρομεν ἂν ἦτο ἁπλοῦς ἐφημέριος ἢ προεστὼς (Μ. Γεδεών, Βυζαντιναὶ ἐκκλησίαι ἐξακριβούμεναι σ. 150. Ἀναφέρεται ὡς ἔτος τὸ 1816).

Πολλὲς φορὲς οἱ ἐφημέριοι — συνήθως ἕνας ἐφημέριος ὑπῆρχε — ἢ καὶ οἱ διάκονοι ἐνίοτε προεβιβάζοντο εἰς «προεστοὺς» ἢ καὶ εἰς χωρεπισκόπους Μ. Ρεύματος. Ὁ παπᾶ Μιχαὴλ π. δ. χ. τῷ 1794 ὑπάρ-

---

χηρευόμενα, μήτε ἀφιεροῦσθαι εἰς αὐτά». Σύμφωνα μὲ τὸ περιεχόμενον τοῦ τόμου αὐτοῦ, μεταξὺ τῶν κυρίων εἰσοδημάτων τοῦ ἑκάστοτε Οἰκ. Πατριάρχου, τὰ ὁποῖα παρημελήθησαν, ἦσαν «καὶ τὰ ***μερίδια τῶν ἐκκλησιῶν, τὰ λεγόμενα γεδίκια*** τῶν προεστώτων», τὰ ὁποῖα ἢ μᾶλλον τὰ περισσότερα τῶν ὁποίων ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὴν τάξιν των, δηλ. τοῦ νὰ ἀνήκουν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον καὶ προσηλώθησαν εἰς τὰ παγκάρια τῶν ἐκκλησιῶν. «Ἄλλα, προσθέτει ὁ συνοδικὸς τόμος, τὰ τοῦ ἱεροῦ βήματος προσόντα τοῖς ἱερεῦσιν, ὡς λειτουργοῖς τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου, καὶ ἄλλα τὰ τοῦ παγκαρίου, ἀνήκοντα τοῖς λαϊκοῖς ἐπιτρόποις». Ἀπαγορεύει, τὸ νὰ ἀγοράζωνται τὰ μερίδια αὐτὰ τῶν ἐκκλησιῶν «τὰ λεγόμενα ***γεδίκια τῶν προεστώτων***» παρὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν παγκαρίων ὅταν τὰ ἀφήσουν οἱ ἀναχωροῦντες ἱερεῖς ἢ οὕτως ἢ ἄλλως χηρεύσουν αὐτά. Θεωροῦνται δὲ αὐτὰ ὡς ἀφιερώματα βακούφια τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου καὶ ἐπομένως ἀπαγορεύεται ἡ ἀλλαχοῦ εἰς ἄλλους ἀφιέρωσις αὐτῶν. Μ. Ι. Γεδεών, Ἑορτολόγιον Κωνσταντινουπολίτου προσκυνητοῦ σ. 291 — 226.

χων ἐφημέριος, ἀργότερον μνημονεύεται ὡς «προεστώς». Κατὰ τὴν ἰδίαν περίπου χρονικὴν περίοδον συναντῶμεν ἐφημέριον τὸν Σεραφεὶμ (1801 μικ. κῶδιξ 77β), πρὸ αὐτοῦ τὸν προαναφερθέντα παπᾶ Μιχάλην, τὸν ἱερομόναχον Λαυρέντιον, τὸν Νικηφόρον (1804), τὸν παπᾶ Ἀλέξην (1812), παπᾶ Κωνσταντῖνον, παπᾶ Θεόφιλον (1817). Κατὰ τὸ 1845 εὑρίσκομεν παπᾶ Μελέτιον, ἐφημερεύοντα φαίνεται ἐπὶ ἔτη καὶ ἀποθανόντα κατὰ τὸ προαναφερθὲν ἔτος. «Τῷ Μ. Πρωτοσυγκέλλῳ γρ... δι' ἐρχομόν του τῇ ἡμέρᾳ τοῦ θανάτου τοῦ κὺρ Μελετίου» (μικρ. κῶδιξ φ. 411α).

Κατὰ τὸ 1855 (17 Ἀπριλίου) γίνεται ἡ εἰς Ἀρχιερέα—ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι Κλαυδιουπόλεως—χειροτονία τοῦ ἀρχιμανδρίτου Προκοπίου, διατελέσαντος ἕως τότε προεστῶτος τῆς ἐκκλησίας τοῦ Μ. Ρεύματος. Ὡς Κλαυδιουπόλεως ὁ Προκόπιος ὑπηρέτησεν εἰς τὸν Ἅγιον Νικόλαον τοῦ Γαλατᾶ. Ἀργότερον προήχθη εἰς μητροπολίτην Μογλενῶν. (Καλλίφρονος «Ἐκκλησιαστικά» σ. 151). Ἄδηλον ἂν πάντοτε ὑπῆρχον τακτικοί, πνευματικοὶ διὰ τὴν ἐξομολόγησιν τῶν ἐνοριτῶν. Οἱ Χριστιανοί, ὡς γνωστόν, τότε ἔδιδον σημασίαν εἰς τὸ μυστήριον τοῦτο. Καθὼς ὅμως φαίνεται ἀπὸ τοὺς κοινοτικοὺς κώδικας, μᾶλλον εἰς ὡρισμένας χρονικὰς περιόδους προσελαμβάνοντο προσωρινῶς τοιοῦτοι. Ἀρχαιότερον ἦσαν μόνιμοι πνευματικοὶ ἔχοντες καὶ ἰδιαίτερον δωμάτιον εἰς τὸ κελλίον τῶν ἱερέων. Κατὰ τὸ 1768—καθὼς ἀναφέρει ὁ μεγάλος κῶδιξ (φ. 11) ὑπῆρχε μόνιμος πνευματικός. «Εἰς τὰ ἀκαρέτια ἀνοίκιαστα ὁ ὀδᾶς ὅπου ***κάθηται ὁ πνευματικός***». Κατὰ τὸ 1808 διὰ τὴν Μ. Τεσσαρακοστὴν ὡς πνευματικὸς ὁ ἱερεὺς Γρηγόριος. («ἰράτι ἀπὸ πνευματικὸν Γρηγόριον λειτουργίας τῶν ἐξομολογουμένων τοῦ μεγάλου τεσσαρακονθημέρου» μικ. κῶδιξ φ. 122β). Κατὰ τὸ 1823 σημειώνεται πνευματικὸς παπᾶ Φούντας. Κατὰ τὸ 1836—7 εἰς τὸν μικρ. κώδικα (φ. 348α) γίνεται λόγος περὶ παπᾶ Κυριακοῦ λαβόντος «ἐνταλτήριον γράμμα δι' ἐξομολόγησιν τῶν ἀσθενῶν μολυσμένων». Κατὰ τὰ ἔτη 1839, 1840 ἀναφέρεται πνευματικὸς Σωφρόνιος, ὡς τακτικὸς δὲ ἐξομολόγος ὁ ἱερεὺς Εὐτύχιος.

Διακόνους ἀπὸ τοῦ ἔτους 1789 γνωρίζομεν τὸν Ἰωσὴφ (ἴσως θὰ εἶναι ὁ κατόπιν ψηφισθεὶς Μελιτινῆς), τὸν Νεόφυτον, Χρύσανθον, (μικρ. κῶδιξ φ. 77β ἔτος 1801), Ἰωάννην, Γρηγόριον, Λαυρέντιον, Νικόμηδον, Παρθένιον. Κατὰ τὸ 1806 ὁ ναὸς συντηρεῖ δύο διακόνους. (Γρ. 54 τοῖς διακόνοις, ἤτοι τῷ Γρηγορίῳ Χεκίμογλου διὰ μῆνας 8 1/2 πρὸς γρ. 5, τῷ Παρθενίῳ 11,60, τὸν μὲν ἕνα μῆνα πρὸς γρ. 5, τοὺς δὲ δύο πρὸς δύο (μικρ. κῶδιξ 108β).

Ὀλίγον πρὸ τῶν μέσων τοῦ δεκάτου ἑνάτου αἰῶνος—τοὐλάχιστον

ἀπὸ τοῦ 1846 μικ. κωδ. 417β— ὑπηρετοῦν δύο διάκονοι, ὁ Ἰωακεὶμ καὶ ὁ Προκόπιος. Ὁ πρῶτος γέννημα καὶ θρέμμα τοῦ Μ. Ρεύματος, ἀδελφὸς τοῦ Στεφάνου, τὸν ὁποῖον συναντῶμεν ὡς κεχαγιᾶν τῆς χώρας. Ὁ Ἄνθιμος ὁ ΣΤ΄. ἱερουργήσας κατὰ τὴν πρώτην του πατριαρχείαν (1845—1868) εἰς τὸν ναὸν τοῦ χωρίου καὶ ἐνθουσιασθεὶς ἀπὸ τὴν καλλιφωνίαν καὶ τοὺς τρόπους τοῦ Ἰωακεὶμ τὸν προσέλαβεν ὡς τριτεύοντα εἰς τὰ Πατριαρχεῖα. Ἀναδειχθεὶς κατόπιν Μ. Πρωτοσύγκελλος τὸν Δεκέμβριον (20) τοῦ 1853, ἀποθανόντος τοῦ μητροπολίτου Λήμνου Δανιήλ, ἐκλέγεται ὁ Ἰωακεὶμ μητροπολίτης τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης, τὴν ὁποίαν ἐποίμαινε μέχρι τοῦ θανάτου (1890).[77] (Καλλίφρονος, ἔνθ. ἀνωτ. σ. 149).

Διάκονος χρηματίσας ἐπὶ 40 περίπου ἔτη (1887—1927) ἦτο ὁ πασίγνωστος «διάκο Μάρκος» Βουδούρης καλλίφωνος καὶ γνώστης τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, διδαχθεὶς αὐτὴν ἀπὸ τοὺς τότε διακεκριμένους ψάλτας τοῦ χωρίου, τοὺς ὁποίους καὶ ὑπηρέτησεν ὡς δομέστικος. Διὰ τὴν καλλιφωνίαν καὶ τὴν λαμπράν του παράστασιν συνώδευσε κατὰ μῆνα Μάϊον τοῦ 1896 τὴν πατριαρχικὴν ἀντιπροσωπείαν ἡ ὁποία εἶχε μεταβῇ εἰς Μόσχαν διὰ νὰ παραστῇ εἰς τὴν ἐν Μόσχᾳ γενομένην στέψιν τοῦ Τσάρου τῆς Ρωσίας Νικολάου τοῦ Β΄. Ὁ Τσάρος τοῦ εἶχε προσφέρῃ ὄχι μόνον παρίσημον ἀλλὰ καὶ χρυσοῦν στιχάριον. Τὰ ἐφύλαττεν ὁ μακαρίτης ὡς πολύτιμον κειμήλιον καὶ τὰ ἐφόρει μόνον κατὰ τὸ Πάσχα.

Προκειμένου περὶ τῶν ψαλτῶν ὀφείλω νὰ σημειώσω ὅτι εἰς χρόνους παλαιοτέρους τὰ καθήκοντα ψάλτου, ὡς ἤδη ἐσημείωσα, εἰς πολλὰς ἐκκλησίας ἐτέλουν ἱερομόναχοι ἢ ἁπλοῖ μοναχοί, σπανιώτερον λαϊκοί. Εἰς τὴν πατριαρχικὴν λειτουργίαν, ποὺ ἔγινε τὸν Μάϊον τοῦ 1608 εἰς τὸν ναὸν τῆς Χρυσοπηγῆς τοῦ Γαλατᾶ, ἔψαλλον, καθὼς ἀναφέρει ὁ περιγράφων τὴν λειτουργίαν ἐκείνην Bordier, «ἱερεῖς ἢ καλόγηροι».[78] Κατὰ τὸ ἔτος π.δ.χ. 1812 δεξιοὶ ψάλται τῆς ἐκκλησίας

---

[77] Ὁ Λήμνου Ἰωακεὶμ εἶχε παραλάβῃ μαζί του εἰς Λῆμνον τὸν ἀπὸ τὸ Ἐδιρνέ - καποῦ καταγόμενον πατέρα τοῦ πρὸ ὀλίγου ἀποθανόντος μητροπολίτου Λήμνου Στεφάνου. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἰωακεὶμ Στέφανος, κεχαγιᾶς τοῦ χωρίου, ὡς ἐσημείωσα, εἶχεν ἐδῶ δύο υἱούς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ ἕνας Σιὸρ Γιάγκος λεγόμενος ἀπέθανεν εἰς τὸ Μ. Ρ. πρὸ 25 περίπου ἐτῶν. Ἀπ' αὐτὸν ἔχω μέρος τῶν πληροφοριῶν σχετικῶς πρὸς τὸν θεῖόν του Ἰωακείμ. Ὁ πατὴρ τοῦ μητροπολίτου Λήμνου Στεφάνου εἶχεν ἐγκατασταθῇ εἰς τὸ χωρίον «Σαρδές» τῆς νήσου ἐκείνης καθὼς ἐπληροφορήθην πρὸ πολλῶν ἐτῶν εὑρεθεὶς εἰς Λῆμνον ἐπὶ μικρὸν χρονικὸν διάστημα ὡς ἀρχιδιάκονος τοῦ τότε μητροπολίτου Λήμνου τώρα δὲ Θεσσαλονίκης σεβαστοῦ κ. Γενναδίου.

[78] Ἐμὴν πραγματείαν «Μιὰ πατριαρχικὴ λειτουργία» σ. 13.

τοῦ Μ. Ρεύματος μνημονεύονται «ὁ ἀρχιδιάκονος Νικηφόρος καὶ ὁ ἀρχιμανδρίτης Γαλακτίων». «Τοῖς δεξιοῖς ψάλταις 350, ἤτοι τῷ ἀρχιδιακόνῳ Νικηφόρῳ μισὸ μηνιαῖον τοῦ Αὐγούστου γρ. 25, τῷ ἀρχιμανδρίτῃ Γαλακτίωνι ἕξ μηνιαῖα πρὸς 30 γρ.=180». Ἄξιον σημειώσεως εἶναι καὶ τοῦτο, ὅτι, ἐνῷ ὁ διάκονος ἐλάμβανε 5 γρόσια τὸν μῆνα, οἱ ψάλται ἔπαιρναν πολὺ περισσότερα. Ἄλλοι ψάλται ἀναφέρονται ὁ Θωμᾶς, ἀριστερός, πρὸς 30 γρ. τὸν μῆνα, ὑπηρετῶν τουλάχιστον ἀπὸ τοῦ 1792, ἔχων συμψάλλοντα καὶ τὸν Λαζαρῆν. Δεξιὸς ἦτο ὁ Νικόλαος. Βραδύτερον ἐμφανίζονται ὁ Δανιὴλ καὶ ὁ Γεώργιος (1817). Κατὰ τὰ ἔτη 1829—1830 δεξιὸς ψάλτης ἀναγράφεται ὁ Χρηστάκης πρὸς 100 γρ. τὸν μῆνα, ὡς ἀριστερὸς δὲ ὁ Κωστάκης μὲ μηνιαῖον μισθὸν 50 γροσίων. Κατὰ τὸ ἔτος 1846 καὶ ἑξῆς ἀκαντῶμεν δεξιὸν μὲν τὸν Σταυράκην, ἀριστερὸν δὲ τὸν Πανανήν.[79]) Ὁ Σταυράκης ἦτο ἀπὸ τοὺς τότε διαπρεπεῖς ψάλτας, δι' αὐτὸ διωρίσθη εἰς τὸν ναὸν τῶν Εἰσοδίων καὶ ἀργότερον, 7 Νοεμβρίου 1865 «χειροθετεῖται πρωτοψάλτης τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγ. Ἐκκλησίας».[80]) Εἰς τὸ ἱστορικὸν προάστειόν μας ἀντήχησε καὶ ἡ γλυκεῖα φωνὴ τοῦ ἱεροψάλτου (κληρικοῦ) Γερασίμου Κανελλίδου, καταγομένου ἀπὸ τὴν Τσορλοῦ τῆς Θράκης. Ὁ διαπρεπὴς οὗτος ἱεροψάλτης ἦτο τότε «ὀνομαστώτατος ἐπὶ καλλιφωνίᾳ, ἀπαραμίλλῳ εὐστροφίᾳ τῆς φωνῆς καὶ γονίμῳ μουσικῇ φαντασίᾳ», καθὼς μᾶς πληροφορεῖ ὁ Γ. Παπαδόπουλος.[81]) Ὁ Γεράσιμος εἶχεν ἔλθῃ εἰς τὸ Μ. Ρεῦμα ἀφ' οὗ προηγουμένως ἔψαλλεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἰς τὴν Βλαχίαν. Ἐδῶ ὑπηρέτησεν ὡς ψάλτης πρὸ τοῦ Ρωσσοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1877-72. Πρωτοψάλται τοῦ ἰδίου προαστείου ἐχρημάτισαν ὁ πάππος τοῦ Βασιλείου Ὀνουφριάδου Γεώργιος Κυριακίδης ὁ Σκουταριανός. Κατὰ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον καὶ τὴν ἀνακωχὴν οἱ χοροὶ τοῦ Μ. Ρ. ἐτιμήθησαν καὶ διὰ τοῦ σημερινοῦ πρωτοψάλτου τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ κ. Κ. Πρίγκου. Ὡσαύτως ἐτίμησαν τοὺς χοροὺς ὁ Ἰωάννης Βασιλειάδης, μαθητὴς τοῦ περιβοήτου Γεωργίου Σαράντα-Ἐκκλησιώτου καὶ ὁ Νικόλαος Βλαχόπουλος Μεγαρευμιώτης, γαμβρὸς ἐπὶ

79) Μικρὸς κῶδιξ φ. 108α καὶ β, 124β, 160β, 195β, 202β, 306α, 437β.

80) Καλλίφρονος «Ἐκκλησιαστικά» σ. 246. Ὁ Γ. Παπαδόπουλος εἰς τὸ ἔργον του «Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παρ' ἡμῖν Ἐκκλησ. Μουσικῆς» σ. 350 γράφει· «Σταυράκης Γεωργιάδης ὁ ἐξ Αἴνου, πρωτοψάλτης τῆς Μ. Ἐκλησίας ἐπὶ πενταετίαν διατελέσας, ἐμαθήτευσε παρὰ Γεωργίῳ, πρωτοψάλτῃ Αἴνου. Ἐγκρατὴς τῆς ἐξωτερικῆς Μουσικῆς, καὶ εἰδήμων τῆς χρήσεως τῆς λύρας καὶ τῆς πανδουρίδος. Ἐχοροστάτησεν εἰς τὰς ἐκκλησίας τῶν ἐπισημοτέρων ἐνοριῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐκ δὲ τοῦ δευτέρου χοροῦ τῆς ἐν Πέραν ἐκκλησίας τῶν Εἰσοδίων κληθεὶς διωρίσθη πρωτοψάλτης τοῦ Πατριαρχικοῦ Ναοῦ».

81) Ἔνθ. ἀνωτ. σ. 359 – 360.

θυγατρὶ τοῦ μουσικοδιδασκάλου Νηλέως Καμαράδου.

Κατὰ τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα καὶ μέρος τοῦ δεκάτου ἐνάτου οἱ ψάλται, οἱ διάκονοι, οἱ κανδηλάπται, οἱ κεχαγιάδες, οἱ κανονάρχαι καὶ ἄλλοι σημειώνονται εἰς τοὺς κώδικας καὶ μὲ τὴν ἀραβοτουρκικὴν λέξιν «χουντάμηδες» (χηντμὲτ=ὑπηρεσία). Εἰς τὸ φ. 108α (1806) διαβάζομεν· «τοῖς χουτάμηδες [82]) χαρατζοχάρτια, ἤτοι 24 δυσὶ ψάλταις 12 διακόνῳ, 6 τῷ κανονάρχῳ, 6 τῷ κανδηλάπτῃ, 24 τοῖς δυσὶ κεχαγιάδες μεγάλῳ καὶ μικρῷ [83]).

Κατὰ τὸ 1896 σημειώνονται 4 κεχαγιάδες, 2 μεγάλοι καὶ 2 μικροί, «τοῖς μεγάλοις κεχαγιάδες 120, τὰ μὲν 65 τῷ Ἀθανάσῃ, τὰ δὲ 65 τῷ Πέτρῳ. 60 γρ. τοῖς μικροῖς κεχαγιάδες, τὰ 50 τῷ Ἀθανάσῃ, τὰ δὲ 10 τῷ Κράντᾳ». Κατόπιν οἱ ὑπάλληλοι αὐτοὶ γίνονται δύο, μεγάλος καὶ μικρὸς (1808—1809). Κατὰ τὸ 1829—1830 σημειώνονται δύο κεχαγιάδες Κωστῆς καὶ Θανάσης, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος λαμβάνει μηνιαῖον μισθὸν 40 γρ.—πλὴν ἑνὸς μηνὸς ὁπότε παίρνει 30—ὁ δὲ δεύτερος 15 γρόσια. Μεταξὺ τῶν κεχαγιάδων τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἀνέφερα ἐξ ἀφορμῆς τὸν Στέφανον τοῦ ὁποίου συνάδελφος ἦτο ὁ Κωστῆς. Τελευταῖος κεχαγιᾶς, τὸν ὁποῖον ἔφθασε καὶ ὁ γράφων τὰς γραμμὰς ταύτας, ἦτο ὁ Νικολῆς κατὰ τὴν ἀνακωχὴν τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου. Ὁ πρὸ αὐτοῦ ὠνομάζετο Τζιτζιράκος.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ἐνάτου καὶ τὸ τέλος τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος—καὶ ἐξάπαντος καὶ ἀρκετὰ προηγουμένως—ἐμφανίζεται ὁ νεκροθάπτης μὲ μίαν περσικὴν ὀνομασίαν. Πρόκειται περὶ τοῦ «γκιουρτζῆ». [84]) Ἡ λέξις gür (γκιοὺρ περσικὴ) σημαίνει τάφον μὲ τὴν κατάληξιν—τόσον κοινὴν—τζι ci γίνεται gürci γκιουρτζῆ καὶ σημαίνει τὸν νεκροθάπτην, τὸν ὁποῖον ὀνομάζουν καὶ μόρτη οἱ κώδικες, «Μόρτις ἱερεὺς» καὶ μόρτιδες κοσμικοὶ (κῶδ. μικρ. 122β—1819) ὁ ἱερεὺς ποὺ ἐκοινώνει τοὺς προσβληθέντας ἀπὸ πανώλην καὶ ἔμενεν εἰς τὴν «καλύβαν» ὡς θὰ ἴδωμεν. «Κοσμικοὶ μόρτιδες εἶναι οἱ νεκροφόροι. Ἐκτὸς αὐτῶν ὑπῆρχον οἱ «κανδηλάπται», οἱ «μπεκιζῆδες» καὶ οἱ «γιασακτσῆδες». Περὶ αὐτῶν εἰς τὸ ἑξῆς ὁ λόγος.

Οἱ κανδηλάπται ἦσαν ἄλλοτε δύο καὶ ἄλλοτε ἕνας καὶ μόνος. Ὁ

82) Ἀλλοῦ ὀνομάζονται Ἑλληνιστὶ «ὑπηρέται» καὶ ἄλλως.

83) Πρόκειται περὶ τοῦ περιφήμου φόρου χαρατζίου ἢ ἄλλως τζιζιὲ σημειουμένου εἰς τοὺς κώδικας. Διῃρεῖτο εἰς τρεῖς κατηγορίας· ἀνώτατος (ἀλιά) γρ. 60, μέσος (ἐφσάτ) γρ. 30 καὶ κατώτατος (ἐδνά) γρ. 15. Βλέπε φ. μικ. κώδικος 148β ἔτος 1808. Σκ. Βυζαντίου «Κων/πολις» Γ. σ. 241.

84) Ἀναφέρεται εἰς τὸ φύλλον 128β καὶ ἀλλοῦ.

δεύτερος ἢ βοηθὸς ὀνομάζεται εἰς τοὺς κώδικας «παρακανδηλάπτης». Κατὰ τὸ 1830 κανδηλάπτης Πάντης ἀναγράφεται καὶ ἀργότερον Ἀνέστης καὶ Ἀλέκος ὡς παρακανδηλάπτης τοῦ πρώτου.

Ὑπηρέται τῆς χώρας ἦσαν καὶ οἱ νυκτοφύλακες (μπεκτσίδες) οἱ ὁποῖοι κατὰ τοὺς κώδικας διεκρίνοντο εἰς νυκτοφύλακας τῆς ἐκκλησίας καὶ νυκτοφύλακας τῆς χώρας. Ὁ ἀριθμός των ἐκυμαίνετο μεταξὺ τεσσάρων καὶ ἕξ, ἀναλόγως τῶν πόρων τῆς Κοινότητος καὶ τῶν ἀναγκῶν της. Ἡ ἐπιτροπὴ τοῦ χωρίου, ἡ ὁποία ἦτο ἐπιφορτισμένη καὶ μὲ καθήκοντα δημαρχιακὰ καὶ ἄλλα, ὡς θὰ ἐξετασθῇ τοῦτο λεπτομερῶς εἰς ἄλλο κεφάλαιον, ἐπλήρωνεν εἰς τοὺς «μπεκτσίδες» μισθὸν μηνιαῖον ἀπὸ τὸ κοινοτικὸν ταμεῖον. Αὐτὸ διήρκεσεν ἕως ὅτου ἐξεδόθη καὶ πατριαρχικὸν γράμμα σύμφωνα μὲ τὴν τότε συνήθειαν, καὶ «ἐσυστήθη (1802) τὸ μηνιαῖόν τους νὰ παίρνεται εἰς τὸ ἑξῆς ἀπὸ τὰ σπήτια». [85]) Μεταξὺ ἐκείνων ποὺ παίρνουν χρήματα ἀπὸ τὴν ἐπιτροπὴν διὰ τὴν ἐκτέλεσιν ὑπηρεσιῶν ἀναγράφονται καὶ οἱ γιασακτσίδες (=θυρωροί, φύλακες). Αὐτοὶ ἦσαν ἢ διαρκεῖς καὶ μόνιμοι—τοὺς ὁποίους κατόπιν ἀντικατέστησαν οἱ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας γνωστοί ὡς κεχαγιάδες—ἢ ἐχρησιμοποιοῦντο εἰς ὡρισμένας περιπτώσεις, ὁπότε δὲν ἦσαν κοινοτικοὶ ἀλλὰ μᾶλλον ἀστυνομικοί. Ὡς κοινοτικαὶ μόνιμοι ἐλάμβανον καὶ μηνιαῖον μισθόν. «Τῷ κεχαγιᾷ γρ. 5 τὸν μῆνα, τοῖς γιασακτζῆδαις πρὸς 1 καὶ 90 ἄσπρα (τὸν μῆνα, κῶδιξ μικρὸς 75α ἔτος 1800). Ἀλλοῦ καταχωρίζεται «εἰς γεβμιὲ (=ἡμερομίσθια) γιασακτσήδων εἰς ἁγίασμα γρ. 2: 30». Ἐδῶ πρόκειται περὶ γιασακτσήδων τῆς δευτέρας κατηγορίας. Γιασακτσῆδες ἐλέγοντο καὶ οἱ κλητῆρες τοῦ Πατριάρχου οἱ μετά τινας δεκάδας ἐτῶν καταχωριζόμενοι εἰς τοὺς κώδικας ὡς καβάσηδες. (Καβάσηδες καὶ καβασμπασῆδες καὶ κυβερνητικοὶ ἢ μᾶλλον ἀστυνομικοὶ κατώτεροι ὑπάλληλοι ἢ καὶ κοινοτικοὶ τοιοῦτοι ἀναγράφονται ἀπὸ τοῦ 1830—1837). Γιασακτῆδες, καθὼς ἀναφέρουν οἱ κώδικες, διωρίζοντο ἐνίοτε διὰ νὰ φυλάττουν εἰς ὡρισμένας περιστάσεις τὰ σπήτια τῶν ἐγκρίτων (τὰ ἀρχοντικὰ σπήτια) ποὺ ἦσαν στὸ «γυαλό», ὅταν κυρίως δι' ὑποθέσεις ἢ δι' ἄλλην τινα αἰτίαν ἀνεχώρουν εἰς ἄλλον

---

[85]) Κώδικος μικ. φ. 83β. Κατὰ τὸ ἔτος 1795 — 96 (27β) ἐδαπάνησεν ἡ Ἐπιτροπὴ διὰ τοὺς «τέσσαρας μπεχτζίδαις» γρ. 288. Κατὰ τὸ 1820 «μηνιαῖα τῶν δύο «μπεχτζίδων» πρὸς 30 × 12 = 360, «15 γρ. τὸν μῆνα ἕκαστος». Διὰ 1 μηνιαῖον 4 μπεχτζίδων πρὸς 25 («οὗτοι ἐστάθησαν μόνον δι' ἕνα μῆνα») γρ. 100. Μικ. κῶδιξ 300α. Κατὰ τὸ 1800 (φ. 75α) ἀναφέρονται τὰ ὀνόματα 6 νυκτοφυλάκων, Γιάννης, Θανάσης, Ἀντώνης, Στάθης, Γεώργης Πλάκα καὶ Μάρκος. Ἀπ' αὐτοὺς ἄλλοι ἐλάμβανον 5, ἄλλοι 6 καὶ ἄλλοι 7 γρ. τὸν μῆνα. Κατὰ τὸ 1801 ἀναφέρεται κανδηλάπτης «Θεοδωρής».

τόπον, ἢ ἐν καιρῷ ἐσωτερικῶν ταραχῶν καθὼς π.δ.χ. κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Μουσταφᾶ πασᾶ Μπαϊρακτὰρ (1807). Κατὰ τὸ 1780 ἀναφέρονται οἱ καρακολλουκτσίδες «διὰ φύλαξιν τῆς χώρας» (μεγάλος κῶδιξ σ. 21. Κατὰ τὸ 1808 ἀνεγράφησαν εἰς τὸν μικρὸν κώδικα (φ. 128β) τὰ ἑξῆς· «τοῖς ζαπίταις τῶν Θεοφανείων 79 : 27, τὸ Πάσχα 80 : 10· τῶν Θεοφανείων τῷ ***γιασακτσῇ*** 10· «τῷ γιασακτζῇ εἰς τὴν πόρταν τῆς ἐκκλησίας γρ. 1.» Διὰ τὸ Πάσχα «τοῖς γιασακτσίδαις γρ. 13 : 20.»

Ἐδῶ πρόκειται περὶ φυλάκων τῆς ἀστυνομίας (ζαπίται, ζαπτιγιὲ ναζαρετὶ ἄλλοτε τὸ ὑπουργεῖον τῆς Ἀστυνομίας). Ὁ κῶδιξ ἀπαριθμεῖ οὐστᾶ, μπουλοὺκ μπασί, νεφέρια, ὅπου πρόκειται περὶ ἁπλῶν ἀστυνόμων καὶ περὶ βαθμούχων τοιούτων. Λόγος μάλιστα γίνεται καὶ διὰ τοὺς «τεπτίλιδες» (=μετημφιεσμένους δ.λ. τοὺς μυστικοὺς ἀστυνόμους τοὺς περιφερομένους μὲ πολιτικὴν ἐνδυμασίαν. «Τῷ τεπτίλι γρ. 5).

γ) Συντήρησις τοῦ Κλήρου καὶ ὑπηρετῶν τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς χώρας

Εἶναι δύσκολον νὰ καθορισθῇ ποῖα ἦσαν τὰ εἰσοδήματα τῶν ἀρχιερέων ἀρχιερατικῶς προϊσταμένων τοῦ Μ. Ρεύματος. Βεβαίως ἕνα μεγάλο μέρος τῶν εἰσοδημάτων των ἀπετέλουν τὰ λεγόμενα τυχηρὰ τοῦ ἐπιτραχηλίου. Καὶ εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ δὲν εἶναι εὔκολον νὰ ξεχωρισθοῦν τὰ τυχηρὰ τοῦ Ἀρχιερέως ἀπὸ τὰ τυχηρὰ τῶν προεστώτων περὶ τῶν ὁποίων τόσος ἤδη ἔγινε λόγος. Ὅτι ἔζων οὐχὶ πολυτελῶς, τὸ ἐξάγομεν καὶ ἀπὸ μίαν σημείωσιν τοῦ μικροῦ κώδικος· «εἰς φτιαστικὰ τοῦ ὁδᾶ τοῦ δεσπότου τῆς ἐκκλησίας» γρ. 125 : 21 (φύλλον 128α ἔτος 1808—9). Ἀρχιερεὺς ὁ ὁποῖος εἶχεν ὡς οἴκημα ἕνα δωμάτιον καὶ ἐκεῖνο ἐξάπαντος πενιχρῶς ἐπιπλωμένον πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ ζῇ ἀξιοπρεπῶς; Ἡ συντήρησίς του ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὴν καθόλου οἰκονομικὴν κατάστασιν τοῦ Γένους κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Κατὰ τὴν ἰδίαν περίπου χρονικὴν περίοδον ἀναγινώσκομεν ἕνα περίεργον ὅσον ἀφορᾷ τὸν τρόπον τῆς συντηρήσεως τῶν ἀρχιερέων τοῦ Μ. Ρεύματος. «Τῷ ἁγίῳ Μελιτινῆς διὰ τὴν ἐκφώνησιν τῶν λόγων ἀπ' ἄμβωνος γρ. 50». Ἀπὸ τὴν πληροφορίαν αὐτὴν ἠμπορεῖ νὰ βγῇ τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ ἀρχιερεῖς δὲν ἔπαιρναν μηνιαῖον μισθόν. Καὶ πῶς, θὰ ἔλεγέ τις, θὰ ἔπαιρναν μισθόν, ἀφ' οὗ ἐπλήρωναν γεδίκιον διὰ τὸ μερίδιον τοῦ παγκαρίου; Ἐν τούτοις εἰς τοὺς λογαριασμοὺς τοῦ ἔτους 1807 ἀπαντῶμεν εἰς τὴν στήλην «τὰ ἐτησίως διδόμενα τοῖς κάτωθι»· «τῷ ἁγίῳ Κλαυδιουπόλεως» γρ. 400 ἐτησίως. Πάντως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξακριβωθῇ τελείως τὸ σημεῖον τοῦτο. Ἂν πάλιν τὰ εἰσοδήματα τῶν ἀρχιερατικῶς προϊσταμένων ἦσαν πολὺ ὀλίγα, πῶς ὁ Εὐδοκιάδος Γρηγό-

ριος ἠμπόρεσε νὰ ἐξοφλήσῃ τὸ ἐκ 1116 γρ. χρέος του πρὸς τὴν ἐκκλησίαν, ποσὸν τὸ ὁποῖον εἶχεν αὐτὴ πληρώσῃ διὰ λογαριασμόν του ὡς χειροτονητικὸν εἰς τὸ πατριαρχεῖον; Τὸ χρῆμα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἦτο ὑγιὲς καὶ μεγάλη ἡ ἀγοραστική του δύναμις. Πάντως ὅμως χρειαζόμεθα στοιχεῖα περισσότερα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ εὑρίσκομεν εἰς τὰ γραπτά μας μνημεῖα διὰ νὰ κρίνωμεν ἐπακριβῶς διὰ τὰς ἀπολαβὰς τῶν ἀρχιερατικῶς προϊσταμένων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Εἶχον ὅμως πηγὴν ἀνεξάντλητον, τὴν εὐσέβειαν τῶν χριστιανῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ποὺ ἐκκλησιάζοντο τακτικώτατα. Βραδύτερον—ἐφόσον ἡ ἀξία τοῦ χρήματος ὠλιγόστευεν, ηὔξανον ὁπωσδήποτε καὶ τὰ εἰσοδήματα τοῦ Κλήρου μας.

Διὰ τοὺς λεγομένους προεστῶτας καὶ ἐφημερίους ἱερεῖς δὲν ἐλαμβάνετο ἰδιαιτέρα μέριμνα ὡς πρὸς τὴν συντήρησίν των. Μέριμναν ἐννοῶ ἀπὸ μέρους τῆς κοινότητος. Ἀπὸ μέρους τῶν Πατριαρχείων λῆψις φροντίδος διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ ἐνοριακοῦ Κλήρου ἦτο ἀδύνατος, ἀφοῦ αὐτοὶ οἱ πατριάρχαι καὶ τὸ προσωπικόν των συνετηροῦντο μὲ μηνιαῖα ποσὰ ποὺ ἔδιδε κατὰ μῆνα ἑκάστη ἐνορία, μὲ τὴν ἀμοιβὴν τῶν ἀφοριστικῶν καὶ τῶν διαφόρων πατριαρχικῶν ἐγγράφων, μὲ τὸ ἀντίτιμον τῶν ἀρχιερατικῶν ἐκδόσεων, μὲ τὰ ἐμβατοίκια καὶ μὲ ἄλλας οὐχὶ σοβαρὰς προσόδους. Εἰς κάθε σελίδα τῶν πατριαρχικῶν ἐγγράφων ἀναγινώσκονται αἱ φράσεις ποὺ προξενοῦν λύπην· «ἐπειδὴ καὶ καλὰ τὸ γνωρίζετε ὅλοι σας πὼς αἱ ἐπαρχίαι δὲν ἔχουσιν εἰς τὸν καιρὸν τοῦτον τῆς δουλείας καὶ τῆς ταλαιπωρίας τὰ πρόσοδα ἐκεῖνα καὶ τὰς καρποφορίας καὶ τὰς βασιλικὰς φιλοτιμίας ὁποῦ εἶχαν εἰς τοὺς παλαιοὺς καιροὺς τῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ ὅλως διόλου εἰς μίαν καὶ μόνην ***τὴν ἐλεημοσύνην τῶν Χριστιανῶν ἐπακουμβοῦσι*** καὶ ἐπάνω εἰς αὐτὴν μὲ τὸν Θεὸν θεμελιώνονται καὶ μὲ τὴν ἐλεημοσύνην αὐτὴν σώζονται καὶ φαίνονται εἰς τὸν κόσμον ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς» [86].

Ἡ εὐσέβεια, ὅπως εἶπον, τῶν Χριστιανῶν, ὁ τακτικὸς ἐκκλησιασμὸς των ἦσαν τὰ μεγαλύτερα κεφάλαια ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀντλοῦσαν καὶ οἱ κληρικοὶ τοῦ Μ. Ρ. τὰ μέσα τῆς πενιχρᾶς των συντηρήσεως.

Μηνιαῖον μισθόν, ὡς εἴδομεν, ἐλάμβανον οἱ διάκονοι, οἱ κανδηλάπται, οἱ κεχαγιάδες, οἱ ψάλται, οἱ νυκτοφύλακες, οἱ γιασακτσίδες.

Κατὰ τὸ 1794 ὁ ψάλτης Λαζαρὴς λαμβάνει μηνιαίως γρ. 20. Ὁ ἀριστερὸς Θωμᾶς μηνιαίως παίρνει γρ. 14, γενομένης ἀργότερον αὐξήσεως 3 γροσίων. Ὁ κανονάρχος λαμβάνει 2, ὁ διάκονος ἕως 5 γρ. ὁ κανδηλάπτης 1 1/2 καὶ ὁ κεχαγιᾶς 5 γρ. κατὰ μῆνα. Κατὰ τὰς ἑορτὰς—Πάσχα, Χριστούμεννα, Ἁγίων Ἀποστόλων, Δεκαπενταυγούστου, Ἀπόκρεω κ. ἄ.—ἐλάμβανον τὰς λεγομένας «χάριτας». [87]) «Τῷ κεχαγιᾷ π.δ.χ. διὰ πασχάτικα καὶ μεστοπάπουτζα» δίδονται γρ. 13· τῷ ἰδίῳ δι' ὑποδήματα γρ. 5». Θὰ ἀπορήσῃ ὁ ἀναγνώστης πῶς ἠγόραζον μὲ 5 γρ. ὑποδήματα. Ἡ ἀξία τοῦ γρ. ἦτο 3—4 χρυσῶν φράγκων. Ὁ διάκονος πῶς ἔζη μὲ 1 ἢ 5 γρόσια τὸν μῆνα καὶ μὲ τυχηρὰ ἐλάχιστα, 1 γρ. π δ χ. ἀπὸ κάθε ὄνομα τῆς παρρησίας ποὺ ἐξεφώνει: Ἡ παρρησία ἀφορᾷ ὄχι μόνον τοὺς «τεθνεῶτας», ἀλλὰ καὶ τοὺς ζῶντας, («εἰς παρρησίαν τὴν πρὸς σὲ» λέγει ὁ ἱερουργῶν ἱερεὺς πρὶν νὰ μνημονεύσῃ τοὺς πεθαμένους.)

Ἐλάχιστοι οἱ μισθοὶ κανδηλαπτῶν καὶ ἄλλων ὑπηρετῶν. Ὁ κανδηλάπτης μηνιαίως γρ. 8, ὁ μεγάλος κεχαγιᾶς 10, ὁ μικρὸς 5, ὁ μπεκτσῆς 10, ὁ γιασακτζῆς 70 παράδες. [88]) Ὁ τελευταῖος οὗτος ὡς μισθοδοτούμενος εἶναι μόνιμος ὑπηρέτης, κλητὴρ ἢ φύλαξ τῆς ἐκκλησίας ἢ τῆς χώρας ἐν ἀντιθέσει πρὸς γιασακτσῆδες ἄλλης κατηγορίας περὶ τῶν ὁποίων ἤδη ἔγινε λόγος.

Κατὰ τὸ 1829, μεταβληθέντων τῶν ὅρων τῆς ζωῆς, ὁ δεξιὸς ψάλτης παίρνει κατὰ μῆνα γρ. 100, ὁ ἀριστερὸς 80, ὁ «γιάγκο» κανδηλάπτης 12, ὁ ἱεροδιάκονος 10, ὁ Κωστῆς κεχαγιᾶς 40, ὁ Θανάσσης κεχαγιᾶς 15, οἱ νυκτοφύλακες 30 [89]). Κατὰ τὸ 1845—6 ὁ δεξιὸς ψάλτης μισθοδοτεῖται μηνιαίως μὲ γρ. 325, ὁ ἀριστερὸς μὲ 225, οἱ δύο κανονάρχαι μὲ 15 ἕκαστος, ὁ διάκονος, ὁ γνωστὸς εἰς τὸν ἀναγνώ-

---

[86]) Βλέπε ἐμὴν μονογραφίαν «Ὁ Φιλιππουπόλεως Νεόφυτος καὶ ἡ δρᾶσις αὐτοῦ (1689 — 1712)» 1946 Στομπούλ σ. 15 — 16 καὶ εἰς τὸν μικρὸν κώδικα (φ. 86β ἔτος 1802) καταχωρίζονται τὰ ἑξῆς σχετικὰ πρὸς τὴν συντήρησιν τῶν κληρικῶν τοῦ Πατριαρχείου· «τοῖς κληρικοῖς τοῦ Πατριαρχείου διὰ ἐτήσια γράμματα ὁποῦ γάφονται διὰ ὑποθέσεις τῆς ἐκκλησίας καὶ διὰ τὴν ἀπόδειξιν τῆς νέας ἐπιτροπῆς τῷ πατριαρχικῷ ἐφημερίῳ γρ. 30 — 60». Εἰς τὴν ἰδίαν σελίδα ὑπάρχουν καὶ τὰ τρία γρόσια ποὺ ἐδόθησαν εἰς τὸν γιασακτσῆν τοῦ Πατριάρχου, «ὅταν πρωτοῆλθεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν».

[87]) Ἡ λέξις «Χάρις» ἔχει ἐδῶ τὴν ἔννοιαν τὴν ὁποίαν ἔχει καὶ εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου (ιστ' - 3) «ὅταν δὲ παραγένωμαι, οὓς ἐὰν δοκιμάσητε διὰ τῶν ἐπιστολῶν τούτους πέμψω ἐπενεγκεῖν τὴν ***χάριν ὑμῶν*** εἰς Ἱεροσόλυμα». Τὰ χρήματα ποὺ θὰ δώσουν ὡς δῶρον, ὡς βοήθειαν — τὰ δῶρα τὰ διδόμενα τακτικῶς εἰς τοὺς ὑπηρέτας τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς χώρας λέγονται εἰς τοὺς κώδικας «μουκανένικα», ἴσως «μοναγένικα», μᾶλλον = ὡρισμένα, τὰ δὲ ἔκτακτα «ζουχουράτια».

[88]) Βλέπε μικρὸν κώδικα φ. 124β. Ὅτι ὑπῆρχον γιασακτσῆδες ἢ κατόπιν γιασακτσῆς ποὺ εἶχε σχέσιν μὲ τὰς κυβερνητικὰς ἀρχὰς ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὴν ἀναφορὰν (ἀρζουχάλη) τῶν Μεγαρευμιωτῶν «διὰ νὰ εὐγαλθῇ ἀπὸ τὸ καΐδη τὸ ἰλιὰμ ὁποῦ εἶχε γίνῃ κατὰ τοὺς 1194 (1781) περὶ τοῦ γιασακτσῆ ὅτι νὰ ἦναι εἷς». Μ. Γεδεὼν «Βυζαντιναὶ Ἐκκλησίαι» σ. 90.

[89]) Ἔνθ. ἀνωτ. φ. 300α.

στην Ἰωακεὶμ μὲ 140, ὁ διάκονος Προκόπιος μὲ 100, ὁ Κωστῆς Κεχαγιᾶς μὲ 100 καὶ ἀργότερον μὲ 120, ὁ κεχαγιᾶς Στέφανος ἀδελφὸς τοῦ διακόνου Ἰωακεὶμ μὲ 60 [90]).

Οἴκοθεν ἐννοεῖται ὅτι ἡ μισθοδοσία αὐτὴ τῶν διαφόρων ὑπαλλήλων διαρκῶς ηὔξανε. Ἡ μισθοδοσία συνεβάδιζε μὲ τὸν ρυθμὸν τοῦ τιμαρίθμου τῆς ζωῆς. Τὸ ἕν γρόσιον καὶ τὰ πέντε τοῦ μισθοῦ τοῦ διακόνου ἔφθασαν σήμερον εἰς τὸ ποσὸν τῶν 100,150 καὶ διακοσίων λιρῶν!! κατὰ μῆνα.

δ) Ἁγιάσματα

Εἰς τὸ Μ. Ρεῦμα δύο μεγάλα ἁγιάσματα ὑπάρχουν, ἤτοι τοῦ Προφήτου Ἠλιού, εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου, καὶ τὸ τῆς παρθενομάρτυρος Κυριακῆς εἰς ἄλλην κορυφὴν τοῦ χωρίου, ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου καὶ ὅλη ἡ συνοικία ὠνομάσθη συνοικία τῆς Ἁγίας Κυριακῆς. Οἱ Τοῦρκοι ἐκάλουν τὸ πρῶτον büyük ayazma καὶ τὸ δεύτερον küçük (μέγα καὶ μικρὸν ἁγίασμα). Ἄλλα ἁγιάσματα εἶναι τὸ τοῦ Ἁγίου Ὀνουφρίου πρὸς ἀνατολὰς τοῦ λόφου ἐπὶ τοῦ ὁποίου κεῖται τὸ ἀμερικανικὸν κολλέγιον τῶν θηλέων, τὸ τῶν Βλαχερνῶν μέσα εἰς τὸν κῆπον ποὺ ἄλλοτε ἐλέγετο «χαβουζλοῦ μπαχτσέ. (κοινοτικὸν κτῆμα κατὰ τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα) καὶ σήμερον «κῆπος τοῦ Χοσχόση». Ὑπῆρχε καὶ ἕν ἄλλο ἁγίασμα τῆς Ἁγίας Μαρίνης ἀπέναντι τοῦ ἱ. ναοῦ τῶν Ταξιαρχῶν τὸ ὁποῖον ἐκλείσθη πρὸ 25 περίπου ἐτῶν. Ὑπάρχουν καὶ δύο παρεκκλήσια, ἕν τὸ ἐξοχικὸν τοῦ προφήτου Ἠλιού, ὅπου καὶ τὸ ὁμώνυμον ἁγίασμα, καὶ ἕτερον τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς κείμενον μέσα εἰς τὸν περίβολον τῆς ἐκκλησίας τῶν Π. Ταξιαρχῶν.

Τὰ ἁγιάσματα, «λούματα» λεγόμενα ἐπὶ Βυζαντινῶν, δὲν εἶχον κατ' ἀνάγκην καὶ παρεκκλήσιον. Ἐνίοτε συνέβαινεν ἐκ τῶν ὑστέρων νὰ προστεθῇ καὶ μικρὰ ἡ μεγάλη ἐκκλησία. Αὐτὸ συνέβη εἰς τὰ ἁγιάσματα Ζωοδόχου Πηγῆς Βαλουκλῆ, Βλαχερνῶν καὶ εἰς ἄλλα.

Τὸ ἁγίασμα τοῦ προφήτου Ἠλιοὺ εὑρίσκεται ἐπάνω εἰς μαγευτικὴν τοποθεσίαν. Ὡραῖα λόγια ἔγραψε διὰ τὸ γραφικὸν αὐτὸ τοπίον ὁ ἡμέτερος Σκ. Βυζάντιος. Εἰς τὰς ἡμέρας του, ἐπεδὴ ὁ παραλιακὸς δρόμος ἦτο ἀνώμαλος, τὸ μόνον μέρος περιπάτου, καθὼς λέγει, ἦτο ἡ κορυφὴ τοῦ προφήτου Ἠλιού. Καὶ πρὸ αὐτοῦ ὁ Ἀλέξανδρος Timon (1844) ἐκθειάζων τὴν γραφικὴν τοποθεσίαν γράφει· «τὸ κυριώτερον ἁγίασμα τοῦ χωρίου αὐτοῦ εἶναι τὸ τοῦ προφήτου Ἠλιού· τοποθεσία

90) Ἔνθ. ἀνωτ. φ. 300β.

Φωτογραφία ληφθεῖσα κατὰ τὴν πανήγυριν τοῦ Προφήτου Ἠλιοὺ 1922.

Μ. Ρεῦμα 1924 (6/19 Ἰανουαρίου» † Ὁ Σκοπέλου Γεννάδιος.

θελκτικὴ (site charmante) ὅπου συγκεντρώνονται κατὰ τὰς ἑορτασίμους ἡμέρας, αἱ ἑλληνίδες, αἱ ὁποῖαι συναγωνίζονται ἀναμετοξύ των ὡς πρὸς τὴν χάριν καὶ τὴν προσήνειαν». (Nouvelles promenades dans le Bosphore t. I p. 100).

Τὸ ἁγίασμα τοῦ Προφήτου Ἠλιοὺ εἶναι ἀρχαῖον καὶ πιθανώτατα βυζαντινόν. Μαρτυρίαι τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος πσρουσιάζουν αὐτὸ ὡς ἐξαρχίαν πατριαρχικήν. Ἦτο δ.λ.δ. ἁγίασμα προσοδοφόρον τοῦ ὁποίου τὰς προσόδους ἐνέμετο ἢ αὐτὸ τοῦτο τὸ πατριαρχεῖον ἢ κάποιος ὀφφικιάλος τοῦ πατριαρχείου τοῦ ὁποίου τὸ ὀφφίκιον ἦτο συνδεμένον μέ τοιούτου εἴδους εἰσοδήματα. Ἀπόδειξις πατριαρχικὴ τῆς 5 Ἰουλίου 1772 διαλαμβάνει ὅτι, «ἐφιλοτιμήθη ἡ ἐξαρχία τοῦ Ἁγιάσματος τοῦ Προφήτου Ἠλιοὺ εἰς τὸν κόμισον Ἰωάννην Ρουσσέτον, καὶ νὰ μὴ ἐναντιωθῇ τινὰς εἰς τὴν σύναξιν τοῦ εἰσοδήματος». Ἡ πατριαρχικὴ ἀπόδειξις γραφεῖσα ἐπὶ τῆς πατριαρχείας Θεοδοσίου τοῦ Β΄(12 Ἀπριλίου 1769—13 Νοεμβρίου 1773) ἀπευθύνετο πρὸς τοὺς κατοίκους τοῦ Μεγάλου Ρεύματος, πρὸς τοὺς «ἐγχωρίους». Αὐτὸ σημαίνει ὅτι προηγουμένως ἀνῆκεν εἰς τοὺς «ἐγχωρίους» οἱ ὁποῖοι εἶχον ἕνα ἀρκετὰ σεβαστὸν εἰσόδημα ἀπὸ τὸ ἁγίασμα τοῦτο. Ἄλλως τε καὶ ὁ μεγάλος κώδιξ τῆς Κοινότητος (φ. 21 ἔτος 1770) ἀναφέρει τὸ Ἁγίασμα ὡς κοινοτικὴν πρόσοδον, ἀφοῦ αὐτὴ ἡ Κοινόνης πληρώνει καὶ τὰ ἔξοδα τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν διεξαγωγὴν καὶ τὴν ἀποτελείωσιν τῆς πανηγύρεως, τὰ ὁποῖα ἔδιδεν εἰς ὡρισμένους κυβερνητικοὺς ὑπαλλήλους. «Μπιτιρμὲ τοῦ ἀγᾶ τοῦ Προφήτου Ἠλιοὺ γρ· 40». Κατόπιν παραπόνων τῶν κατοίκων τοῦ Μ. Ρεύματος, τὰ ὁποῖα ὑπηγόρευσαν αἱ ἀνάγκαι τῆς Κοινότητος, ὁ ἴδιος πατριάρχης ἀπέλυσε πατριαρχικὸν γράμμα «δι' οὗ ἐφιλοτιμήθη ἡ ἐξαρχία τοῦ Ἁγιάσματος τοῦ Προφήτου Ἠλιοὺ εἰς τὸ παγκάριον τῆς ἐκκλησίας τοῦ Μεγάλου Ρεύματος.» Ἡ πανήγυρις τοῦ Προφήτου Ἠλιοὺ συνεκέντρωνε μέχρι πρὸ 50 ἀκόμη ἐτῶν μεγάλα πλήθη προσκυνητῶν. Προσήρχοντο ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν πόλιν καὶ ἀπὸ τὰ πέριξ προάστεια, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ χωρία μακρυνά, ὡς ὁ Μ. Τσεκμετζές, ἡ Τσατάλτζα, τὸ Μπακάλ κιογιοὺ καὶ ἄλλα. Τὸν τοιοῦτον πανηγυρισμὸν εἶχε φθάσῃ καὶ ὁ μακαρίτης διάκο-Μόρκος, καθὼς μοι διηγεῖτο ὁ ἴδιος. Αἱ εἰσπράξεις τῆς πανηγύρεως ἀπὸ τοῦ 1793 μέχρι τοῦ 1800 ἐκυμαίνοντο μεταξὺ 500 καὶ χιλίων γροσίων. Κατὰ τὸ 1794 ἔφθασαν τὰ 716 γρ. καὶ 72 ἄσπρα [92]).

---

[91]) Μ. Γεδεών, «Βυζαντιναὶ ἐκκλησίαι ἐξακριβούμεναι» σ. 95. Ἡ καταγραφὴ τῶν τουρκικῶν, πατριαρχικῶν καὶ ἄλλων ἐγγράφων εὕρηται εἰς τὸ τέλος τοῦ μεγάλου κώδικος τῆς Κοινότητος.

[92]) Κῶδιξ μικρὸς 16α, προστίθεται καὶ τὸ ἑξῆς· παρὰ τοῦ Θεοδώρου Φιλιππουπολίτου εἰς τὴν μνήμην τοῦ Προφήτου Ἠλιοὺ γρ. 5.

Ἡ πανήγυρις αὐτὴ ὑπερέβαινε πολὺ τὰς λοιπὰς πανηγύρεις. Ἐνῶ π.δ.χ. διὰ τὴν ἀγορὰν ἄρτων κατὰ τὴν πανήγυριν τῆς Ἁγίας Κυριακῆς τὸ 1800 ἐδαπανήθη γρ. ἕν, κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Ταξιαρχῶν 15: 60, κατὰ τὴν πανήγυριν τοῦ Προφήτου Ἠλιοὺ γρ 61 καὶ 114 ἄσπρα. Κατὰ τὸ 1833 «ἀπὸ σύναξιν ἄρτων ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ Προφήτου Ἠλιοὺ γρ. 1768» Ἡ πανήγυρις αὐτὴ τῆς 20 Ἰουλίου, τελουμένη τὸ καλοκαῖρι καὶ εἰς γραφικὸν καὶ κατάσκιον λόφον, προσελάμβανε χαρακτῆρα πομπώδους καὶ θορυβώδους κοσμικῆς πρωτίστως καὶ κατὰ δεύτερον λόγον θρησκευτικῆς πανηγύρεως. Διήρκει ἐπὶ ἀρκετὰς ἡμέρας πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἑορτήν. Ἀδιάκοπος σειρὰ βωδαμαξῶν διέσχιζε τοὺς ἀνωμάλους δρόμους μέχρι τῆς παραμονῆς. Ἡ τοιαύτη ἐμφάνισις τῆς πανηγύρεως διετηρήθη ἐν μέρει μέχρι τοῦ θέρους τοῦ 1922.

Ἡ πανήγυρις αὐτὴ μέχρι τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ μερικὰ χρόνια ἀργότερον, ὡς φαίνεται ἀπὸ τοὺς κώδικας, ἔθετεν εἰς κίνησιν καὶ ὡρισμένους τούρκους ὑπαλλήλους. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος οἱ κάτοικοι ἀποταθέντες πρὸς τὸν κριτὴν (καδὴν) τοῦ Γαλατᾶ ἐζήτησαν τὴν κατάργησιν καὶ ἄλλων μὲν χρηματικῶν ἀπαιτήσεων, ἀλλὰ καὶ «τοῦ παναγὺρ ἀκτσεσί» (χρηματικαὶ δόσεις διὰ τὴν πανήγυριν). Ἐν τούτοις ἡ φορολογία αὐτὴ ἐξηκολούθησε. Κατὰ τὸ 1794 (μικ. κῶδιξ φ. 10) δαπανῶνται τὰ ἑξῆς ποσά· «εἰς μπιτιρμὲ (= διεξαγωγὴ καὶ ἀποτελείωσις) τῆς πανηγύρεως προφήτου Ἠλιοὺ γρ. 150 ἄσπρα 180 τῷ ἀγᾷ (εἶναι ὁ μποσταντζῆ πασῆ ἀγᾶς) 40 (μουκανένια=τακτικά). Κατόπιν ἀκολουθοῦν τὰ χορηγηθέντα εἰς τοὺς ὑπὸ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Μποσταντζημπασῆ ὑπαλλήλους· εἰς τὸν κουστζῆν 20, εἰς τὸν χασσεκῆν 5, εἰς τὸν δοῦλον τοῦ κουστοῆ καὶ εἰς τὸν γιασακτσῆν του γρ. 3, εἰς τὸν κεχαγιᾶν διὰ καϊκιάτικα 3, εἰς ἄλλον χασσεκῆν Σουλεϋμὰν (τοῦ Μποσταντζημπασῆ) 20, κατόπιν ἔρχεται ἡ ἐπιτόπιος ἀστυνομία, ὁ οὐστᾶς» καὶ ὁ πουλουκπασῆς.

Οἱ ἐδῶ ἀναφερόμενοι Τοῦρκοι ὑπάλληλοι ἦσαν οἱ ἄνθρωποι ποὺ ὑπηρετοῦσαν τότε κυρίως τὸν Σουλτάνον καὶ κατόπιν τὸ τουρκικὸν Κράτος. Ὑπῆρχον δύο, ὡς γνωστόν, μποσταντζηπασῆδες (=ἀρχικηπουροί, εἰς τὴν ἀρχὴν δὲ πράγματι ἦσαν κηπουροὶ τοῦ σεραγίου καθὼς καὶ οἱ μπαλτατζῆδες—ξυλοκόποι—, καὶ ὠπλίσθηοαν περὶ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος, εὑρισκομένης ἀκόμη τῆς Τουρκίας εἰς τὴν ἀκμήν της, διὰ νὰ προφυλαχθοῦν οἱ ἑκάστοτε πατισάχηδες ἀπὸ τὸν κίνδυνον τῶν Γενιτσάρων ποὺ καθίστατο ὁσημέραι τρομερώτερος), ἕνας τῆς πόλεως καὶ ὁ ἄλλος τῆς Ἀδριανουπόλεως. Ἐδῶ μᾶς ἐνδιαφέρει ὁ πρῶτος. «Ἀνώτατος ἐπόπτης τοῦ Σεραγίου, ἐφρόντιζε καὶ περὶ τῶν ἀναγομένων εἰς τὴν τροφοδοσίαν αὐτοῦ, ὅθεν ἐδεκάτιζε

(= ἔπαιρνε τὸ δέκατον ὡς φόρον) καὶ τὴν ἁλιείαν **τοῦ *Βοσπόρου***, καὶ εἶχε καὶ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τῶν αὐτοκρατορικῶν κινηγεσίων. Ἐθεωρεῖτο ὡς πρωτελάτης (χάμλατζης= ἀρχικωπηλάτης τ ῦ Σουλτάνου [93]) Ἀξιωματικοὶ τοῦ Μποσταντζῆ-παοῆ, ὅπως ἤδη ἐσημείωσα, ἦσαν οἱ διαφόρων εἰδῶν χασσεκῆδες, τοῦ δρόμου—yol hasseki καὶ ἄλλοι· οἱ ἁπλοῖ μποσταντζῆδες ἐτέλουν καὶ χρέη ἀστυνόμων, ἦσαν ὅπως λέγει ὁ Σκ. Βυζάντιος, οἱ «ζαπτιέδες» τῆς ἐποχῆς. Ὁ ἀγᾶς ἐκτὸς τοῦ μποσταντζηπασῆ ἀγᾶ εἶναι ὁ ἀγᾶς=ἀρχηγὸς τῆς α ἢ β δυνάμεως, ὁμάδος Γενιτσάρων ἢ ἄλλων στρατιωτῶν ἢ ἀστυφυλάκων. Ἡ ἐπιτόπιος ἀστυνομία ἑνὸς ἑκάστου προαστείου ἢ τμήματος ἔχει τὸν ἀρχηγὸν «*οὐστᾶν*», τὸν ὑπαρχηγὸν «πουλούκπασῆν» καὶ τοὺς ἁπλοῦς ἀστυνόμους τοὺς ἀπαντῶντας ὡς «νεφέρια» εἰς τοὺς κοινοτικοὺς κώδικας. Μετὰ τὰ νεφέρια ἔρχονται οἱ ἁπλοῖ κλητῆρες, οἱ λεγόμενοι γιασακτσῆδες». Εἰς τὸ φύλλον 66α—ἔτος 1799 - καταχωρίζονται τὰ ἑξῆς σχετικά· «τὰ δοθέντα τοῖς ζαπίταις (=ἐδῶ γενικῶς τοῖς ἀστυνομικοῖς) τῆς χώρας κατὰ τὸ πάσχα» «οὐστᾶς, πουλουκπασῆς, νεφέρια, γιασακτσῆσες». (Περὶ οὐστᾶ ἴδε καὶ Α. Κ. Ὑψηλάντου «Τὰ μετὰ τὴν Ἅλωσιν» σ. 688 ὅπου ἀναφέρει μὲ τὴν ἰδίαν ἔννοιαν «οὐστᾶν» τοῦ Κουρουτσεσμέ).

Ὁ προαναφερθεὶς «κουστσῆς» ἦτο ἕνας ἀπὸ τοὺς δέκα ἀξιωματικοὺς τοῦ Σιλιχτάρη (=ἀνωτάτου ὑπασπιστοῦ τοῦ Σουλτάνου, τοῦ ὁποίου ἔφερε τὸ σπαθί). Ὁ ἀλλαχοῦ τῶν κωδίκων ἀναφερόμενος τσοαδάρης ἦτο ἕνας ἀπὸ τοὺς 40 θεράποντας τοῦ Σουλτάνου. Ὁ πρῶτος ὠνομάζετο «μπὰς τσοαδάρης». Μὲ αὐτοὺς ὁ Σουλτάνος ἔστελλε συνήθως μηνύματα, λυπηρὰ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰς τοὺς ἐν ἐκστρατείᾳ Βεζίρηδες, εἰς τοὺς Ὁσποδάρους τῶν παραδουναβίων Ἡγεμονιῶν καὶ εἰς ἄλλους ἀνωτάτους λειτουργοὺς τοῦ Κράτους. Ὁ μπὰς τσοαδάρης λαμβάνων ἀπὸ τὸν οὐστᾶν τῶν Γενιτσάρων τὴν ποσότητα τῶν χρημάτων ποὺ ἀνῆκεν εἰς τὸν Σουλτάνον, ὡς μέλος ἑνὸς Ὀρτᾶ, καὶ προσθέτων μίαν δράκα φλωρίων διένειμε τὸ ὅλον εἰς τὴν φρουράν. Ὅλοι αὐτοὶ καὶ ἰδιαιτέρως οἱ Γενίτσαροι ἦσαν ὀχληροὶ καὶ ἐπιζήμιοι εἰς τὸ χωρίον μας. Χάριν λοιπὸν τῆς ἡσυχίας του οἱ κοινοτικοὶ ἄρχοντες τοῦ προαστείου ἠναγκάζοντο πολλὲς φορὲς νὰ δίδουν εἰς τοὺς ἀρχηγούς των ἢ καὶ εἰς τοὺς ἰδίους διαφόρους χρηματικὸς δωρεάς. Εἶναι γεμάτοι οἱ κώδικες μὲ τοιαῦτα σημειώματα. Τὸ ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Σκ. Βυζαντίου γραφὲν ἐφαρμόζεται καὶ διὰ τὸ Μ. Ρεῦμα. «Οἱ Γενίτσαροι ἔχουν πολλὰς ὠφελείας ἐν Κων/πόλει, ὅπου ἐφορολόγουν ἀδια-

[93]) Σκ. Βυζαντίου, «Κων/πολις» Γ. σ. 43.

κρίτως καὶ ἐπὶ διαφόροις προφάσεσι τοὺς ραγιάδες τῶν ὁποίων ἕκαστος διὰ τοῦτο ἦτον βιασμένος νὰ ἔχῃ ἕνα τοὐλάχιστον προστάτην ἐξ αὐτῶν ἐκλέγων φυσικῶς τὸν ἰσχυρότερον». Ἔνθ. ἀνωτ. Γ. 283 καὶ 285.

Μετὰ τὴν παρέκβασιν αὐτήν, τὴν ὁποίαν ἐθεώρησα ἀπαραίτητον πρὸς διαφώτισιν τοῦ ἀναγνώστου, ἐπανέρχομαι εἰς τὴν πανήγυριν τοῦ Προφήτου Ἠλιού.

Τοσαύτη ἦτο ἡ κοσμοπλήμμυρα κατὰ τὴν πανήγυριν αὐτήν, ὥστε ἐν καιρῷ ἐπιδημίας, καθὼς λ. χ. κατὰ τὴν τρομερὰν πανώλην τοῦ 1812 ἀπηγορεύθη ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου ἡ τέλεσίς της. «Ἐδιάβασεν ὁ πατριαρχικὸς Ἐφημέριος τὸ γράμμα ὁποῦ νὰ μὴν γίνῃ πανήγυρις ἕνεκα πανώλους». (Μικ. κῶδιξ φ. 162).

Τὸ ἁγίασμα τοῦ Προφήτου Ἠλιοὺ εἰς τὰ πατριαρχικὰ γράμματα, περὶ τῶν ὁποίων λόγος ἤδη ἔγινε, ὀνομάζεται ἁπλῶς «Ἁγίασμα». Καὶ ὁ ὅρος αὐτὸς ἐπαναλαμβάνεται πολὺ συχνά· Ἡ διανομὴ προσφόρων «***εἰς τὴν ἐκκλησίαν***» καὶ ἡ κατὰ τὸ 1800 ἀναγραφομένη πληροφορία περὶ συνάξεως χρημάτων, ἀπὸ σύναξιν δίσκων ἐλαίου, βοηθείας καὶ χρέους καὶ ἀπὸ πώλησιν κηρίων εἰς τὸ ἁγίασμα καὶ εἰς τὴν ***ἐκκλησίαν***» (κῶδιξ μικρὸς φ.71α), μᾶς πείθει ὅτι ὑπῆρχεν ἀνέκαθεν καὶ ναός. Κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος (1801) μᾶς πληροφορεῖ ὁ κῶδιξ (φ.80α) σαφέστερον ὡς πρὸς τὸ σημεῖον αὐτό. «Τὰ συναχθέντα διὰ τὴν πανήγυριν τοῦ Προφήτου Ἠλιοὺ γρ. 847: 84· ἤτοι 195: 60 ἀπὸ πώλησιν κηρίων εἰς τὴν ***ἐκκλησίαν*** (δὲν πρόκειται βέβαια διὰ τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ταξιαρχῶν ποὺ ἀπέχει 20 λεπτὰ ἀπὸ τὸ Ἁγίασμα) καὶ ἁγίασμα· ἀπὸ σύναξιν προσφορῶν εἰς τὴν ***ἐκκλησίαν*** 43,8 ἀπὸ προσκυνητάρι..... ἀπὸ συνάξεως δίσκων... εἰς τὴν ***ἐκκλησίαν*** καὶ ἁγίασμα· 65 ἀπὸ συνάξεως βοηθείας ὁμοίως. 14..... ἀπὸ συνάξεως χρέους εἰς τὴν ἐκκλησίαν, 249 ἀπὸ πόλεως Γαλατᾶ καὶ Καταστένου συναχθέντα (φαίνεται ὅτι ἡ παλαιὰ ἐκκλησία θὰ ἦτο κτισμένη εἰς κάποιαν ἀπόστασιν ἀπὸ τὸ Ἁγίασμα μικράν. Πέριξ τοῦ Ἁγιάσματος τσαρτάκια, καθὼς ἀναγράφουν οἱ κώδικες).

Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ ὑπάρχῃ ναὸς ἢ ναΐσκος εἰς μέρος ποὺ προσείλκυε ἀπὸ τόσα μέρη πολλοὺς προσκυνητὰς πρὸ πάντων κατὰ τὴν πανήγυριν. Ἡ ἐπικρατοῦσα ὅμως ὀνομασία ἦτο «Ἁγίασμα τοῦ Προφήτου Ἠλιοὺ» ἢ ἁπλῶς «ὁ Προφήτης Ἠλίας». Κατὰ τὸ 1862 —ἔτος τῆς ἐκδόσεως τοῦ δευτέρου τόμου τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Σκ. Βυζαντίου—ἀναφέρεται μόνον ὡς Ἁγίασμα. «Μεσογειότερον δέ, ἐπὶ τῆς μεταξὺ τῶν λόφων πεδινῆς ἀκρωρείας, εἰς ἣν καταλήγει, ἀνυψουμένη βαθμηδόν, ὡς προείπομεν, ἡ τοῦ Μιχαηλίου κοιλάς, ἀναβρύει, παρὰ τὴν ρίζαν γιγαντώδους πλατάνου, διαυγέστατον καὶ ποτιμώτατον [94]) τὸ ἁγίσμα τοῦ Προφήτου Ἠλιού, «ὅπου συνήθως εἶναι καὶ ὁ περίπατος τοῦ χωρίου (σ. 119).

Εἰς τὸ φύλλον τοῦ μικροῦ κώδικος 66α 1799—1800 ἀναγινώσκομεν «τὰ ἐξοδευθέντα εἰς τὸ ***ἁγίασμα*** ἤτοι, 3 τῷ παπᾶ διὰ τὴν εἰς τὸ ἁγίασμα παράστασιν— 1: 30 τῷ λεπτουργῷ διὰ τὸ φκιάσιμο τοῦ τζαρδακίου— 9,90 τοῖς ἐπιστάταις γεμεκλίκι—6 εἰς κουμάρια (διὰ νὰ φυλάττουν οἱ προσκυνηταὶ τὸ ἁγίασμα) 5 τοῖς ἐπιστάταις ἐπὶ τὰ κηρία—1: 60 εἰς χαμαλιάτικα.

Ὁ Μ. Ι. Γεδεὼν εἰς τὸ «Ἡμερολόγιον Κωνσταντινουπολίτου προσκυνητοῦ» (σ. 250—252) γράφει τὰ ἑξῆς διὰ τὸ Ἁγίασμα τοῦ Προφήτου Ἠλιού. «Ἠλιοὺ Προφήτου». Πανηγύρεις... 2) ἐν Μ. Ρεύματι συνελκύουσα πλῆθος εὐλαβῶν» καὶ «τὸ Ἁγίασμα τοῦ Προφήτου Ἠλιοὺ ἐν Μεγάλῳ Ρεύματι ***φαίνεται παλαιὸν ὄν***, τὰς δ' ἀπ' αὐτοῦ προσόδους ἐδωρεῖτο τὸ Πατριαρχεῖον ἀξιωματικοῖς τῆς πατριαρχικῆς αὐλῆς ἢ διαπρεπέσιν Ἕλλησιν. Ὁ Πατριάρχης Γαβριὴλ ὁριστικῶς προσήρτησε τῷ ταμείῳ τῶν ἐν Μ. Ρεύματι Ταξιαρχῶν τῷ 1782 τὰς ***ἀπὸ τοῦ ἁγιάσματος*** τούτου προσόδους».

Δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι ἐπὶ βιζαντινῶν δὲν ὑπῆρχε παρεκκλήσιον ἐπάνω εἰς τὴν πεδινὴν ἐκείνην ἀκρώρειαν. Εἰς τοιαύτας κορυφὰς συνήθως ἱδρύοντο ναΐσκοι ἐπ' ὀνόματι τοῦ προφήτου Ἠλιοὺ ἢ τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος (6 Αὐγούστου). Μετὰ τὴν μεγάλην χολέραν τοῦ 1865, ὁπότε μετεφέρθη τὸ κοινοτικὸν νεκροταφεῖον εἰς τοὺς πέριξ τοῦ Ἁγιάσματος ἀγρούς, ἐκτίσθη τὸν Ἰούνιον τοῦ 1871 ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Πασχάλη τὸ σημερινὸν ἀρκετὰ κομψὸν παρεκκλήσιον, ὅπου τοποθετεῖται, κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς πανηγύρεως, παλαιὰ εἰκὼν τοῦ προφήτου φυλασσομένη καθ' ὅλον τὸ ὑπόλοιπον χρονικὸν διάστημα εἰς τὸν κεντρικὸν ναὸν τῶν Ταξιαρχῶν. Μέχρι τοῦ 1922 ἡ εἰκὼν μὲ πανηγυρικὴν πομπήν, τὴν ὁποίαν ἀκολουθοῦσε ἀρκετὸν πλῆθος χωριανῶν, μετεφέρετο ἀπὸ τὸν ναὸν τῶν Ταξιαρχῶν εἰς τὸ παρεκκλήσιον τοῦ βουνοῦ μὲ ἑξαπτέρυγα ἀκολουθούντων ὅλων τῶν κληρικῶν, ἀρχιερέως, ἱερέων καὶ διακόνων. Ἀπὸ τοῦ 1920—1922 ὁπότε ἦτο χωρεπίσκοπος τῆς χώρας Μ. Ρεύματος ὁ γράφων τὰς παρούσας γραμμάς, προεπορεύετο ὁ Ἀρχιερεὺς φέρων μανδύαν, καὶ ἠκολούθουν οἱ δύο ἱερεῖς καὶ ὁ διάκονος.

Καὶ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τὸ ἁγίασμα καὶ τὸ παρεκκλή-

---

[94]) Δὲν ἔπιε, φαίνεται, νερὸ τοῦ ἁγιάσματος ὁ μακαρίτης Βυζάντιος. Τὸ καλοκαίρι εἶναι κρύο ὄχι ὅμως καὶ ποτιμώτατον, ἐπίθετον ποὺ ταιριάζει περισσότερον εἰς τὰ νερὰ Γκιόζτεπε, Καρακουλὰκ κ. ἄ. Κατὰ τὴν πανήγυριν, καθὼς ἀναφέρουν οἱ κώδικες, κατεσκευάζοντο καὶ παραπήγματα (τσαρτάκια).

σιον τοῦ προφήτου Ἠλιοὺ ἀποτελοῦν ἕνα ἀρκετὰ καλὸν πόρον τῆς Κοινότητος. Μόνον ἡ πανήγυρις ἀποφέρει ἄνω τῶν χιλίων λιρῶν, τὸ δὲ παρεκκλήσιον μὲ τὰ σαββατιανὰ μνημόσυνα αὐξάνει κατά τι τὸ ποσὸν τοῦτο. Περισσοτέρας προσόδους παρουσίασε κατὰ τὴν ἀνακωχὴν μετὰ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον, ὁπότε ἡ κεντρικὴ ἐφοροεπιτροπὴ διώριζεν ἰδιαιτέραν ἐπιτροπὴν διὰ τὰς εἰσπράξεις καὶ δαπάνας τοῦ παρεκκλησίου τοῦ Προφήτου Ἠλιού.

Ἄλλο ἁγίασμα τοῦ χωριοῦ εἶναι, ὡς εἴπομεν, τὸ τῆς Ἁγίας Κυριακῆς. Προσκυνηταὶ τὸ ἐπισκέπτονται μόνον ἑκάστην Δευτέραν. Ὁ ἐπισκεφθεὶς—καὶ ἤδη μνημονευθεὶς—Γερμανὸς ἱερεὺς Γερλάχιος, τὸ χωρίον περὶ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος, δὲν ἀναφέρει τι διὰ τὸ ὡς ἄνω ἁγίασμα, οὔτε διὰ τὸ τοῦ προφήτου Ἠλιού. Τὸ δεύτερον δὲν φαίνεται νὰ τὸ ἐπεσκέφθη ὡς μακρὰν εὑρισκόμενον, τὸ πρῶτον χωμένον μέσα εἰς βράχον καὶ ἀφανὲς δὲν τοῦ ἔκαμεν ἐντύπωσιν.

Ὁ μικρὸς κῶδιξ (φ. 22 β ἔτος 1794) ἀναφέρει τὰ ἑξῆς· «εἰς ἡμερομίσθια τῆς Ἁγίας Κυριακῆς δερέ». Κατὰ τὸ 1802 καταχωρίζεται «εἰς ἄρτους Ἁγίου Ὀνουφρίου, *Ἁγίας Κυριακῆς* καὶ Ἁγίας Παρασκευῆς». Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ «Ἁγία Κυριακὴ» εἶναι ἀρχαῖον ἁγίασμα. Ἡ πανήγυρίς του δὲν προσέλαβε κατὰ τοὺς χρόνους ποὺ ἀναφέρουν οἱ κοιν. κώδικες λαμπρότητα, καθὼς ἡ τοῦ Προφήτου Ἠλιού, διὰ αὐτὸ οἱ Τοῦρκοι ὠνόμασαν τὴν Ἁγίαν Κυριακὴν «μικρὸν ἁγίασμα» (küçük ayazma ὡς ἤδη ἐσημείωσα. Ἀρχαῖον τὸ ἁγίασμα καὶ ἀρχαία ἡ ὀνομασία τῆς πέριξ αὐτοῦ συνοικίας «Ἁγία Κυριακὴ» ἀναγραφομένη εἰς παλαιὰ τουρκικὰ κρατικὰ βιβλία.

Ὁ προαναφερθεὶς Γερμανὸς ἱερεὺς ἀναφέρει, ὡς εἴδομεν, εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Ὀνουφρίου ὑπάρχουσαν μέσα στὴν ἐκκλησίαν τῶν Ταξιαρχῶν. Ἡ εἰκὼν αὐτὴ ἔχει σχέσιν μὲ τὸ ἁγίασμα τοῦ Ἁγίου Ὀνουφρίου ποὺ εἶναι κτισμένον ἐπάνω στὸν λόφον ὁ ὁποῖος ὁδηγεῖ πρὸς τὸ Νεκροταφεῖον καὶ πρὸς τὰ ὀπίσθια τοῦ ἀμερικανικοῦ Παρθεναγωγείου. Πέτρινον, σκεπασμένον μὲ εἶδος θόλου, οἰκοδομὴ ἀρχαία μνημονευομένη, καθὼς ἤδη ἀνέφερα, εἰς τοὺς κοινοτικοὺς κώδικας. Πρὸ πολλῶν δεκάδων ἐτῶν ἑωρτάζετο ἡ μνήμη τοῦ Ἁγίου Ὀνουφρίου (12 Ἰουνίου) ὁπωσδήποτε πανηγυρικῶς. Διενέμοντο καὶ ἄρτοι εἰς τὰ σπίτια. Σήμερον ἡ Κοινότης καὶ ὁ ἱερεὺς ἀπολαμβάνουν ἐλάχιστα κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς μνήμης.

Τὸ ἁγίασμα τῆς Ἁγίας Μαρίνης ὑπόγειον κλειστὸν σήμερον, ὡς ἀνάφερα, καταχωρίζεται εἰς τοὺς κώδικας· «1794 ἀπὸ προεστῶτα κὺρ Θεόφιλον διὰ τὴν κανδήλαν Ἁγίας Μαρίνης δύο χρόνους γρ. 12». Τὸ ἴδιον ἀναφέρεται καὶ διὰ τὸ ἔτος 1802. Κατὰ τὸ 1809 (φ. 137α) ἀ-

ναγράφεται· «διά δύο φυλλάδες τῆς Ἁγίας Μαρίνης ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον γρ. 1». Ἀπὸ τὴν τελευταίαν πληροφορίαν συμπεραίνομεν ὅτι τότε τὸ Ἁγίασμα ἐκεῖνο εἶχε κάποιαν πρὸς τὰ ἐπάνω περιοχὴν—χῶρον ἀνοικτὸν ποὺ κατέλαβον ἔπειτα τὰ σπίτια—ὅπου κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς πανηγύρεως ἐψάλλετο ἡ ἀκολουθία τῆς Ἁγίας. Κατὰ τὸ 1920 εὗρον ἓν μικρὸν ὑπόγειον ἁγίασμα καὶ τίποτε ἄλλο. [95]) Εἰς τὸ Χαβουζλοῦ μπαχτσὲ (Χοσχόση σήμερον) ὑπάρχει δεξαμενὴ νεροῦ. Ἐκεῖ ὑπῆρχε καὶ ὑπάρχει μία εἰκὼν τῆς Παναγίας τῆς ἐπονομαζομένης «Βλαχερνιώτισσας». Πρὸ πολλῶν ἐτῶν ὑπῆρχε κρεμασμένον κοντὰ στὴν εἰκόνα καὶ ἕνα κουτὶ ὅπου οἱ προσκυνηταὶ ἔριπτον χρήματα. «Ἀπὸ συνάξεις «κουτίου) τῆς εἰς τὸν Χαβουζλοῦ μπαχτσὲ εἰκόνος γρ. 6: 90 (1802 φ. 87α). Ἐλάχιστοι προσκυνηταὶ ἐπισκέπτονται τώρα τὸ ἁγίασμα τὴν 2 Ἰουλίου ἑκάστου ἔτους.

Τὸ παρεκκλήσιον τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς. - Καὶ ἀλλαχοῦ τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ἔγινεν ἤδη λόγος διὰ τὸ παρεκκλήσιον ποὺ εὑρίσκεται μέσα εἰς τὸν αὐλόγυρον τῆς ἐκκλησίας. Ἡ σημερινή του μορφὴ εἶναι ἡ τοῦ 1799. Ἄλλως τε καὶ ἡ χρονολογία αὐτὴ διαβάζεται καὶ ἐπὶ τοῦ βορείου τοίχου πρὸς τὴν γωνίαν τοῦ μικροῦ ἱεροῦ βήματος. Εἰς τὸν κώδικα (56 1799) εἶναι γραμμέναι αἱ ἑξῆς γραμμαί· «ὁ λογαριασμὸς εἰς τὸν ὁποῖον περιλομβάνεται ἡ οἰκοδομὴ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς».

Περὶ ποίας Ἁγίας Παρασκευῆς πρόκειται ἔκαμα προηγουμένως λόγον. Ἀφιερώθη εἰς τὴν ὁσίαν Παρασκευὴν τὴν ἐξ Ἐπιβατῶν[96]). Τὸ λείψανον τῆς ἐπιβατιανῆς Ἁγίας Παρασκευῆς εὑρίσκεται, ὡς εἴδομεν, ἐναποτεθειμένον εἰς ἕνα ναὸν τοῦ Ἰασίου. Τυγχάνει πάντοτε πολλῆς τιμῆς καὶ εὐλαβείας ἀπὸ μέρους τῶν Ρουμάνων. Ἡ εὐλάβεια αὐτὴ ἦτο πολὺ μεγαλυτέρα κατὰ τὸν δέκατον ἕβδομον καὶ δέκατον ὄγδοον αἰῶνα. Ἡ ἐκκλησία καὶ γενικώτερον ἡ χώρα τοῦ Μ. Ρεύματος εἶχε δεσμοὺς μὲ τοὺς ἡγεμόνας Μολδαβίας καὶ Βλαχίας εἴτε ἀμέσους εἴτε ἐμμέσους διὰ τῶν παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ καπι-κεχαγιάδων των. Δεκατρία αὐθεντικὰ χρυσόβουλλα καταγράφονται εἰς τὸ τέλος τοῦ μεγάλου κώδικος τῆς Κοινότητος διὰ τῶν ὁποίων οἱ ἡγεμόνες (βοεβόδαι) τῶν

---

[95]) Ὁ μικρὸς κῶδιξ ἀναφέρει καὶ τὸ ἔτος 1799 τὰ ἑξῆς: «ἀπὸ παπᾶ Θεόφιλον προεστῶτα διὰ τὸ λάδι τῆς κανδήλας τῆς Ἁγίας Μαρίνης χρόνων δύο γρ. 10». Ὁ παπᾶ Θεόφιλος εἶχε, φαίνεται, ἰδιαιτέρους δεσμοὺς μὲ τὸ ἀρχαῖον ἐκεῖνο μικρὸν ἁγίασμα.—

[96]) Κωμόπολις εἰς τὰ παράλια τῆς Προποντίδος. Εἰς τὸν λόφον τῆς κωμοπόλεως ὑπῆρχε ναὸς τιμώμενος ἐπ' ὀνόματι τῆς Ὁσίας ταύτης Παρασκευῆς τῆς Νέας.

δύο ἐκείνων χωρῶν παρέχουν ἀτὸ τὰς εἰσπράξεις τῶν τελωνείων ὡρισμένων πόλεων ἐτησίαν χρηματικὴν βοήθειαν εἴτε εἰς τὴν ἐκκλησίαν (τὰ δέκα), εἴτε εἰς τὰ ἐκπαιδευτήρια (τὰ τρία) τῆς χώρας. Τὸ ἀρχαιότερον χρυσόβουλλον εἶναι τοῦ 1726 ἀπολυθὲν ὑπὸ τοῦ Ρουμάνου αὐθέντου τῆς Βλαχίας Μιχαὴλ Ρακοβίτζα. Οἱ καπικεχαγιάδες του ἔμεναν εἰς τὸ Μέγα Ρεῦμα καὶ εἶχον ἐντολὴν νὰ δίδουν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ χωρίου «ἀνὰ γρόσια 200 τὸν χρόνον». Διὰ τῶν χρυσοβούλλων εἶχον σχέσιν μὲ τὸ χωρίον αὐτὸ τοῦ Βοσπόρου ὁ ἡγεμὼν τῆς Μπογδανίας (Μολδαβίας) Γρηγόριως Γκίκας (1730), καθὼς καὶ οἱ ὁμογενεῖς βοεβόδαι Κωνσταντῖνος Μουρούζης (1781), Ἀλέξανδρος Μαυροκορδᾶτος (1783) Μιχαὴλ Σοῦτζος (1794, Ἀλέξανδρος Μουρούζης (1794), Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης (1777) καὶ Ἀλέξανδρος Καλλιμάχης (1799). [97]) Περὶ τῶν προσώπων αὐτῶν καὶ τῶν Φαναριωτῶν ἐν γένει τοῦ Μ. Ρεύματος θὰ γίνῃ μακρὸς λόγος εἰς ἄλλο κεφάλαιον τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ. Ἀναφέρω τὰ προσημειωθέντα διὰ νὰ βεβαιώσω ὅτι οἱ ἄνδρες οὗτοι οἱ ὁποῖοι εἶχον δεσμοὺς μὲ τὸ Μ. Ρεῦμα καὶ ἔδιδον χρήματα διὰ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ χωρίου ἐνδιεφέροντο διὰ τὴν Ἁγίαν Παρασκευὴν τῆς ὁποίας τὸ λείψανον ἐναπετέθη εἰς τὴν χώραν τῆς Μολδαβίας τῆς ὁποίας ἀνεδείχθησαν ἡγεμόνες. Ἡ πανήγυρις ἐτελεῖτο, καθὼς καὶ ἄλλοτε ἀνέφερα, τὴν 14 Ὀκτωβρίου. Πότε μετετέθη ἡ πανήγυρις εἰς τὰς 26 Ἰουλίου μᾶς εἶναι ἄγνωστον. Πάντως ὅμως ἡ μεταβολὴ αὐτὴ συμπίπτει μὲ τὴν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἔπαυσαν καὶ οἱ δεσμοὶ τῶν ἡγεμόνων τῶν παραδουναβίων χωρῶν μὲ τὴν χώραν τῶν Ἀσωμάτων. Ἡ πιθανωτέρα χρονολογία διὰ τὸ γεγονὸς θεωρητέα ἐκείνη ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὸ 1821.

[97]) Ὅλοι οἱ ἡγεμόνες οὗτοι καὶ ἄλλοι ὀσποδάροι καὶ ἀξιωματικοὶ καὶ ὀφφικιάλοι των ἀναφέρονται, ὡς θὰ ἴδωμεν, εἰς τοὺς κοινοτικοὺς κώδικας.

Ε'.

ΠΑΝΑΓΙΑ ΜΑΥΡΟΜΩΛΙΤΙΣΣΑ

Κατὰ τὸ περίφημον Φαναράκι τοῦ Βοσπόρου καὶ ὄχι μακρὰν ἀπὸ τὸ Ρούμελη Καβὰκ εἰς ἕνα ὕψωμα ἔκειτο ἄλλοτε ἕνα βυζαντινὸν μοναστῆρι. Τὸ ἄσυλον αὐτὸ τοῦ «ἡσυχίου βίου» τῶν μοναχῶν ἐκτίσθη κατὰ τὸν 12ον αἰῶνα ὑπὸ Βυζαντινῆς Αὐτοκρατείρας [98]) ἢ Ἡγεμονίδος. Ὁ Α. Κ. Ὑψηλάντης ταξιδεύων κατὰ τὸ 1778 εἰς τὰ παράλια τοῦ Πόντου καὶ ξεκινῶν ἀπὸ τὴν πόλιν διέπλευσε τὸν Βόσπορον. Ἐπέρασε λέγει, ἀπὸ τὸ «***Ποριὰζ λιμανί***», τὸ ἄλλως «***Καρατὰς***» λεγόμενον (ἔνθ. ἀν. σ. 568). Εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Εὐρώπης εἶχε κατασκευασθῇ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν τεχνητὸς λιμήν, ὅπου καὶ ἐγίνετο ἡ ἐκτελώνισις τῶν ἐμπορευμάτων τὰ ὁποῖα διεκόμιζον τὰ εἰς τὸν Βόσπορον πλέοντα πλοῖα. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Σκ. Βυζαντίου (1862 καὶ προηγουμένως) ἐσώζοντο τὰ ἐρείπια τῆς ἐκεῖ ἀποβάθρας, τὰ ὁποῖα ὠνομάζοντο ὑπὸ τῶν Τούρκων σκάλα τελωνείου=Γκιουμρούκ Ἰσκελεσί «ὑπὸ δὲ τῶν Γραικῶν Μαῦρος Μῶλος». Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν τὸ ἐπὶ τοῦ ὑψώματος τῆς θέσεως—ὅπου ἡ στενὴ κοιλὰς—αὐτῆς κείμενον μοναστήριον ὠνομάζετο «Μονὴ τοῦ Μαύρου Μώλου,» ἡ δὲ Παναγία ἡ «Παντάνασσα» ποὺ ἐκρέματο εἰς τὸ ἐξωτερικὸν Ἅγισμα τῆς Μονῆς ἐπονομεῖτο «Μαυρομωλίτισσα». Περὶ τὸ 1546 ὁ γνωστὸς Γύλλιος εἶδε δύο ἐκκλησίας εἰς τὴν περιγραφεῖσαν τοποθεσίαν. Μίαν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Νικολάου (διὰ τοὺς Θαλασσινοὺς) καὶ ἄλλην ἐπ' ὀνόματι τῆς Παναγίας «Μαυρομωλίτισσας». Ἡ δευτέρα μέσα «στὶς καστανιὲς» κειμένη ἐλέγετο καὶ «Καστανιώτισσα» [99]). Ὁ Γερλάχιος κατὰ τὸ 1577 ὁμιλεῖ μόνον περὶ χωρίου ποὺ τὸ ὠνόμαζον «Καστανιαί« κοντὰ στὴν Μαύρην Θάλασσαν

[98]) Νικήτα Χωνειάτου, ἔκδ. Βόννης σ. 646.—Σκ. Βυζαντίου ἔνθ. ἀν. Β'. σ 175—177.—Μ. Γεδεών, Βυζαντιναὶ ἐκκλησίαι. σ. 113-114.—Ἑβδομαδιαία «Ἐ. πιθεώρησις «Νεολόγου» ἔτος Β', σ. 602. Ἡ διατριβὴ τοῦ Δ. Καλέμη περὶ Ἁγιασμάτων εἰς τὴν Ἐπιθεώρησιν αὐτὴν ὀλίγας μόνον λέξεις ἀφιερώνει εἰς τὸ ἁγίασμα τοῦ Μαύρου Μώλου. «Κατερχόμενοι ἐκ Φαναρίου φθάνομεν, γράφει, εἰς τὴν θέσιν Καρατὰς ἢ Μαῦρον Μῶλον. Ὑπάρχει στενὴ κοιλὰς εἰς τὸ βάθος τῆς ὁποίας ὑπάρχει τὸ ἁγίασμα. Κατὰ τὴν πανήγυριν 23 Αὐγούστου ἔρχονται πολλοὶ ἀπὸ τὸ Φαναράκι, τὸ Γενὴ-Μαχαλὲ καὶ τὸ Βουγιούκδερε». Παρασιωπᾶται τὸ ἱστορικὸν τῆς τύχης τῆς εἰκόνος τοῦ Ἁγιάσματος καὶ ἡ μεταφορὰ αὐτῆς ἀπὸ τὸ Μ. Ρεῦμα εἰς τὸν Μαῦρον Μῶλον κατὰ τὴν πανήγυριν.

[99]) De Bosphoro Thracio» βιβ. II κεφ. XIX σ. 219 ἔκδ. τοῦ 1632.

καὶ προσθέτει ὅτι τὴν 15 Αὐγούστου ἐτελεῖτο πάνδημος πανήγυρις προσερχομένων δέκα χιλιάδων περίπου προσκυνητῶν ἀποτελουμένων ἀπὸ ἄνδρας καὶ γυναῖκας [100]).

Ὁ Τρύφων Καραπεϊνικὼφ (Ρῶσσος) τὸ 1593 μνημονεύει καὶ τὰς δύο ἐκκλησίας, τοῦ Ἁγίου Νικολάου καὶ τῆς Θεοτόκου. Εἰς τὸν τότε ἡγούμενον τῆς Μονῆς Μαύρου Μώλου Ἰωάσαφ εἶχε δώσῃ ὡς δῶρον τοῦ τότε Ρώσσου Ἡγεμόνος ἑξήκοντα χρυσᾶ νομίσματα.

Κατὰ τὴν ἀφήγησιν ὑπὸ τοῦ διακόνου Παύλου τοῦ ταξιδίου τοῦ πατριάρχου Ἀντιοχείας Μακαρίου τὸ 1652, ἐπισκεφθέντος καὶ τὸ Καρατὰς (Μαῦρον Μῶλον ἢ Μ. Πέτραι), ὑπῆρχον εἰς τὸ μοναστήριον ἐκεῖνο 40 μοναχοί. Ἡ ἐκκλησία εὐρύχωρος ἦτο καὶ ἐτιμᾶτο ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ ἰδίου διακόνου ὑπῆρχον δύο ἁγιάσματα—ἐξωτερικὸν καὶ ἐσωτερικὸν- θαυματουργά. Ἐπάνω ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸν ἁγίασμα ἦτο τοποθετημένη εἰκὼν τῆς Παναγίας ποὺ φέρει τὸ ὄνομα Παντάνασσα [101]).

Τὴν Παναγίαν τοῦ Μαύρου Μώλου ἐπεσκέφθη καὶ ὁ Ἄγγλος T. Smith τὸ 1669, ὁ ὁποῖος καὶ συνήντησε τὸν Ἡγούμενον αὐτῆς Μακάριον. Ὁ Smith ἔλαβε πληροφορίας παρὰ τοῦ Ἡγουμένου συμφώνως πρὸς τὰς ὁποίας πρὸ 50 ἢ 60 ἐτῶν ἕνας καλόγηρος (1609-1619) ἀπὸ τὸ Βουγιουκ-δερὲ περιπατῶν μέσα στὸ δάσος εὗρεν ἕνα ἁγίασμα ὅπου ἦτο ζωγραφισμένη καὶ μία εἰκὼν τῆς Παναγίας. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ εἶχε χαροποιήσῃ τοὺς χριστιανοὺς τῶν πέριξ χωρίων, διότι ὑπῆρχε παράδοσις ὅτι ἐκεῖ ἦτο κτισμένη ἐκκλησία ἢ μονή. Κατόπιν τούτου, σύμφωνα μὲ τὴν ἀφήγησι τοῦ Smith, ὁ μοναχὸς ἐκεῖνος μὲ πολλοὺς κόπους καὶ ὄχι ὀλίγα ἔξοδα κατώρθωσε νὰ πάρῃ ἄδειαν νὰ κτίσῃ τὴν οἰκοδομὴν ποὺ ἐπεσκέφθη καὶ ὁ μνημονευθεὶς Ἄγγλος. Μίαν φορὰν δὲ τὸν χρόνον ἤρχετο καὶ [102]) ὁ Πατριάρχης διὰ νὰ λειτουργήσῃ καὶ ἔπαιρνεν ὡς ἀμοιβὴν 500 ἄσπρα. Μετὰ ταῦτα περιγράφεται τὸ ἀνέκδοτον τοῦ κυνηγίου τοῦ Σουλτάνου Μεχμὲτ τοῦ Δ'. (1668-1687), ὁ ὁποῖος εἶχε περάσῃ ἀπὸ τὸ μοναστῆρι καὶ τοῦ προσέφεραν οἱ καλόγηροι τυρὶ καὶ ἕνα καλάθι κεράσια. [103]) Τὴν μονὴν ἐπεσκέφθη καὶ ὁ φανατικὸς καθολικός, πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας μαρκήσιος Olivier de Nointel κατὰ τὸ 1671. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ Γάλ-

[100]) Tagebuch» σ. 373 Καὶ Ἑλλ. Φιλ. Συλλόγου Περιοδικόν. Τόμ. ΚΗ'. σ. 128 ὅπου γράφονται διαφωτιστικαὶ σημειώσεις τοῦ Ξ. Σιδερίδου εἰς τὸν Κατάλογον Πατεράκη τὸν δημοσιευθέντα ὑπὸ τοῦ Κεραμέως Παπαδοπούλου.

[101]) «Echos d'Orient» Δι' σ. 48—49. Ἄρθρον γραφὲν ὑπὸ τοῦ S. Pétrides.

[102]) Περιοδικὸν Ἑλλ. Φιλ. Συλλόγου Κων/πόλεως τόμ. ΚΗ' σ. 144.

[103]) Περιοδικὸν Ἑλλ. Φιλ. Συλλόγου Κ.Π. ἔνθ. ἄν. σ. 145 καὶ ἑξῆς:

λος οὗτος ἔτρεχεν εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰ μοναστήρια διὰ νὰ ἀποσπάσῃ πιστοποιητικὰ περὶ τῆς μετουσιώσεως (= πραγματικῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου) ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς θείας εὐχαριστίας. Τοιοῦτον πιστοποιητικὸν ἔλαβεν ὁ προαναφερθεὶς πρεσβευτὴς καὶ ἀπὸ τὸν Ἡγορμενον Μακάριον καὶ τοὺς μοναχοὺς τοῦ Μαύρου Μώλου. Φέρει ἐπιγραφὴν γαλλιστὶ «Attestation du superieur et des religieux du Monastère de Mavromole. Ὅλα αὐτὰ τὰ πιστοποιητικὰ καὶ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Nointel συνελέγησαν καὶ κατεχωρίσθησαν ὑπὸ τῶν Nicole, Arnauld, Renaudot, εἰς τὸ σύγγραμμα «Perpétuité de la foi de l'Eglise catholique sur l'eucharistie», τὸ δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ Migne (Paris 1842. Ἡ συνομιλία τοῦ Nointel μὲ τὸν Ἡγούμενον τοῦ Μαύρου Μώλου κατεχωρίσθη τόμ. Β. σ. 1129. Ὁ Nointel ὡς ἡμέραν πανηγύρεως τῆς Μονῆς τοῦ Μαύρου Μώλου καθορίζει οὐχὶ τὴν 15 Αὐγούστου, ἀλλὰ τὰ «ἐννεάμερα» (neuvaine) τῆς Κοιμήσεως (23 Αὐγούστου) ὡς ἐγίνετο μέχρις ἐσχάτων. Ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ ἐπαναλαμβάνει τὰς λεπτομερείας τὰς ὁποίας ἐξέθεσαν καὶ ἄλλοι, τὰ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Σουλτάνου Μεχμὲτ τοῦ Δ' (1648-1687), τὰ σχετικὰ πρὸς τὸν Μπασταντζῆ μπασῆ εἰς τὴν δικαιοσίαν τοῦ ὁποίου, ὡς ἐλέχθη, ὑπήγοντο τὰ παράλια τοῦ Βοσπόρου, ὅτι κατ' ἔτος ἔδιδον ἕνα χρηματικὸν ποσὸν εἰς τὸν ἀνώτατον ἐκεῖνον ὑπάλληλον διὰ νὰ μὴ ἐνοχλοῦνται ἀπὸ μεθυσμένους Τούρκους καὶ ἀπὸ ἄλλους κακοποιούς, καίτοι προσθέτει, δὲν ἀπηλλάσσοντο ἐντελῶς οἱ πανηγυρισταὶ ἀπὸ τὰς τοιαύτας κλοπὰς ἰδίως οἱ μὲ βάρκαν ἐρχόμενοι ἀπὸ τὸ Ἀνατὸλ-καβὰκ πρὸς τὸν Μαῦρον Μῶλον προσκυνηταὶ τῆς 23 Αὐγούστου. Εἰς τὸν Ἡγούμενον Μακάριον ἔκαμεν ἐρώτησιν σχετικὴν πρὸς τὴν τύχην τῶν τίτλων ἰδιοκτησίας τοῦ Μοναστηρίου. Ἡ ἀπάντησις τοῦ Ἡγουμένου ἦτο ἡ ἑξῆς· «ἐχάθησαν ἕνεκα τῶν πολέμων καὶ τῶν πυρκαϊῶν». [104]) Κατὰ τὸ ἔτος 1675 τὸ Μοναστήριον τοῦ Μαύρου Μώλου εἶχεν ἐπισκεφθῇ καὶ ὁ Ἄγγλος G. Wheler. [105])

Περὶ τὰ τέλη τοῦ ἰδίου αἰῶνος ὁ ἀείμνηστος Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος ὁ ἐξ Ἀπορρήτων, ἀλληλογραφεῖ μὲ ἕνα μοναχὸν τῆς Μονῆς ὀνομαζόμενον Παχώμιον. Ἡ ἐπιγραφὴ τῆς ἐπιστολῆς ἔχει ὡς ἑξῆς· «τῷ ὁσιωτάτῳ Παχωμίῳ, τῷ ἐνασκουμένῳ ἐν τῇ Μονῇ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ Μαύρου Μώλου». (Ἐπιστολάριον, 1804, ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ τυπογραφείου σ. 239.) Ὁ μακαρίτης Β. Μυστακίδης ἀναφέρει περὶ μιᾶς ἐγκυκλίου ζητείας ποὺ ἐξεδόθη κατὰ τὸ 1693 καὶ ὑπεγρά-

[104]) Βλέπε καὶ ἐμὸν ἔργον «Φωτίειος Βιβλιοθήκη» μέρος Αον σ. στ—ζ' καὶ σημ. 2.

[105]) Voyage en Dalmatie, Amsterdam 1689 τόμ. Α' σ. 176–177.

φετο ὑπὸ τοῦ προαναφερθέντος—ἄν ὄχι ἑνὸς ἄλλου διαδόχου του—ἡγουμένου Μακαρίου. Ἡ ἐγκύκλιος ἀπελύθη διὰ ἐλεημοσύνην καὶ βοήθειαν ἡ ὁποία θὰ ἐχρησίμευε «διὰ τὴν ζωγράφισιν καὶ τὴν καλλονὴν τῶν ἱερῶν εἰκόνων τῆς σεβασμίας πατριαρχικῆς Μονῆς τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας τοῦ Μαύρου Μώλου». Ἀπὸ τὸ περιεχόμενον τῆς ἐγκυκλίου ὁ Μυστακίδης ἐσημείωσε τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικὰ τοῦ τρόπου τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τῶν τότε χριστιανῶν· «ἔνευσεν εἰς τὰς καρδίας τῶν κρατούντων καὶ ἔδωσαν θέλημα καὶ ὁρισμὸν βασιλικὸν καὶ ἀνεκτίσθη καὶ ἀνεκαινίσθη ὁ σεβάσμιος καὶ πάνσεπτος ναὸς τῆς ἡμετέρας Μονῆς καὶ ἐγένετο περικαλλὴς καὶ ὡραῖος πλὴν στερεῖται ἔτι ζωγραφίας [106]).

Τὰ ἀνωτέρω συμφωνοῦν μὲ ὅσα σχετικὰ γράφει ὁ τοῦρκος ἱστορικὸς Ρασίτ, τὸν ὁποῖον εἷς τινα σημεῖα λελανθασμένως μετέφρασεν ὁ Χάμμερ καὶ ὁ ἀντιγράφων αὐτὸν εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἡμέτερος Σκαρλάτος Βυζάντιος [107]). Ὀρθότερον μεταφράζει ὁ Α. Ὑψηλάντης καίτοι περιληπτικώτερον· «ἔτει τοῦ Χιτζρὲ (ἐγίρας) 1026 (1616) μοναχῷ τινι τοὔνομα Ἡσαΐᾳ ἀπὸ τὸ βακίφι τοῦ Σουλτὰν—Μπαγιαζίτη μὲ πεντακόσια ἄσπρα μουκατὰν τὸν χρόνον νὰ ἐδόθη ὁ τόπος ἐκεῖνος (ὁ τῆς Μονῆς τοῦ Μαύρου Μώλου)· θανόντος δὲ τοῦ Ἡσαΐου διῆλθεν εἰς ἄλλον μοναχὸν τοὔνομα Διονύσιον· καὶ τούτου θανόντος διῆλθε μὲ φεραγάτι (τίτλον τελείας πωλήσεως) εἰς τὸν μοναχὸν Κυριακόν, ὅστις ἔκτισεν ἐκεῖ καὶ ἐκκλησίαν καὶ κελλία, καὶ τείχει αὐτὰ περιέφραξεν, αὐξήσας καὶ τὰς ἀμπέλους καὶ τοὺς ἀγροὺς τῇ καλλιεργείᾳ τῆς γῆς, μὲ τὴν ἄδειαν τοῦ μουτεβελῆ (ἐπιτρόπου τοῦ βακουφίου=ἀφιερωμένου κτήματος) καὶ προσθεὶς αὐτοῖς καὶ μεγοζεῖα καὶ λιμένας καὶ μποστάνια καὶ ταλάνια (εἰς τὴν παραλίαν ἐννοεῖται δίδοντες εἰς τὸ τζαμὶ Σουλτὰν Μπαγιαζήτι μουατζελὲν (φόρον κατ' ἀποκοπὴν διὰ τὴν γῆν, τὸ οἰκόπεδον) ἀσπρα 150 ἀνὰ ἕκαστον μῆνα· καὶ συναγαγὼν παρ' αὐτῷ ἄλλους δέκα [108]) μοναχοὺς τὴν μοναδικὴν ἐκεῖσε διῆγον ζωήν· θανόντος δὲ τοῦ Κυριακοῦ οἱ ρηθέντες δέκα μοναχοὶ ἐπῆραν καὶ ἄλλον τόπον ἀπὸ τὸ τζαμί, κάμνοντας τὸν μηνιαῖον μουκατᾶν ἄσπρα διακόσια. Καὶ τῷ ἔτει τοῦ Χιτζρὲ 1096 (1671), μὲ τεμεσοῦτι (τεμεσοῦκι;) τοῦ μουτεβελῆ ἔγινε φεραάτι=(πώλησις) τὸ μοναστήριον μὲ ὅλα αὐτοῦ τὰ πέριξ τὰ προρρηθέντα τοῖς ρηθεῖσι δέκα μοναχοῖς. Εἶτα τῷ ἔτει τοῦ Χιτζρὲ 1102 (1690) προφασιζόμενοι οἱ ἐν αὐτῷ μοναχοὶ ὅτι νὰ ἐπαπειλῇ κρημνισμὸν τὸ μοναστήριον, ἐπῆραν ἄδειαν καὶ ἔκτισαν καὶ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὰ περὶ αὐτὴν κελλία καὶ μεγαλύτερα καὶ μεγαλοπρεπέστερα, συναθροίσαντες [109]) παρὰ τῶν εὐαπατήτων χριστιανῶν χρήματα πολλά, ὡς ἔθος τοῖς καλογήροις, καὶ ἠσκήτευον ἐν αὐτῷ μοναχοὶ οὐκ ὀλίγοι ἐξ ἐκείνων μέχρι τοῦδε τοῦ ἔτους, καθ' ὃ κατεκρημνίσθη ὑπὸ τοῦ τοῦδε Ἐπιτρόπου κατὰ τὴν σελήνην (=μῆνα Σεφέρ)[110]». Τοὺς ἐράνους πρὸς οἰκοδομὴν καὶ μάλιστα πρὸς διάκοσμον τῆς Μονῆς ἀναφέρει, ὡς ἐσημειώθη, καὶ ἡ ἐγκύκλιος τοῦ Μακαρίου.

Παρὰ τὰ ἄφθονα μέσα συντηρήσεως τοῦ Μοναστηρίου ἄγνωστον διὰ ποίους λόγους, ἐπὶ τῆς ἡγουμενείας τοῦ γνωστοῦ εἰς τὸν ἀναγνώστην Μακαρίου, ἐξεδόθη πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν γράμμα, διὰ τοῦ ὁποίου διορίζονται τὸ 1672, πατριαρχεύοντος τὸ πρῶτον Διονυσίου τοῦ Δ'. τοῦ Μουσελίμη, λαϊκοὶ ἐπίτροποι διὰ τὴν οἰκονομικὴν διαχείρισιν τῆς Μονῆς τοῦ Μαύρου Μώλου. Ὁ Ἱεροσολύμων Πατριάρχης Δοσίθεος μᾶς διέσωσεν ἀντίγραφον [111]) τοῦ γράμματος αὐτοῦ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἐπιτρόπων (κὺρ Κωνσταντῆ Ρεΐς καὶ κὺρ Νικόλα ρεΐς καὶ κὺρ Γεωργάκη ρεΐς καὶ Ἐλευθερίου· καὶ Χατζῆ κὺρ Ἰωάννου, καὶ Γεωργίου Ντέτη καὶ Χατζῆ κὺρ Ἀγάλου) τῶν ὁποίων τὰ καθήκοντα καθωρίσθησαν ὡς ἑξῆς· «φροντίζειν τῆς συστάσεως αὐτοῦ (= τοῦ μοναστηρίου) δι' ἐπισκέψεως καὶ ἐπιμελείας καὶ προμηθείας αὐτῶν». Αὐτοὶ θὰ εἶχον τὴν διοίκησιν «πάντων τῶν κατ' αὐτό», νὰ ἐπιστατοῦν τὰ κτήματα καὶ ἀφιερώματα καὶ ἀκίνητα καὶ τὴν φροντίδα δι' ὅλας τὰς δαπάνας καὶ τὰ εἰσοδήματα «πρὸς τὸ μὴ διεφθείρεσθαι ἢ ἐλαττοῦσθαι». Ἀπὸ τὰς τελευταίας φράσεις τοῦ πατριαρχικοῦ ἐγγράφου ἠμπορεῖ νὰ βγῇ τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἐλάμβανον χώραν καταχρήσεις

---

[106]) Β. Α. Μυστακίδου «Σελίδες.... Παναγία ἡ Μαυρομωλίτισσα» Κων/πολις 1923 σ. 11.

[107]) «Κωνσταντινούπολις» τόμ. (1862) Β' σ. 176 σημ. 2 Ἀντὶ νὰ μεταφράσῃ ὁ Χάμμερ βακοὺφ τοῦ Σουλτὰν Βεγιατὴτ ἠρμήνευσε ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Σουλτὰν Βεγιαζήτ, ὅπως ἦτο τοιοῦτος ὅλος ὁ Βόσπορος (βακούφ). Ἐν ὑποσημειώσει ὁ Σ. Βυζάντιος γράφει ἢ τὸ ἔτος εἶναι λάθος ἢ τὸ ὄνομα τοῦ Σουλτάνου· εἶχε δίκαιον.

[108]) Ὁ Γερλάχιος ἀναφέρει 40 μοναχούς, ὁ δὲ Smith 35.

[109]) Φαίνεται ὅτι πρὶν νὰ ἐκδοθῇ· ἡ διὰ τὴν διακόσμησιν ἐγκύκλιος εἶχεν ἀπολυθῇ ἄλλη διὰ τὴν οἰκοδομήν. Hammer «Konstantinopel und der Bosphorus» τόμ. Β' σ. 265.

[110]) Ἡ ἐκτενεστέρα ἀφήγησις τοῦ Hammer καὶ τοῦ Βυζαντίου προσθέτουν καὶ τοῦτο, ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τῶν μοναχῶν ἐπ' ὀνόματι τῶν ὁποίων εἶχεν ἐκδοθῇ τίτλος ἰδιοκτησίας, τὰ κτήματα περιῆλθον εἰς τὸ Βακοὺφ καὶ ἐκρημνίσθησαν μὲ τὴν διαταγὴν τοῦ βεζίρου Τζὶν Ἀλῆ πασᾶ.

[111]) «Νομικὴ Συναγωγὴ» φύλλον 220α. Βλέπε καὶ Μ. Γεδεὼν «Βυζαντιναὶ ἐκκλησίαι... σ. 115—117.

εἰς τὴν διαχείρισιν τῆς Μονῆς. [112]) Ὁ ἀπὸ Βερροίας Οἰκ. Πατριάρχη Κύριλλος ὁ Κονταρῆς, ἀντίπαλος τοῦ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, παρεχώρησε τὸ Μοναστήριον τοῦ Μαύρου Μώλου κατὰ τὸ 1635 εἰς τοὺς Βατοπεδινούς, ἐνῷ ὁ Λούκαρις εἰς τοὺς Ἰβηρίτας. Αἱ παραχωρήσεις αὐταὶ διήρκεσαν ἐπ' ὀλίγον. («Ἑλληνικὰ» τόμ. Γ. σ. 52). Ἡ Μονή, καθὼς πληροφορούμεθα καὶ ἀπὸ τὸν Τοῦρκον Ρασὶτ καὶ ἀπὸ τὴν ἐγκύκλιον τοῦ Ἡγουμένου Μακαρίου, περὶ τῆς ὁποίας ἔγινε λόγος, καὶ ἀπὸ ἄλλας πηγάς, (Smith κ. ἄ.) δὲν ἔπνεε τὰ λοίσθια—ἢ ὅπως γράφει ὁ Μ. Γεδεὼν «τεσσαρακονταετίαν πρὸ τοῦ θανάτου αὐτῆς ἡ δυστυχὴς τοῦ Μαύρου Μώλου μονὴ ἦδε τὸ κύκνειον—κατὰ τὸ 1672. Κατεστράφη εἴτε διότι ἐκτίσθη, κατὰ τὸν Ρασίτ, ἐπὶ βακουφικοῦ ἐδάφους περιερχομένου εἰς τὸ βακοὺφ ὅταν μετὰ θάνατον τοῦ ἰδιοκτήτου δὲν ὑπάρχουν ἄμεσοι κληρονόμοι, ἢ διότι «ἀνοικοδομοῦντες τὸν ἐν τῷ μοναστηρίῳ ἱερὸν ναὸν, ἢ κτίζοντες καὶ ἄλλον νέον, ὕψωσαν καὶ ἐξέτειναν αὐτὸν ὑπὲρ τὸ δέον, ἢ «κατὰ τὸν συγγραφέα τοῦ κήπου τῶν τζεαμίων, διότι εὑρέθησαν ἐν αὐτῷ κεκρυμμένα ὅπλα». (Σκ. Βυζαντίου, ἔνθ. ἀν. Β. σ. 176). Δὲν μᾶς λέγει ὁ Richard Pococke ποῦ στηριζόμενος γράφει ὅτι τὸ μοναστήριον τοῦ Μαύρου Μώλου (Das Kloster von Mavro Molo höher herauf ist zerstöret) ἐκρημνίσθη διότι κατέστη τόπος διαφθορᾶς (liederlicher Ort) διὰ τοὺς ναυτικοὺς καὶ τὸν λοιπὸν ὄχλον (Beschreibung des Morgenlandes, Leipzig 1755 σ. 202).

Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ ἡ λεπτομέρεια τῶν αἰτίων τῆς καταστροφῆς τὸ Μοναστήριον τοῦ 1713 κατεκρημνίσθη ὑπὸ τοῦ κατακτητοῦ τῆς Πελοποννήσου Τζὶν Ἀλῆ Σεχχὶτ πασᾶ φονευθέντος εἰς τὴν μάχην τοῦ Πέτερβαραντίνο. «Τότε μετεκομίσθη ἐντεῦθεν εἰς τὴν ἐν ταῖς Ἐστίαις ἐκκλησίαν τῶν Ἀσωμάτων, γράφει ὁ Σκ. Βυζάντιος, ἡ μέχρι νῦν προσκυνουμένη ἐκεῖ ἀρχαία τῆς Θεοτόκου εἰκών, ἡ ἐπιλεγομένη διὰ τοῦτο Μαυρομωλίτισσα. [113]).

---

[112], Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καθὼς καὶ κατὰ τὸν ἑπόμενον αἰῶνα (18ον) δὲν ἦτο σπάνιος ὁ διορισμὸς λαϊκῶν ἐπιτρόπων διὰ τὴν διαχείρισιν τῶν οἰκονομικῶν τῶν Μονῶν. Τὸ ἴδιον εἶχε γίνῃ καὶ διὰ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ Πατριαρχείου καθὼς διὰ μακρῶν ἀνέπτυξα εἰς τὸ πρῶτον μέρος τῆς Φωτιείου Βιβλιοθήκης. Ὁ ἴδιος διορισμὸς εἶχε γίνῃ καὶ διὰ τὸ Μοναστήριον τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ τῆς Νήσου Πρώτης. Μόνον αἱ καθαρῶς πνευματικαὶ ὑποθέσεις, προκειμένου περὶ τῆς Μονῆς τοῦ Μαύρου Μώλου, «ὡς τὸ καθιστᾶν καὶ μεθιστᾶν ἡγούμενον», καθὼς διαλαμβάνει τὸ προαναφερθὲν γράμμα, καὶ τὰ παρόμοια, ἐπαφέθησαν εἰς τὰς μοναστηριακὰς Ἀρχάς.

[113]) Μνημονευθὲν ἔργον Β. σ. 176–177. Τὰ ἐρείπια τοῦ κρημνισθέντος μοναστηρίου εἶδεν ὁ Sestini κατὰ τὸ 1778 καὶ ὁ Alex. Timoni κατὰ τὸ 1844. Ὁ τελευταῖος διηγεῖται ὅτι ὁ ὁδηγός του τοῦ ἔδειξεν ἕνα παλαιὸν κτίριον ποὺ ὡμοίαζε μὲ σπήλαιον ὅπου καὶ κρανία ἀνθρώπινα (ἴσως τὸ κοιμητήριον τῶν Μοναχῶν)· εἶδε δὲ καὶ τὰς κορυφὰς τοῦ βουνοῦ τὰς τόσον ἄλλοτε—ἀκμαζούσης τῆς Μονῆς—συχναζομένας ἀπὸ ἐπισκέπτας τελείως ἠρημωμένας καὶ λείψανα τειχῶν ὀρθίων ἀκόμη τὰ ὁποῖα ἀνῆκον εἰς τὸ μοναστήριον καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Μαύρου Μώλου. Al. Timoni, «Nouvelles promenades dans le Bosphore Iov 82. Βλέπε καὶ παράρτημα Περιοδ. Ἑλλ. Φιλ. Συλλόγου Κ. Π. ἔνθ. ἀν. ο. 145.

Οἱ διασκορπισθέντες μοναχοὶ—μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς—μετέφερον τὴν ἐπάνω τοῦ ἁγιάσματος—τοῦ ἐξωτερικοῦ—εἰκόνα τὴν Παντάνασσαν, τὴν Μαυρομωλίτισσαν, εἰς τὸ Μέγα Ρεῦμα. Προετίμησαν τὸ χωρίον αὐτὸ ὡς πολυπληθέστερον καὶ ἀσφαλέστερον. Διὰ τὴν μεταφορὰν αὐτὴν ἔχομεν διαφόρους ἱστορικὰς μαρτυρίας ἐκτὸς τῆς παραδόσεως ἡ ὁποία πάντοτε ζωντανὴ διαμένει εἰς τὸν νοῦν καὶ εἰς τὴν καρδίαν τῶν Μεγαρευμιωτῶν.

Ὁ Καισάριος ὁ Δαπόντε τὸ 1768 ἔγραψε τὴν «ἀπαρίθμησιν τῶν ὀνομασιῶν Ναῶν καὶ Μονῶν τῆς Παναγίας». Διὰ τὴν Παναγίαν Μαυρομωλίτισαν (τὴν εἰκόνα) λέγει.

Φεῦ, τώρα ἀφανίσθηκεν· ἔχομεν μετὰ βίας (Βλαχέρναι)
μόνον ταγίασμα αὐτῆς, βρύσιν θαυματουργίας·
καθὼς καὶ πρὸ πεντήκοντα ἐτῶν κατεδαφίσθη
τοῦ Μαύρου Μώλου ἡ μονὴ κ' ἐχάθη, ἀφανίσθη
ἦτον ἀπάνω στὸ Στενό, κοντὰ εἰς τὸ Φανάρι,
τῶν Μαυροθαλασσίτικων τῶν καραβιῶν καμάρι,
τὴν Παναγίαν καὶ αὐτὴ ἤξευρε νοικοκύρη
καὶ κάθε χρόνον ἔκανε μεγάλο παναγύρι

στιχ. 244

Πάγω στὸ Ἀρναούτκιοϊ, μεταβαίνω στὴν Ἐκκλησίαν
καὶ τὴν Μαυρομωλίτισσαν βλέπω τὴν Παναγίαν
ὁποῦ ἐφέρθηκεν ἐδῶ ἀπὸ τὸ Μαυρομώλου
ἀφόντες ἐκρημνίσθηκεν αὐτὸ ὅλως διόλου
καθὼς ἐτῶν πρὸ ἑκατὸν ἀθλίως ἐκρημνίσθη
Βασιλικῇ πάλιν χειρὶ καὶ πάντη ἀφανίσθη [114]).

Καὶ οἱ κώδικες τῆς Κοινότητος ἀναφέρουν εἰς πολλὰ μέρη διὰ τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας Μαυρομωλιτίσσης, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ πανάρχαιος εἰκὼν ποὺ εἶναι τυλιγμένη μὲ μουσαμπᾶ—διότι ἐφαγώθη μὲ

---

[114]) Documente privitoare Romanilo «Βουκουρέστιον 1909 τόμ. XIII σ. 281 καὶ 285. Ἡ πρώτη κατακρήμνισις εἶναι ἐκείνη περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλεῖ, ὅπως εἴδομεν, ὁ T, Smith.

τὴν πολυκαιρίαν· ἀπὸ τὰ ζωύφια—φωνάζει ἀπὸ ποῦ ἦλθε.

Κατὰ τὸ ἔτος 1798 (μικ. κῶδιξ φ. 47 β) ἀναγινώσκομεν·

«δι' ὅσα ἀπὸ τῆς πωλήσεως τῶν 39 στασιδίων τοῦ γυναικείου ἄντικρυ τῆς Μαυρομωλίτισσας εἰς τὸν Χαντζερῆν αὐθέντην γρ. 500 «τοῦ κουτίου ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων εἰκόνων Μαυρομωλίτισσας καὶ Ταξιαρχῶν» (1802 φ. 80α). Καὶ πρὸ τοῦ ἔτους αὐτοῦ κατὰ τὸ 1800 ἀναφέρονται «κουτία» ἐμπρὸς στὴν εἰκόνα Παναγίας «Μαυρομωλίτισσας» (φ. 60β, 65α, 70β). Εἰς τὸ φύλλον 81α (1802) καταχωρίζεται τὸ ἑξῆς· «ἀπὸ βιστιάρην Γρηγόριον διὰ τὸ λάδι τῆς Μαυρομωλίτισσας γρ. 5. Εἰς 87α (1803) καὶ ἀπὸ συνάξεις κουτιῶν τῶν κατ' ἔμπροσθεν κουτιῶν τῶν ἁγίων εἰκόνων Μαυρομωλίτισσας καὶ»

Εἰς τὴν ἄλλην σελίδα τοῦ ἰδίου φύλλου ἀναφέρεται· «ἀπὸ τὸν Χατζῆ Θεοχάρην Τουτουντζῆν διὰ τὸ λάδι τῆς κανδήλας τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου Μαυρομωλίτισσας. Εἰς τὸ φ. 89β «εἰς φκιαστικὰ τοῦ μανουαλίου τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Μαυρομωλίτισσας γρ. 16». Εἰς 92α (1805) «ἀπό καμινάρην Γρηγόριον διὰ τὸ λάδι τῆς Μαυρομωλίτισσας γρ. 6». Κατὰ τὸ 1808 ἔγινε «τὸ μεταχύσιμον τοῦ ἀσημίου τῆς εἰκόνος τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου Μαυρομωλίτισσας», ἀφοῦ πρὸ τριῶν ἐτῶν εἶχον βάλῃ «πέτρα σομακιὰ» ἐμπρὸς εἰς τὴν Παναγίαν Μαυρομωλίτισσαν. Ὑπῆρχε δὲ καὶ ἓν εἰκονοστάσιον (τέμπλον) ὅπου ἐτοποθετεῖτο ἡ εἰκὼν τὴν ὁποίαν τόσον πολὺ ἐτίμων οἱ Μεγαρευμιῶται. «Εἰς ἓν σκαμνὶ ὅπου βάζονται τὰ κεριὰ ἔμπροσθεν τῆς Μαυρομωλίτισσας γρ. 8.» Καὶ «εἰς μερεμέτι τοῦ σταυροῦ ὅπου ἐβάλθη εἰς τὸ τέλμπλον κατὰ τὴν Μαυρομωλίτισσαν γρ. 12». Ἀναφέρονται αὐτὰ εἰς τὸ φ. 102 (ἔτος 1805). Κσὶ εἰς πολλὰ ἄλλα μέρη τῶν κωδίκων μνημονεύεται ἡ ἱστορικὴ εἰκὼν τῆς «Μαυρομωλίτισσας», διὰ τὴν ὁποίαν εὑρίσκομεν καὶ «ἀδελφότον» κατὰ τὸ 1834. «Ἀπὸ ἀδελφάτον Μαυρομωλιτίσσης συνεισφορὰ γρ. 1200» (κωδ. μικρ. 324α). Τότε, μὴ ὑπάρχοντος εἰς τὴν σουλτανικὴν Τουρκίαν νόμου περὶ νομικῶν προσώπων, ἐσχηματίζοντο ἀδελφότητες μὲ τὴν ἔγκρισιν μόνον τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου. Κατὰ τὴν ἀνακωχὴν τὴν ἐπακολουθήσασαν τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον σενεστήθη ἀδελφότης μὲ κανονισμὸν ἔντυπον ὄντος ἐπιτίμου προέδρου τοῦ γράφοντος αὐτὰς τὰς γραμμάς. Τακτικὸς πρόεδρος ἦτο ὁ μακαρίτης ἀρχιτέκτων Γεώργιος Κόββας, ἀντιπρόεδρος δὲ ὁ κ. Χρῆστος Βλαχόπουλος. Ἡ Ἀδελφότης ἐφρόντιζε διὰ τὴν διατήρησιν τῆς εἰκόνος, τὴν διοργάνωσιν πανηγύρεως διὰ τὴν 23 Αὐγούστου, προσλαμβανούσης τὸν χαρακτῆρα πανηγυρικῆς ἐκδρομῆς μεγάλου μέρους τοῦ χωρίου. Μετέβαινον παλλοὶ ἐγχώριοι καὶ ξένοι, κατ' ἀρχὰς μὲ καΐκια, ἔπειτα μὲ μοτόρια καὶ βαποράκια, πολλάκις παραχω-

ρούμενα δωρεὰν ἀπὸ ὁμογενεῖς ἐφοπλιστάς, εἰς τὸ ὕψωμα τοῦ Μαύρου Μώλου ὅπου καὶ τὸ ἁγίασμα. Ἐκεῖ ἐτοποθετεῖτο ἡ μεταφερομένη εἰκὼν καὶ ἐψάλλετο ἡ ἀκολουθία τοῦ Ἁγιασμοῦ ὑπὸ τοῦ Κλήρου τοῦ Μ. Ρεύματος, ἀκολουθοῦντος τὴν εἰκόνα προπορευομένων ἐξαπτερύγων. Ὁ ἐξιστορῶν ταῦτα δύο φορὰς εἶχε τὸ εὐτύχημα νὰ προεξάρχῃ τῆς πανηγύρεως ταύτης ὡς ἀρχιερατ. προϊστάμενος Μ. Ρεύματος, κατὰ τὰ ἔτη 1921 καὶ 1922. Ἔκτοτε περιωρίσθη ὁ ἑορταμὸς ἐντὸς τοῦ ναοῦ ὅπου καὶ ψάλλεται ὁ ἁγιασμός. Ἡ πανήγυρις, καθὼς εἴδομεν, ἐτελεῖτο τὴν 15 Αὐγούστου, ἀργότερον (1675) τὴν 23 Αὐγούστου.

Κλείων τὸ κεφάλαιον αὐτὸ προσθέτω καὶ τὸ ἑξῆς· ὁ Ξ. Σιδερίδης φρονεῖ ὅτι ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης κατὰ τὸ τέλος τοῦ 12ου αἰῶνος γράφων ἐπιστολὴν καὶ σημειώνων τὰς λέξεις· «τοῦτο δὲ τὸ ἐν προθύροις τῆς μεγαλοπόλεως καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ μνήμης ἡμῖν» εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὴν Μονὴν τοῦ Μαύρου Μώλου. Πρὸ τῶν λέξεων αὐτῶν ἀναφέρονται τὰ ἑξῆς λόγια τοῦ Εὐσταθίου· «ὁ παρὼν (οὐκ' αδ.) εἴτε ἡλιόκαυστος, εἴτε καὶ ἄλλως εἰπεῖν μελανόχρους... δὶς ἤδη ἐλθὼν εἰς ἡμᾶς, καὶ ὡς ἐκ φίλων ἀποδεχθείς, τὸ μὲν πρῶτον ***εἰς μαυροκαλόγηρον*** ἐτιμήθη, ἄρτι δὲ «καὶ εἰς ***μαυροηγούμενον*** [115]». Αὐτὰ τὰ μαῦρα, λέγει ὁ Ξ. Σιδερίδης, ἀναφέρονται εἰς τὸν Μαῦρον Μῶλον. Ὅλοι ὅμως οἱ καλόγηροι φοροῦν μαῦρα. Ἔπειτα τὸ μαῦρον χρῶμα, καθὼς εἴδομεν, διὰ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος Μονὴν ἔχει σχέσιν ἀποκλειστικῶς μὲ τὸ χρῶμα τοῦ χώματος καὶ οὐχὶ τῶν φορεμάτων. Ἐκτὸς τούτου πῶς ἦτο δυνατὸν ἡ Μονὴ μόλις ἐκτίσθη—ἡ κτίσις της συμπίπτει μὲ τὴν χρονολογίαν τῶν γραφομένων τοῦ Εὐσταθίου— νὰ ὀνομασθῇ διὰ τὸν προαναφερθέντα λόγον Μαυρομωλίτισσα; Τὸ moles—μῶλος. «Τὸ ἔγγιστα τῆς πόλεως» δὲν προσθέτει τίποτε εἰς τὴν εἰκασίαν τοῦ Σεδερίδου. Καθὼς ἐμνημόνευσα ἤδη ὁ ἡγούμενος τῆς Μονῆς Μακάριος ἐδήλωσεν εἰς τὸν Γάλλον de Nointel ὅτι ἀπὸ τὸν Τοπχανὲν ἕως εἰς τὸν Μαῦρον Μῶλον ἐπὶ Βυζαντινῶν ὑπῆρχον 350 μοναστήρια [116]). Ὁσονδήποτε ὑπερβολικὴ καὶ ἂν θεωρηθῇ ἡ δήλωσις αὐτὴ ἡ φράσις «ὡς ἔγγιστα» δὲν ἠμπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς ἐπιχείρημα διὰ τὴν εἰκαοίαν ἐκείνην.

---

[115]) Migne Ἑλλ. Πατρ. τόμ. 136 στ. 1032

[116]) Renaudot Perpétuité de la foi II σ. 1129.